

ਮਾਸਟਰ ਆਫ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ
ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ

MLIS 202
ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਸਟੋਰੇਜ ਐਂਡ ਰੀਟ੍ਰੀਵਲ

ਯੂਨਿਟ ਨੰਬਰ : 2

ਡਿਸਟੈਂਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

(ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ)

ਪਾਠ ਨੰ.

- 2.1 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ : ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਰੁਝਾਨ
- 2.2 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
- 2.3 ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ
- 2.4 ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤਰਣ
- 2.5 ਮੈਡੀਕਲ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ
- 2.6 ਐਰਿਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦਾ ਥੀਸਾਰਸ ਅਤੇ ਥੀਸਾਰੋਫੇਸਿਟ
- 2.7 ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼
- 2.8 ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ ਕਾਂਗਰਸ ਲਿਸਟ ਆਫ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ : ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਰੁਝਾਨ
(INDEXING : DEVELOPMENT AND TRENDS)

ਸੰਰਚਨਾ :

- 2.1.1 ਉਦੇਸ਼
- 2.1.2 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਅਤੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
- 2.1.3 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਲਾਭ
- 2.1.4 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀ ਲੋੜ
- 2.1.5 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ : ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਰੁਝਾਨ
- 2.1.6 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ
- 2.1.7 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੇ ਕਾਰਜ
- 2.1.8 ਤਰਤੀਬ
- 2.1.9 ਸਾਰ
- 2.1.10 ਪਾਰਿਭਾਸ਼ਿਕ-ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ
- 2.1.11 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ

2.1.1 ਉਦੇਸ਼ :

ਇਹ ਪਾਠ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ :

- (i) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ;
- (ii) ਸੂਚਨਾ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵ; ਅਤੇ,
- (iii) ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

2.1.2 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਅਤੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ - ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ (Index) ਸ਼ਬਦ ਲੈਟਿਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇੰਡੀਕੇਅਰ (Indicare) ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੰਡੀਕੇਅਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਸੂਚਨਾ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਸਥਾਨ-ਨਿਰਧਾਰਣ (Location) ਸੰਦ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸੂਚਨਾ ਸੋਝ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸੂਚਨਾ ਸੋਝ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਸਾਂਭੇ ਗਏ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਜਾਂ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਨੂੰ ਡਾਟੇ ਦੇ ਸੈਟ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ (Contents) ਦੀ ਸੂਚੀ (List) ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਪਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਕਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਜਾਂ ਰਸਾਲੇ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਜਾਂ ਰਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਤ ਕੀਤੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ, ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ (Subjects) ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ

ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਰਗੀ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਕੈਟਾਲਾਗ ਬਣਾਕੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੈਟਾਲਾਗ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਪਈ ਹੈ, ਆਦਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਛੇਤੀ ਅਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ (Index) ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨੀਆਂ ਕਾਬਿਲੇ-ਗੌਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੱਦਾਂ (terms) ਦੀ ਹੀ ਲਿਸਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦਾ ਵਿਵਸਥਿਤ ਨਕਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵੈਬਸਟਰਜ਼ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਆਫ਼ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਅਨੁਸਾਰ “ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਇੱਕ ਅੱਖਰਵਾਰ ਲਿਸਟ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ, ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੱਦਾਂ ਦਾ ਛਪੀ ਹੋਈ ਜਾਂ ਹੱਥ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ..... ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਮੱਦਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਕਿਰਤ ਦਾ ਪੰਨਾ ਆਦਿ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।”

ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਐਂਡ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਸਾਇੰਸ ਅਨੁਸਾਰ “ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਇੱਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਮੱਦਾਂ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਿਤ ਪਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਕਾ (Guide) ਹੈ।” ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰਲੇਖੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਪ੍ਰਲੇਖੀ, ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਹੈਰਡਜ਼ ਗਲਾਸਰੀ ਆਫ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਟਰਮਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ “ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਇੱਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਮੱਦਾਂ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਿਤ ਪਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਕਾ (Guide) ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਦਾਂ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰਵਾਰ, ਕਾਲ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਂ ਨੁਮੈਰਿਕਲ (Numerical) ਢੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਤੀਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਿਰਿਆਂ (Open-end) ਵਾਲੀ ਪਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਕਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਫਿਲਾਸਫਰਜ਼ ਇੰਡੈਕਸ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਿਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਇਓਗ੍ਰਾਫੀ ਇੰਡੈਕਸ) ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਾਰਮੈਟ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੀਡਰਜ਼ ਗਾਈਡ ਟੂ ਪੀਰੀਆਡੀਕਲ ਲਿਟਰੇਚਰ) ਜਾਂ ਇੱਕ ਲੜੀਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਯੁਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼ ਇੰਡੈਕਸ) ਨੂੰ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਿਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Indexing) ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ :- ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਹੁੰਚ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਾਠਕ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Indexing) ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ (Indexes) ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰ), ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੀਵਨੀ, ਪੁਸਤਕ ਰੀਵਿਊ, ਆਦਿ) ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਿਰਿਆਂ ਵਾਲੀ (Open End) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਜੋੜਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਵੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Indexing) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਲਈ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇੰਡੈਕਸਰ (indexer) ਹਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ, ਸਥਾਨਾਂ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਢੁੱਕਵੇਂ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ। ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ-ਇੰਦਰਾਜ਼ (Cross References) ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਛਿਤ ਕ੍ਰਮ (ਅੱਖਰਵਾਰ,

ਨਿਊਮੈਰੀਕਲ ਜਾਂ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਆਦਿ) ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਿਰਿਆਂ ਵਾਲੀ (Open-end) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਲਈ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਉਦਾਹਰਣ : ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ)।

ਇਹ ਬਿਨਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ (Content Descriptors) ਵਾਲੀ ਬਣਾਉਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਜਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕੈਟਾਲਾਗ ਜਾਂ ਥੀਸਾਰਸ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਨੁਕਤਿਆਂ (Access Points) ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੁਖਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2.1.3 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣੀਕਰਣ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨੇ ਵਿਚਾਰਾਂ; ਅਤੇ, ਵਿਸ਼ਾ-ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਬਿਠਾਉਣਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਬੇਲੋੜੀ ਸੂਚਨਾ (Noise) ਰਹਿਤ ਵਾਪਸੀ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਇੱਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਦ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਟੋਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵੀਣਤਾ ਨਾਲ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਜਾਂ ਸੂਚਨਾ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਸੰਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲਾਭ :- ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਸਾਹਿਤ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਜਾਂ ਫ਼ਾਇਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

- * **ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਪੱਛੀ ਝਾਤ :-** ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਆਮ ਜਾਂ ਸਰਸਰੀ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਕਾਲੀ ਜਾਂ ਚਲੰਤ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਵਧੇ ਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
- * **ਸੂਚਨਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ :-** ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ, ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- * **ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਔਕੜ ਦਾ ਹੱਲ ਕੱਢਦੀ ਹੈ :-** ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਭਾਸ਼ਾਈ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਣਾ ਹੈ।
- * **ਸੂਚਨਾ ਵਿਸਫੋਟ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਦੀ ਹੈ :-** ਹਰ ਸਾਲ ਅਗਿਣਤ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਛਪ ਰਹੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਸਫੋਟ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਢੁੱਕਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ੀਘਰ-ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਮੂਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2.1.4 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀ ਲੋੜ :

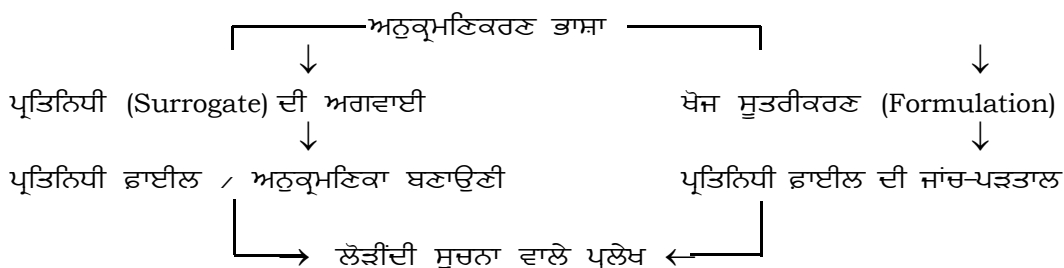
ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਾਰੇ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਤਰਤੀਬਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭੀਏ। ਦੂਸਰੀ

ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਖੋਜਣ ਅਤੇ ਮਿਲਾਨ ਲਈ ਕੋਈ ਢੰਗ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣਾ ਬਾਅਦ ਵਾਲੀ ਲੋੜ ਲਈ ਇੱਕ ਢੰਗ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਕੋਈ ਗਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੱਭਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਇੱਛਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਸ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਹੈ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (indexing) ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਲੱਭਣ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਦ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

1. ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪਤਾ

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਿਸਤ੍ਰ (Content) ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ (Query) ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

2. ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਪਸੀ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ (Precision) ਦੀ ਅਨੁਪਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ।
3. ਪਰਿਚਾਲਨ ਸੰਦ (Operational Tool) : ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸਟੋਰ ਜਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਪਰਿਚਾਲਨ ਕਰਨਾ।
4. ਸਟੋਰ ਜਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਮੈਕ-ਕਾਲਵਿਨ (Mc Colvin) ਨੇ 1985 ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

- (i) ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਮੱਦ (item) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ।
- (ii) ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਲਈ।
- (iii) ਹਦਾਇਤਾਂ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਲਈ।
- (iv) ਖੋਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ।
- (v) ਵਿਸ਼ਾ-ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਖੁਲਾਸਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ।
- (vi) ਨਾਮ-ਸੂਚੀ (Nomenclature) ਬਾਰੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ।

ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਅਭਿਆਸ :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ :

2.1.5 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ - ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਰੁਝਾਨ :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (indexing) ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਢ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਪੁਸਤਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ/ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੂਚੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਲ ਸੀ, ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼, ਚੇਨ ਇੰਡੈਕਸਿੰਗ, ਪਰੈਸਿਸ (Precis), ਪਾਪਸੀ (Popsi), ਸਾਈਟੋਸਨ ਇੰਡੈਕਸਿੰਗ, ਕਵਿਕ (KWIC) ਇੰਡੈਕਸਿੰਗ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਕਨੀਕਾਂ ਕਟਰ, ਕੈਸਰ (Kaiser), ਕੋਟਸ (Coates), ਰੰਗਾਨਾਥਨ, ਲੂਹਨ (Luhn), ਗਾਰਫੀਲਡ (Garfield), ਆਸਟਿਨ (Austin), ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਉਨਾ ਹੀ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਲਿਖਤ ਦਾ। ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਈਸਵੀ ਪੂਰਵ ਮੈਸੋਪੋਟਾਮੀਆ ਵਿੱਚ ਫਾਨਾ-ਨੁਮਾ ਲਿਪੀ (Cuneiform) ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਰਗੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਫੱਟਣ ਜਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਸੀਲ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦਾ ਤਤਕਰਾ ਭਾਂਡੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਈਸਾ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਪਾਰ ਦੇ ਰੀਕਾਰਡਾਂ ਦੇ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਸੰਭਾਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਈਸਾ ਤੋਂ 240 ਸਾਲ ਪੂਰਵ ਐਲਗਜ਼ਾਂਡਰੀਆ (Alexandria) ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਕਾਲੀਮਾਕਸ ਆਫ਼ ਸਾਈਰੀਨ (Callimachus of Cyrene) ਨੇ ਮਿਸਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਲੈਗਜ਼ਾਂਡਰੀਆ (Alexandria) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀਆਂ 1,20,000 ਲਪੇਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲਿਖਤਾਂ (Scrolls) ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਸ਼ਾ-ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਪਿਨਾਕਸ (Pinakes) ਜਾਂ ਸਾਰਣੀਆਂ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਾਂਗ ਸੀ। ਸੰਨ 900 ਈਸਵੀ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਅੱਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਿਆ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਉਪਲਬਧ ਸੀ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਤੀਬੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਬਾਰਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੇ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦੇ ਪਰਿਣਾਮ ਵਜੋਂ ਅੱਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (indexing) ਦੀ ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਵੈਟੀਕਨ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅੱਖਰਵਾਰ ਤਰਤੀਬੀ ਸੂਚੀ 13ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਹੀ ਵੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਅੱਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ 14ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਅੱਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਦੇਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਅੱਖਰਾਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਾਲਾਂਤਰ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਸਮੇਤ ਕੈਟਾਲਾਗ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ 15ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ 1483 ਵਿੱਚ ਇੱਕ “ਕੈਟਾਲਾਗ ਆਫ਼ ਦੀ ਮੋਨਾਸਟਰੀ” (Catalogue of the Monastery) ਆਸਟਰੀਆ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੇਲਕ ਵਿਖੇ ਲੇਖਕ, ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮਨਾਮੀ (Anonymous) ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਰਥ ਪੂਰਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਦਰਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਟਾਲਾਗ ਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੂਚੀ ਦੇ ਪੂਰਕ ਵਜੋਂ ਅੱਖਰਵਾਰ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਸੰਨ 1545 ਵਿੱਚ ਕਾਨਰਾਡ ਗੈਸਟਰ (Conrad Gasture) ਦੀ ਬਿਬਲਿਓਥੀਕਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਲੀਜ਼ (Bibliotheca Universalize) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਨਾਮ (Forename) ਦੇ ਅੱਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 1548 ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕੋਡਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰਵਾਰ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਿੱਤੀ

ਗਈ। ਇਸਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਸਾਰੀਆਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸੰਨ 1856 ਵਿੱਚ ਆਂਦਰੇ ਕ੍ਰਿਸਟਾਂਦੋਰੋ (Andrea Crestandoro) ਨੇ ਪੁਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ। ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਵੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈਆਂ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਵਿਲਿਅਮ ਫ੍ਰੈਡਰਿਕ ਪੂਲ ਨੇ “ਪੂਲਜ਼ ਇੰਡੈਕਸ” (Poole's Index) ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ।

ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ। ਸੀ.ਏ. ਕਟਰ (C.A. Cutter) ਦੀ “ਰੂਲਜ਼ ਫਾਰ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਕੈਟਾਲਾਗਿੰਗ” ਸੰਨ 1876 ਵਿੱਚ ਛਪੀ, ਜਿਸਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਸੰਨ 1911 ਵਿੱਚ ਜੇ. ਕੈਸਰ (J. Kaiser) ਦੀ ਪੁਸਤਕ “ਸਿਸਟੇਮੈਟਿਕ ਇੰਡੈਕਸਿੰਗ” (Systematic Indexing) ਛਪੀ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ (composite) ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਤਰਕਪੂਰਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ “ਸਥੂਲ ਵਸਤੂ” ਅਤੇ “ਕ੍ਰਿਆ” ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਖੇੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਂਝੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਪਦਾਂ (Terms) ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ (Standard) ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਏ.ਐਲ.ਏ. (A.L.A.) ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਕੈਟਾਲਾਗ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਕਾਲਾਂਤਰ ਵਿੱਚ “ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼”, “ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ” ਅਤੇ “ਮੈਡੀਕਲ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ” (MeSA) ਛਾਪੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇ ਸ਼ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੀ। ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Subject Indexing) ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਈ.ਜੇ. ਕੋਟ (E.J. Coate) ਨੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਲਈ ਵਸਤੂ (Thing), ਸਾਮੱਗਰੀ (Material) ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆ (Action) ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਡਾਕਟਰ ਐਸ.ਆਰ. ਰੰਗਾਨਾਥਨ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ ਬੁੱਧੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਉਸਨੇ 1930 ਵਿੱਚ “ਕੋਲਨ ਕਲਾਸੀਫਿਕੇਸ਼ਨ” ਬਣਾਈ, ਜਿਸਦਾ ਆਧਾਰ ਪੰਜ ਮੂਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਣਾ 'ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੂਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੰਕੇਤਨ ਨੂੰ ਪੁੱਠੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਹਟਦੇ ਹੋਏ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਢੰਗ ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Chain Indexing) ਕਰਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਈ ਹੈ।

ਜੇ.ਈ.ਐਲ. ਫੈਰਾਡੇਨ (J.E.L. Faradane) ਨੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ (Syntax) ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਨਿਵੇਕਲਾ ਢੰਗ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਤਰੀਕਰਣ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਜੋੜਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਮੌਜੂਦ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅਜਿਹੇ 9 ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲਕ (Operator) ਜਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਰਕੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਰਪ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਤਰੀਕਰਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਜੋੜਨਾ ਖੋਜੀਆਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਐਸ.ਐਲ.ਆਈ.ਸੀ. (SLIC) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਫ਼ਾਇਤ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ।

ਟਿਮੋਥੀ ਸੀ. ਕਰਾਵੇਂ (Timothy C. Craven) ਨੇ ਨੈਸਟਿਡ ਫਰੇਜ਼ ਇੰਡੈਕਸਿੰਗ ਸਿਸਟਮ (NEPHIS) ਬਣਾਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਰੈਸਿਸ (Precis) ਅਤੇ ਪਾਪਸੀ (Popsi) ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਨਪੁਟ (input) ਲਈ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪਦਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ।

20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਵਿਸਫੋਟ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਆਮਦ ਸਦਕੇ ਸਵੈ-ਚਾਲਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (indexing) ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬਲ ਮਿਲਿਆ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤ

ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਸਦਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਭਿਆਸ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। 1970ਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੋਣਵੀਂ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ (SDI) ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਲੇਖਨ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ (Titles of Scientific Documentation) ਵਰਗੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੇ ਵਿਗਿਆਨ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਐਚ.ਪੀ. ਲੂਹਨ (H.P. Luhn) ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਲੇਖ ਆਧਾਰਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ (Key terms) ਦੀ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਇੱਕ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਲੂਹਨ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਕਵਿਕ (KWIC), ਕਵਾਕ (KWOC) ਆਦਿ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਤਕਨੀਕਾਂ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਵੈ-ਚਾਲਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਅਭਿਆਸ :

20ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰੋ :-

2.1.6 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰਿਚਾਲਨ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਦਮ (steps) ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

- * **ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਪਛਾਣ :-** ਇੰਡੈਕਸਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਤਤਕਰਾ ਅਤੇ ਭੂਮਿਕਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸਾਰੀ ਕਿਰਤ ਤੇ ਪੰਛੀ ਝਾਤ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕੇ। ਉਹ ਚੈਪਟਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੰਡੈਕਸਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੇਖ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- * **ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ :-** ਇੰਡੈਕਸਰ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਸਾਰਥਕ ਪਦ (term) ਨੂੰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੰਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਕੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- * **ਢੱਖ-ਢੱਖ ਮੱਦਾਂ ਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਢੁੱਕਵੇਂ ਸਨਾਖਤਕਾਰ (Identifier) ਜੋੜਕੇ :-** ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਢੁੱਕਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਜਾਂ ਇੰਡੈਕਸ ਪਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਨਾਖਤਕਾਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੇਖਕ ਆਦਿ ਲਗਾਉਣੇ।
- * **ਪਹਿਚ-ਨੁਕਤੇ ਦੇਣ ਲਈ ਪਦਾਂ ਦੀ ਰੁਪਾਤਮਕਤਾ (Modeling) ਕਰਨੀ :-** ਇੰਡੈਕਸਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੂਚੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਪਦ (term) ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਸਮਾਨ ਆਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਬਦਲਦਾ ਹੈ।
- * **ਹਰ ਇੱਕ ਸਨਾਖਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਥਾਨ ਜੋੜਨਾ :-** ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸੱਚ ਅੰਕ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅੰਕ ਲਗਾਉਣਾ।

* ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ।

2.1.7 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੇ ਕਰਤੱਵ :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਲਈ 1) ਸੰਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ; ਅਤੇ 2) ਸੰਯੋਜਕੀ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਰਤੱਵ ਮਾਤਹਿਤ (Subordinate) ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲੇ (Coordinate) ਪੱਧਰ ਦੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਢੰਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪ੍ਰਲੇਖ ਜਾਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਉਹ ਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੂਚਨਾ ਜਾਂ ਬੇਨਤੀ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਯੋਗ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਰਤੱਵ ਪਾਲਨ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

- (i) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕੂਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਜਾਣਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- (ii) ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ, ਸਰਸਰੇ ਹਵਾਲੇ ਦਰਮਿਆਨ ਅੰਤਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- (iii) ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਤਈ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਤਲਬ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।
- (iv) ਇੱਕ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਆਧਾਰਿਤ ਢੁੱਕਵੇਂ ਸਿਰਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ।
- (v) ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ।
- (vi) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਜਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਬਿਖਰ ਗਏ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਇੰਡੈਕਸ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- (vii) ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪਦਾਂ ਹੇਠ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵੱਲ ਹਿਦਾਇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
- (viii) ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ **ਹੋਰ ਵੇਖੋ ਹਵਾਲੇ** ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਹਿਦਾਇਤ ਕਰਨੀ। ਉਦਾਹਰਣ Cow see also Mammals
- (ix) ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਈ।

2.1.8 ਤਰਤੀਬ (Arrangement) :

ਅਕਸਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਨੂੰ ਅੱਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਲਕ੍ਰਮ ਵਾਰ, ਭੂਗੋਲਿਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ, ਨੰਬਰਵਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਯੁਕਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੀ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਦੋ ਤੱਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ - (1) ਬਿਰਤਾਂਤਕ (Descriptive) ਅਤੇ, (2) ਉਸ ਸਥਾਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ (Location) ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਪ੍ਰਲੇਖ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ :-

ਲੇਖਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ :- ਇਹ ਅੱਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਕੀਤੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਲੇਖਕ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਡ ਤੋਂ ਸੂਚੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਜਾਂ ਸਿਰਲੇਖ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ (Classified) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ :- ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰਵਾਰ ਜਾਂ ਗਿਣਤੀਵਾਰ ਕ੍ਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਿਸ਼ਾ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਵੰਡਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ / ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ :- ਇਹ ਇੰਡੈਕਸਰ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਰਤਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਲੱਭਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰਾਂ ਵਾਲੀ ਅੱਖਰਵਾਰ ਸੂਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਡ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਸੂਚੀ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇੱਕੋ ਸਾਂਝੇ ਅੱਖਰਵਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਿਰਲੇਖ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ :- ਇਹ ਲੜੀਵਾਰ ਜਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੂਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ : The Book and Film Title Index to America : History and Life. ਕਈ ਵਾਰ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਅਨੁਸੂਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਅਭਿਆਸ :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਰਤੱਵ ਲਿਖੋ।

2.1.9 ਸਾਰ :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਕਿਸੇ ਕਿਰਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਾਮਾਂ, ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਲੇਖ ਜਾਂ ਮੱਦ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ; ਅੱਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਕੀਤੀ ਸੂਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਮੱਦਾਂ ਜਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਕਲਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਪਹੁੰਚ ਸੁਖਾਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪੁਸਤਿਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੂਚਨਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (indexing) ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ (Retrieval) ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਾ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਕਰਤੱਵ ਸੂਚਨਾ ਆਯੋਜਨ ਲਈ ਚਾਲਕ-ਸੰਦ (Operational Tool) ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਰਤਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (indexing) ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ

ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਵੈ-ਚਾਲਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

2.1.10 ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ :

ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ :- ਇਹ ਪਸੰਦੀਦਾ ਪਦਾਂ (terms) ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸੂਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੈਟਾਲਾਗਰ ਜਾਂ ਇੰਡੈਕਸਰ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ, ਜਾਂ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਰੀਕਾਰਡ ਲਈ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ (Descriptors) ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ :- ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ।

ਬਿਰਤਾਂਤਕ (Descriptors) :- ਕਿਸੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ (Surrogate) ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ 'ਪਦ' ਜਾਂ 'ਪਦ-ਸਮੂਹ'।

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ :- ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਇੱਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਮੱਦਾਂ ਜਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਵਿਉਂਤਪਨ (Derived) ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਪਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਕਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਦਾਂ ਜਾਂ ਵਿਉਂਤਪਨ ਹੋਏ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਜਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਲੱਭਣਯੋਗ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ :- ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ।

ਇੰਡੈਕਸਰ :- ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਹੜਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਜਾਂ ਇੰਡੈਕਸ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ ਖੋਜ :- ਸਿਰਲੇਖ, ਸਾਰਾਂਸ਼ ਜਾਂ ਰੀਕਾਰਡ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲੇਖ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਡਾਟਾਬੇਸ ਦੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ ਖੋਜ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ :- ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਮੁਹਾਵਰਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ "ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ" (LCSH) ਅਤੇ "ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼" ਆਮ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਯੀਸਾਰਸ :- ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀ ਪਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਕਾ, ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ।

2.1.11 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ :

1. Prasher R.G. (1989) Index and indexing systems. New Delhi, Medillion.
2. Rajan, T.N. Ed. (1981) Indexing Systems. Calcutta. IASLIC.
3. Riaz, Mohammad (1991). Advanced indexing and Abstracting Practices. New Delhi. D.K. Publishers.
4. Khanna, J.K. (1985). Advances in Librarianship. New Delhi, ESSESS Publications.
5. Borko, Harold and Bernier, Charles L. (1978) Indexing Concepts and Methods. New York, Academic Press.

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ (TYPES OF INDEXING)

ਸੰਰਚਨਾ :

- 2.2.1 ਉਦੇਸ਼
- 2.2.2 ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮ
- 2.2.3 ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ
- 2.2.4 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
  - 2.2.4.1 ਨਿਰਧਾਰਿਤ (Assigned) ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਪੰਨ (Derived) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
    - 2.2.4.1.I ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
    - 2.2.4.1.II ਵਿਉਂਤਪੰਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
  - 2.2.4.2 ਅੱਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
    - 2.2.4.2.I ਲੇਖਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ
    - 2.2.4.2.II ਸਿਰਲੇਖ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ
    - 2.2.4.2.III ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ
    - 2.2.4.2.IV ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ
  - 2.2.4.3 ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
    - 2.2.4.3.1 ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ (Pre-Coordinate) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
      - (i) ਪਰੈਸਿਸ (Precis)
      - (ii) ਪਾਪਸੀ (POPSI)
      - (iii) ਲੜੀ (Chain) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
    - 2.2.4.3.2 ਉੱਤਰ-ਤਾਲਮੇਲੀ (Post-Coordinate) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
      - (i) ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ (Keyword) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
      - (ii) ਯੂਨੀਟਰਮ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
      - (iii) ਸਵੈ-ਚਾਲਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
  - 2.2.4.4 ਉੱਧਰਣ (Citation) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ
  - 2.2.4.5 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈਟ
- 2.2.6 ਸਾਰ
- 2.2.7 ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ
- 2.2.8 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ।

2.2.1 ਉਦੇਸ਼ :

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ :

- * ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ;
- * ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ,
- * ਹਰ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮਹੱਤਵ; ਅਤੇ,
- * ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਢੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

2.2.2 ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦਾ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਯੋਗ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕ ਪਦਾਂ ਵਾਲੀ ਗੁਪਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਲਟਾਉਣਾ (encoding) ਹੈ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕ ਪਦਾਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਲਟਾਉਣ (encoding) ਦੇ ਦੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਰਤੱਵ ਹਨ - (i) ਸੰਸਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ (Synthetic) ਅਰਥਾਤ ਵਿਸ਼ਾ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ (ii) ਸੰਯੋਜਕੀ (Syndetic) ਅਰਥਾਤ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਜੋੜਨਾ। ਸੰਬੰਧ ਅਧੀਨਗੀ ਵਾਲਾ (Subordinate) ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਦਕ੍ਰਮੀ (Hierarical) ਕਰਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲਾ (Coordinate) - ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਢੰਗਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਇੰਡੈਕਸ ਪਦ ਨੂੰ ਬੁਦਮੁਖਤਾਰ (autonomous) ਪਹੁੰਚ ਨੁਕਤੇ ਵਜੋਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਕੋਡ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼' ਜਾਂ ਸਿਰਲੇਖ, ਭੂਮਿਕਾ, ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਢੁੱਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਲਗਾਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਉਂਤਪੰਨ (Derived) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿਆਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :-

- (i) ਲੇਖਕ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਕਸਾਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ; ਅਤੇ,
- (ii) ਸੰਬੰਧਤ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ "teaching" ਪਦ ਬਾਰੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ 'teacher', 'teaching' ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ 'taught' ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕੇਗਾ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ (Assignment) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਲਈ ਪਹਿਲਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ਾ ਪਦਾਂ ਜਾਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਪਦਾਂ ਜਾਂ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਪਦਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ - (1) ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨੀ (Semantic) ਸੰਬੰਧ ਵਿਖਾਏ ਜਾ ਸਕਣ ਅਤੇ (2) ਵਿਆਕਰਣ - ਜਿਸਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਖਾਏ ਜਾ ਸਕਣ।

2.2.3 ਵਾਕ-ਰਚਨਾ (Syntax) ਅਤੇ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ (Semantics) :

ਵਾਕ-ਰਚਨਾ :- ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣੇ ਵਾਕ-ਖੰਡਾਂ, ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂ (Sentences) ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ ਅਤੇ ਵਾਕ-ਸੰਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਪਦਾਂ ਅਤੇ ਬੁਲੀਅਨ (Boolean) ਚਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦ ਖੋਜ ਲਈ ਟਾਈਪ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੁਆਰਾ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਖੋਜ ਲਈ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡਾਟਾਬੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਆਦੇਸ਼ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਦੇਸ਼ ਹਿੱਤ ਗੋਲ ਬੈਕਟਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਆਲ੍ਹਣਾ ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨਣ ਵਾਲੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਕਟਾਉ-ਬਿੰਦੂ (Intersection) ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਾਮੂਹਿਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਢੰਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ : ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਖੋਜ

ਬਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। Children and television and (violence or aggression) ਇਸ ਖੋਜ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਬੁਲੀਅਨ "or", ਬੁਲੀਅਨ "and" ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਲੇਖ ਕਿੱਦਾਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਇੱਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਪਦਾਂ' ਦਰਮਿਆਨ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਗੋਲ ਬੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ (Qualifier) ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਪੁੱਠੇ ਕਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ (Semantics) :- ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਉਹ ਬ੍ਰਾਂਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਲਿਖੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਵ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੰਬੰਧ (Semantic Relation) :- ਇੱਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਕਲਪਾਂ, ਅਤੇ ਪਦਾਂ (ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਜਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ) ਵਿਚਕਾਰ ਮੇਲ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

ਸੰਬੰਧ	ਬਿਰਤਾਂਤ	ਉਦਾਹਰਣ
Active	Action, process, or operation directly performed by one on the other	Scanner / Barcode
Associative	Linked conceptually but not hierarchically	Library statistics / Bibliometrics
Causal	One responsible for occurrence of the other	Acquisitions / Collection growth
Generic	Genus to species	Library / Academic Library
Hierarchic	One a logical subclass of the other	Bookbinding / Binding
Locative	One located at, in, or on a place specified by the other	Mainz Psalter
Partitive	Part to whole	Chapter / Book
Passive	One influenced by or subjected to the action of the other with no reciprocal influence	Library Collection / Selection criteria
Antonymous	Opposite in meaning	Selection / Deselection
Synonymous	Having the same or nearly the same meaning	Booklet/Pamphlet

Source : URL : http://lu.com/odlis/odlis_s.cfm#semantricrelation

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਹਨ - ਸਮਾਨਰਥਕ (equivalent), ਪਦ-ਕ੍ਰਮ (Hierarichical) ਅਤੇ ਜੁੜਨਸ਼ੀਲ (Associative).

ਸਮਾਨਰਥਕ ਸੰਬੰਧ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ, ਪਰਿਵਰਣੀ ਸ਼ਬਦ (Acronym), ਸ਼ਬਦ-ਸੰਖੇਪ, ਤਰਜ਼ੀਹੀ ਹਿੱਸੇ, ਮਿਤੀ ਅੰਤ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਪਦ (terms) ਆਦਿ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਦ ਨੂੰ ਤਰਜ਼ੀਹੀ ਪਦ (Preferred term) ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਉਸੀ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ

ਉਸਦਾ ਬਾਕੀ ਪਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਹਵਾਲੇ (Cross References) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੇਖੋ (See), ਵਰਤੋ (Use), 'x' ਆਦਿ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਦਕ੍ਰਮੀ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਭਾਗ ਤੱਕ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਬੰਧ ਕਿਸਮ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ :

- E.g. Cattle
- NT Beef cattle
- Cattle
- RT Hides
- Beef Cattle
- BT Cattle
- Hides
- RT Cattle

ਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਬੰਧ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਕਿਸਮ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ।

- ਉਦਾਹਰਣ : Solar System
- See also Sun

ਇਸ ਲਈ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਸਬੰਧੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਖੋਜੀ ਅਤੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਲਪਕ ਅਤੇ ਬਦਲਵੇਂ ਪਦਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

2.2.4 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ :

ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਗੁਣ ਅਤੇ ਔਗੁਣ ਆਦਿ ਹਨ।

(i) **ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Assigned Indexing)** :- ਇਹ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੰਡੈਕਸਰ ਕਿਸੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਰਤ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਜਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ (descriptors) ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਪਦਾਂ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਜਾਂ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਪਦ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡਿਊਈ ਡੈਸੀਮਲ ਵਰਗੀਕਰਣ ਜਾਂ ਯੂ.ਡੀ.ਸੀ. ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਓਦਾਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ - (i) ਅਸਤਿੱਤਵ; (ii) ਕਾਰਵਾਈਆਂ; (iii) ਸਾਰਾਂਸ਼; (iv) ਗੁਣ; ਅਤੇ, (v) ਅਸਮਾਨ ਤੱਤਾਂ ਵਾਲੀ (Heterogenous) ਹਨ।

ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ :-

- (ੳ) ਪਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਰਥਾਤ ਉਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਪੰਜ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ।
- (ਅ) ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਉਂ, ਪੜਨਾਉਂ, ਆਦਿ।
- (ੲ) ਸਥਾਈ ਜਾਂ ਤਦ-ਅਰਥ ਸੰਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ।

ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਪਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਈ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ, ਨਦੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ। ਅਸਥਾਈ ਜਾਂ ਤਦ-ਅਰਥ ਸੰਬੰਧ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੋਲੀ ਈਥਾਈਲੀਨ ਬੈਗ, ਵੈਲਡਿੰਗ ਪਲਾਸਟਿਕ। ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਬਿਨਾ ਮੇਲ ਵਾਲੇ ਪਦ ਜੋੜਕੇ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ

ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਥਾਈ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨਿਕ (Semantic) ਅਤੇ ਅਸਥਾਈ ਜਾਂ ਤਦ-ਅਰਥ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ (Syntax) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ii) **ਵਿਉਤਪੰਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Derived Indexing) :-** ਇਸ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਇੰਡੈਕਸਰ ਜਾਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਵਾਕਾਂਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਚੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਹੇਠ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰ-ਵਸਤੂ (Extractive) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਹੈ। ਵਿਉਤਪੰਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪਦ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੰਪਿਊਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਨਾਪ-ਤੋਲ ਸਿਸਟਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇੱਕ ਅਨੋਖਾ ਵਿਉਤਪੰਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਸਿਸਟਮ ਹੈ। ਵਿਉਤਪੰਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਬਣਾਉਣੀ ਸੌਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Keyword indexing) ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

2.2.4.2 ਔਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦਾ ਨਾਮਕਰਣ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬੀ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲੇ ਔਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਔਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਔਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬੀਆਂ ਲੇਖਕਾਂ, ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਔਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਔਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬੀ ਔਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

I. ਲੇਖਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ :- ਜਿਸ ਔਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੇ ਹੈਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਿੱਜੀ ਲੇਖਕਾਂ ਜਾਂ ਨਿਗਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਇੰਦਰਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਅੱਡ ਤੋਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਿਰਲੇਖ (title) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

II. ਸਿਰਲੇਖ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ :- ਇੱਕ ਲੜੀਵਾਰ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਔਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬੀਆਂ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਸਿਰਲੇਖ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਉਦਾਹਰਣ "Book and Film Title Index America : History and Life" ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

III. ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ :- ਇਹ ਇੰਡੈਕਸਰ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕਿਰਤ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹੈਡਿੰਗਾਂ (Headings) ਦੀ ਔਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈਡਿੰਗ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਬਿਆਨਣ ਲਈ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਨਾਮ ਸਮਿਲਿਤ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਲਹਿਦਾ ਨਾਮ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਲਹਿਦਾ ਭੂਗੋਲਿਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

IV. ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ :- ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਜਾਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਔਖਰਵਾਰ ਜਾਂ ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ; ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਤ ਪਦ-ਕ੍ਰਮੀ ਵੰਡਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਜਾਂ ਉਪ-ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਅਸਰਦਾਰ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਔਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

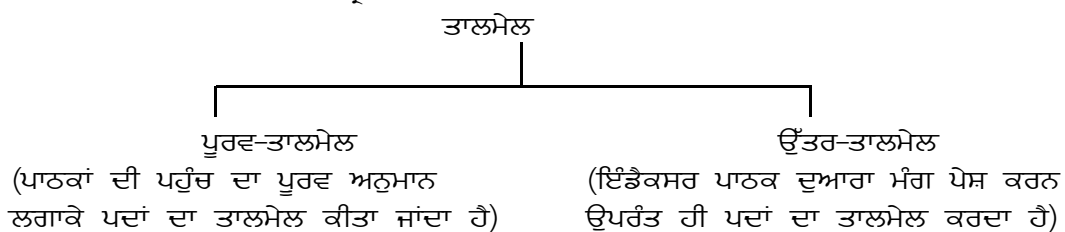
2.2.4.3 ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Pre-Coordinate & Post Co-ordinate) :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :-

ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ :- ਇੱਕ ਸਮੂਹਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਅੰਗਭੂਤ (Constituent) ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਨੁਵਾਦ :- ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਉਪਜੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਯੋਗ ਪਦਾਂ (Index terms) ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤਾਲਮੇਲ :- ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਮ-ਬੱਧ ਕਰਨਾ ਅਰਥਾਤ ਇੰਡੈਕਸ ਪਦਾਂ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਨਾ।

2.2.4.3.1 ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Pre-Coordinate) :- ਇਹ ਇੱਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦਾ ਢੰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੰਡੈਕਸਰ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਕੇ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ (Descriptors) ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਟਿਲ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ : "Libraries and the blind-United States-Directories".
instead of "Libraries + blind + United States + Directories".

ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲ ਦੇ ਗੁਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- (i) ਸਾਰਥਕਤਾ ਵਾਲਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਇਹ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨੈਟਵਰਕ ਉਪਲਬਧ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- (iii) ਇਹ ਚੱਕਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਾਪਸੀ (POPSI), ਸੰਦਰਭ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ PRECIS); ਅਤੇ ਵਰਗ ਅੰਕ ਆਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ) ਆਦਿ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(i) ਪ੍ਰੈਸਿਸ (Preserved Contest Indexing System) :- ਪ੍ਰੈਸਿਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ 1960 ਵਿਆਂ ਡੈਰਿਕ ਆਸਟਿਨ (Derek Austin) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਢਲੀ ਲੜੀ ਦੇ ਪਦਾਂ (terms) ਨੂੰ ਰੋਲ ਆਪਰੇਟਰਾਂ (Role Operators) ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੈਸਿਸ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੁਆਰਾ ਜੋੜ-ਤੋੜ ਕਰਕੇ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੋ ਚੁਣ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗ ਬਾਰੇ ਪਹੁੰਚ ਨੁਕਤਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦੇ ਸਮ-ਵਿਸਤਾਰੀ (Co-extensive) ਹਨ। ਵਿਸ਼ਮ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰਿੰਟਿਸ਼ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੇ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਬਦਲਵੀਂ ਵਿਧੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬੀ ਐਨ ਬੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਲਈ

ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਿਕਾ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਦੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਇਕ ਬਦਲਵੀਂ ਵਿਧੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ।

- (ੳ) ਬੀ ਐਨ ਬੀ ਲਈ ਅਨੁਕ੍ਰਮਿਕਾ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਲੜੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ; ਅਤੇ
(ਅ) ਬੀ ਐਨ ਬੀ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਿਕਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ।

(a) ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ :

ਡੋਰੇਕ ਆਸਟਿਨ ਨੇ ਪ੍ਰੋਸਿਸ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਅਜੇਹੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ “ਪਦਾਂ ਦੇ ਆਰੰਭਕ ਸਟਰਿੰਗ ਰੋਲ ਚਾਲਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਚੋਣੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਵਾਰੀਵਾਰੀ ਪਹੁੰਚ ਪਦਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਹਰ ਕਦਮ ਤੇ ਸੁਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਲੇਖ ਦੇ ਖਾਕੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹੜੇ ਪਦ ਢੁਕਵੇਂ ਪਹੁੰਚ ਪਦ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।”

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੋਸਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅੱਖਰਵਾਰ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਿਕਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸ਼ਬਦ/ ਪਦ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(b) ਉਦੇਸ਼ :

1. ਇਸ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸੁਲੇਖ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਮਵਿਸਤਾਰੀ (Co-extensive) ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
2. ਹਰੇਕ ਸੁਲੇਖ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਉਸਦੀ ਸਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਸਕੇ।
3. ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਿਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕੇਵਲ ਇਨਪੁਟ ਸਟਰਿੰਗ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇਣਾ ਹੈ।
4. ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪਖੋਂ ਰਲਦੇ ਮਿਲਦੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖਾਂ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
5. ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਜਿਉਂ ਹੀ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ/ਪਦ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
6. ਕੰਮ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰਤਾ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਿਕਰਣ ਨਿਯਮ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

(c) ਅਮਲ ਦੇ ਪੱਧਰ :

ਪ੍ਰੋਸਿਸ ਦੇ ਅਮਲ ਦੇ ਦੋ ਪੱਧਰ ਹਨ :

- (i) **ਮਨੁੱਖੀ ਪੱਧਰ :** ਵਿਸ਼ੇ ਸਬੰਧੀ ਕਥਨ ਦਾ ਰੋਲਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
(ii) **ਕੰਪਿਊਟਰ ਪੱਧਰ :** ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਵਿਸ਼ਾ ਕਥਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਸਿਸ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(d) ਪ੍ਰੋਸਿਸ ਦੀ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਵਿਗਿਆਨ :

ਪ੍ਰੋਸਿਸ ਦੀ ਅਮਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਅੰਤਰ-ਸਬੰਧਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ :

1. ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਕਿਕ ਨਿਯਮਾਂ (Logical) ਅਤੇ ਰੋਲ ਉਪਰੇਟਰ (Role

Operator) ਅਤੇ ਕੋਡ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਨਾਲ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

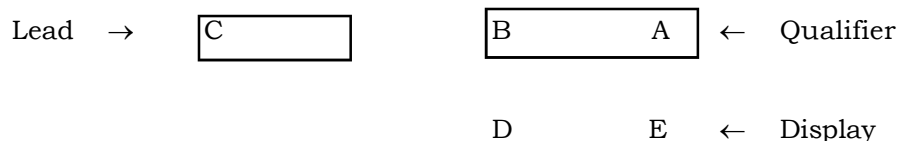
2. ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨੀ ਥਿਸਾਰਸ ਨਾਲ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨਪੁਟ ਸਟਰਿੰਗ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਥਿਸਾਰਸ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(e) **ਪ੍ਰੈਸਿਸ ਦੇ ਅਸੂਲ :**

1. **ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦਾ ਅਸੂਲ :** ਜਦ ਸੰਘਟਕ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਸਟਰਿੰਗ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਦੂਰੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਸਟਰਿੰਗ ਪਦ/ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਕੇ ਇਕ ਇਕੱਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
2. **ਇੱਕ-ਨਾਲ-ਇੱਕ ਸਬੰਧ ਅਸੂਲ :** ਜਦ ਸ਼ਬਦ/ਪਦ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਿਰਭਰਤਾ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ-ਨਾਲ-ਇੱਕ ਸਬੰਧ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਟਰਿੰਗ ਵਿਚਲਾ ਹਰੇਕ ਪਦ ਦਾ ਅਗਲੇ ਪਦ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਹੈ।

(f) **ਸੁਲੇਖ ਸੰਰਚਨਾ :**

ਪ੍ਰੈਸਿਸ ਲਈ ਸੁਲੇਖ ਸੰਰਚਨਾ ਦੋ ਲਾਈਨਾਂ-ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।। ਪੰਜ ਪਦਾਂ, A-B-C-D-E, ਦੀ ਇਕ ਸਟਰਿੰਗ ਇੱਕ-ਨਾਲ-ਇੱਕ ਸਬੰਧਿਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਹੋਣ। ਪਦ A ਜਾਂ E ਦਾਖਲਾ ਬਿੰਦੂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ, ਜਦ C ਦਾਖਲਾ ਬਿੰਦੂ ਬਣੇ ਤਾਂ ਵੱਖਰੀ ਸੰਰਚਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ :

ਚਿੱਤਰ-ਸੁਲੇਖ ਸੰਰਚਨਾ

ਪਹਿਲੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਦੋ ਭਾਗ ਹਨ-ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ (Lead and Qualifier)। ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਲੇਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਡਿਸਪਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੀਡ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਪਦ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਾ ਪਹੁੰਚ ਬਿੰਦੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਉਹ ਪਦ ਹੈ ਜੋ ਲੀਡ ਨੂੰ ਠੀਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਡਿਸਪਲੇ ਵਿਚ ਉਹ ਪਦ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਈ ਸਿਰਲੇਖ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(g) **ਇਨਪੁਟ ਸਟਰਿੰਗ, ਰੋਲ ਉਪਰੇਟਰ ਅਤੇ ਕੋਡ :**

ਇਨਪੁਟ ਸਟਰਿੰਗ (Input String) ਪਦਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜੋ ਰੋਲ ਉਪਰੇਟਰ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਤੀਬ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਲਈ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਰੋਲ ਉਪਰੇਟਰ (Role Operator) ਸੰਕੇਤਨ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰੋਲ ਉਪਰੇਟਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਨਿਯਮ ਕੰਪਿਊਟਰ ਲਈ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਫਾਰਮੇਟ, ਛਪਾਈ ਅਤੇ ਵਿਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਅੰਕਣ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(h) **ਰੋਲ ਉਪਰੇਟਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ :**

1. **ਮੂਲ ਚਾਲਕ (Primay Operators) :** ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ 'ਮੇਨਲਾਈਨ ਉਪਰੇਟਰ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਇਨਪੁਟ ਸਟਰਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿਚ ਸੁਲੇਖਾਂ ਦਾ ਫਾਰਮੇਟ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ 0 ਤੋਂ 6 ਤੱਕ ਸੱਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਗਤੀਬੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਗੁਣ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
2. **ਗੋਣ ਚਾਲਕ (Secondary Operators) :** ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ 'ਇੰਟਰਪੋਜ਼ਡ ਉਪਰੇਟਰਜ਼' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸੰਪੂਰਣਤਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਟਰਿੰਗ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਿੰਦੂ ਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਟਰਿੰਗ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

(i) **ਰੋਲ ਉਪਰੇਟਰਾਂ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ :**

ਮੂਲਚਾਲਕ :

Environment of core concepts O Location

Core concepts	1. Key System
	Thing when action not present
	Thing towards which an action is directed, e.g., object of transitive action, preformer of intratnsitive action.
	2. Action ; Effect of action
	3. Performer of transitive action (agent, instrument) ; Intake ; Factor
	4. Viewpoint-as-form
	5. Selected Instance : Study region, Sample Population
	6. Form of document ; Target user

ਗੋਣ ਚਾਲਕ :

Co-ordinate concepts	f 'Bound' coordinate concepts g Standerd coordinate concept
Dependent elements	p part ; property q Member of quasei-generic group r Assembly
Special class of action	s Role definer ; Directional property t Author-attributed action

u Two- way interaction

ਪ੍ਰੋਸਿਸ ਸਟਰਿੰਗ ਵਿਚ ਕੋਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ :

ਮੂਲ ਕੋਡ

Theme interlinks	\$x Ist concept in coordinate theme
	\$y 2nd/subsequent concept in theme
	\$z common concept
Term codes	\$a Common noun
	\$c proper name (Class of one)
	\$d Place name

ਗੈਰ ਕੋਡ

Differences	
preceding differences (3 characters)	Ist and 2nd character
	\$0 Non-lead, space generating
	\$1 Non-lead, close-up
	\$2 Lead, space generating
	\$3 Lead, close-up
3rd character = number in the range, 1 to 9 indicating level of difference	
Date as difference	\$d
Parenthetical differences	\$n Non-Lead parenthetical difference
	\$o Lead parenthetical difference
Connectives	\$u Downward reading connective
	\$w Upward reading connective

ਟੋਪੋਗ੍ਰਾਫਿਕ ਕੋਡ :

\$ e	Non-filing part in italic preceded by comma
\$ f	Filing part in italic preceded by comma
\$ g	Filing part in roman, no preceding punctuation
\$ h	Filing part in italic, preceded by full point
\$ i	Filing part in italic, no preceding punctuation

ਉਦਾਹਰਣ :

'Recruitment of personnel in Textile Industries of India'

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਸੁਲੇਖ ਸੰਰਚਨਾ' ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, 'ਲੀਡ' ਨੂੰ, ਮਹੱਤਵ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ, ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ' (Qualifier) ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ/ਪਦ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ 'ਡਿਸਪਲੇ' ਵਿਚ ਸੀਮਿਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਾਲੇ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੁਲੇਖਾਂ ਵਿਚ 'ਕੁਆਲੀਫਾਇਰ' ਅਤੇ 'ਡਿਸਪਲੇ' ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਇਨਪੁਟ ਸਟਰਿੰਗ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੁਲੇਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ :

INDIA

Textile industries, personnal, Recruitment

TEXTILE INDUSTRIES. India

Personnel, Reruitment

PERSONNEL, Textile Industries, India

RECRUITMENT, Personnel, Textile industries, Imdia.

2.2.9 ਪ੍ਰੈਸਿਸ ਲਈ ਕਦਮ :

ਕਦਮ 1-ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ ਸੰਘਟਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਵਿਸ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।

ਕਦਮ 2-ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੇ ਅਸੂਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੰਘਟਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਕਥਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ।

ਕਦਮ 3-ਰੋਲ ਓਪਰੇਟਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਪਦ/ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ।

ਕਦਮ 4-ਹਰੇਕ ਪਦ ਦੀ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰੋਲ ਓਪਰੇਟਰ ਨਿਯਤ ਕਰਨਾ।

ਕਦਮ 5-ਕਿਹੜੇ ਪਦ/ਸ਼ਬਦ ਪਹੁੰਚ ਬਿੰਦੂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਗਲੇ ਕੋਡ ਨਿਯਤ ਕਰਨਾ।

ਕਦਮ 6-ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਸੁਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਵਾਕਾਂਸ਼, ਆਦਿ ਜੋੜਨਾ।

ਕਦਮ 7-ਸਹਾਇਕ ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ (ਅਰਥਾਤ, 'ਦੇਖੋ', ਅਤੇ 'ਹੋਰ ਦੇਖੋ') ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ।

2.2.10 ਪ੍ਰੈਸਿਸ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਾ ਫਾਰਮੇਟ :

ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਾਰਮੇਟ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

1. ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਫਾਰਮੇਟ : ਇਸ ਵਿਚ ਮੂਲ ਉਪਰੇਟਰ (0), (1) ਅਤੇ (2) ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ 'ਸ਼ੀਟਿੰਗ' ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣ : Training of Labours in India

(0) India

(1) Labours

(2) Training

INDIA

Labours. Training

LABOURS. India

Training

TRAINING. Labours. India

2. **ਉਲਟਾ ਫਾਰਮੈਟ (Inverted Format)** : ਜਦ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ/ਪਦ ਦਾ ਕੋਡ (4) ਤੋਂ (6) ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚਲਾ ਉਪਰੋਕਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਕੋਈ ਮੂਲ-ਤੱਤ 'ਲੀਡ' ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੂਰਾ ਸਟਰਿੰਗ ਉਪਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਤਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਡਿਸਪਲੇ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ : A Bibliography of Statistics for Librarians

(1) Statiskes

(5) Libratians \$ 01 for

(6) Bibliographies

STATISTCS

For Librarians-Bibliographies

LIBRARIANS

Statistics-For Librarians-Bibliographies

BIBLIOGRAPHIES

Statistics-For librarians

3. **ਪ੍ਰੇਡਿਕੇਟ ਟ੍ਰਾਂਸਫਾਰਮੇਸ਼ਨ (Predicate Transformation)** : ਜਦ ਪ੍ਰਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਕ (3) ਦੇ ਕੋਡ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਡ (2) ਜਾਂ (s) ਜਾਂ (t) ਦੇ ਬਾਅਦ ਆਵੇ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰੇ।

ਉਦਾਹਰਣ : In-service Training of Librarians by Teachers

(1) Librarians

(2) Training \$ 21 Inservices \$ v by \$ w of

(3) Teachers

LIBRARIANS

Inservice Training by Teachers

TRAINING. Librarians

Inservice Training by Teachers

TEACHERS

Inservice Training by Teachers

(l) ਪ੍ਰੈਸਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ :

ਯੂ.ਕੇ. ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਸਿਸ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਬਕ ਵਰਤੋਂ ਉਪਰਾਂਤ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਜਿਵੇਂ, ਯੂ ਐਸ ਏ, ਕੈਨੇਡਾ, ਆਸਟ੍ਰੇਲਿਆ, ਜਰਮਨੀ, ਡੈਨਮਾਰਕ, ਇਟਲੀ, ਪੋਨੈਂਡ, ਚੀਨ, ਆਦਿ ਨੇ ਵੀ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਸਫਲਤਾ ਦਾ, ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਸਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੇਸ਼ਨਲ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫੀ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਸਲਾ ਜਿਸਨੇ ਇਸਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੁਲੇਖਾਂ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਕਾਰਜ-ਖੇਤਰ ਵੱਧਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਪੱਧਤੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਪੈੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਗਈ। ਇਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ, ਸਗੋਂ ਗੈਰ-ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਪੱਧਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ। ਅਜੇਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ 'ਪ੍ਰੈਸਿਸ ਮੈਨੁਅਲ' ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(m) ਸੀਮਾ/ਬੰਦਸ਼ਾਂ :

1. ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
2. ਜੇਕਰ ਇਸ ਨਾਲ ਹੱਥੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰੈਸਿਸ ਅਕੁਸ਼ਲ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਢੁਕਵੇਂ ਪਦ ਲੱਭਣੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਮਾਂ-ਖਾਉ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।
3. ਸਟਰਿੰਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 'ਰੋਲ ਇੰਡੀਕੇਟਰਜ਼' ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਇਕ ਸਮਾਨ ਨਤੀਜੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਜਦ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਦੇ 'ਓਪਰੇਟਰਜ਼' ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਧਾਰਣਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੀਮਾਵਾਂ ਜਾਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੈਸਿਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਛੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(ii) ਪਾਪਸੀ (Postulate Based Permuted Subject Indexing) :- ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਜੀ. ਡੱਟਾਰੀਆ ਨੇ ਡੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ., ਬੰਗਲੌਰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਰੰਗਾਨਾਥਨ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਲਈ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਧਾਰਣਾਵਾਂ (Postulates) 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਲੜੀ ਇੰਡੈਕਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੈ। ਪਾਪਸੀ (POPSI) ਦੀ ਲੜੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੀ ਸੰਕੇਤਨ ਭਾਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੀ ਸ਼ਾਬਦਿਕ-ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਉਂਤਪੰਨ (Derived) ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਹ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਧਾਰਣਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੇ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਈ ਵੇਰ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪਸੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਖਿਆ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਲੜੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਾ ਹੀ ਸੁਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪਾਂਤਰ ਹੈ।

(a) ਉਦੇਸ਼ :

ਨੀਲਮੇਘਨ ਅਤੇ ਗੋਪੀਨਾਥ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਪਸੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

1. ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਨੇਮਬੱਧ ਰੂਪ ਦੇਣਾ।
2. ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ।
3. ਪਾਠਕ ਦੀ ਪੁੱਛ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ।
4. ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਜੁਗਤ ਘੜਨਾ।

5. ਪੁਲੇਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਲਈ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਣਾ।

(b) ਕਦਮ :

ਨੀਲਮੇਘਨ ਅਤੇ ਗੋਪੀਨਾਥ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੇ ਮੁਖ ਕਦਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਕਦਮ 1. : ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਵਰਣਨ : ਅਭਿਧਾਰਣਾ-ਆਧਾਰਤ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਵਰਣਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤਪਤੀ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ। ਇਹ ਰੰਗਨਾਥਨ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਧਾਰਥਾਂ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

- ੳ) ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ;
- ਅ) ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਉਪਰਲਾ ਕੁੰਡਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ;
- ੲ) ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਸਬੰਧ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ;
- ਸ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ
- ਹ) ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਸਮ-ਵਿਸਤਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ।

ਕਦਮ 2. : ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ : ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਵਰਣਨ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪੈਟਰਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ।

ਕਦਮ 3. : ਥੋੜਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ (Short Display) : ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਹਿਤ ਵਿਸ਼ਾ ਵਰਣਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਦਮ 4. : ਪਹੁੰਚ ਸ਼ਬਦ (Approach Terms) : ਪਾਠਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ 'ਪਹੁੰਚ ਪਦ/ਸ਼ਬਦ' ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ।

ਕਦਮ 5. : ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ : ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪਹੁੰਚ ਸ਼ਬਦ/ਪਦ ਸੁਲੇਖ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪਦ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇ।

ਕਦਮ 6. : ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ : ਉਪਰੋਕਤ ਕਦਮ 5 ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹਰੇ ਕ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਵਿਧੀ/ਪੈਟਰਨ/ਫਾਰਮੇਟ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨਾ।

ਕਦਮ 7. : ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ (cross reference) : ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪੈਟਰਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ।

ਕਦਮ 8. : ਸੁਲੇਖਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰਵਾਰ ਤਰਤੀਬ : ਇਸ ਕਦਮ ਦਾ ਸਬੰਧ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕੋ ਫਾਈਲ ਵਿਚ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਪਸੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਨੇਕ ਕਦਮਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

1. ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ (Analysis)
2. ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨਾ (Formalization)
3. ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ (Standardization)
4. ਅਨੁਕੂਲਣ (Modulation)

5. ਵਰਗੀਕਰਣ ਲਈ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ (Preparation of Entries for Organizing classification)
6. ਪਹੁੰਚ ਪਦਾਂ/ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਬੰਧੀ ਫੈਸਲਾ (Decision about Terms of Approach)
7. ਸਹਚਾਰੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਲਈ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ (Preparation of Entries for Associative Classification)

8. ਅੱਖਰਵਾਰ ਕਰਨਾ (Alphabetization)

ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਕਦਮ ਕੁਝ ਅਭਿਧਾਰਣਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਆਧਾਰਤ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਸਤਵਾਂ ਕਦਮ ਕ੍ਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਿਧੀ ਉੱਪਰ ਆਧਾਰਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪਾਪਸੀ (POPSI) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(c) ਪਾਪਸੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਅਮਲ (Actual work in POPSI) :

ਪਾਪਸੀ ਸਬੰਧੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਕਦਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਹਾ (Guha) ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਅਮਲ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਉਦਾਹਰਣ ਸਹਿਤ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ : "Oral streptomycin Treatment of Human Lung Treatment :
An Evaluation of Undesirable Effects."

ਕਦਮ 1 : ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਵਰਣਨ (ਅਭਿਧਾਰਣਾ-ਆਧਾਰਤ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਵਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ) :

ਇੱਕ ਵੇਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸੰਘਟਨ ਵਿਚਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੋਣ ਉਪਰਾਂਤ :

- ੳ) ਵਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਉਪ-ਸਰੰਚਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ,
- ਅ) ਹਰੇਕ ਉਪ-ਸਰੰਚਨਾ ਵਿਚ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣਾ।
- ੲ) ਉਪ-ਸਰੰਚਨਾ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣਾ,
- ਸ) ਕੋਲਨ ਕਲਾਸੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸੂਚਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਾ, ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

Medicine, Human body > Respiratory system > Lung : [Disease - Bacteria > Mycobacterium, Mycobacterium tuberculosis] = Tuberculosis :
Treatment - Drug > Antibiotics > Streptomycin - Route of Administration > oral ; Effects > Side effects > Undesirable effects : Evaluation.

ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿਚ :

ਚਿੰਨ > ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸੰਮਿਲਨ ਸਬੰਧ

ਹਰੇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕੁੰਡੇ ਦਰਸਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਸਹਾਇਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

ਵਿਸ਼ਾ ਵਰਣਨ ਵਿਚਲੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਸਬੰਧ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਦਮ 2 : ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ : ਇਸ ਕਦਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥਾਤਮਕ ਸੰਦ (tool), ਜਿਵੇਂ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ-ਪਸਾਰੀ (Linear) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਦਮ 3 : ਛੋਟਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ : ਕਦਮ ਇੱਕ ਵਿਚਲੇ ਪੂਰੇ ਵਰਣਨ ਨੂੰ ਇਥੇ ਛੋਟਾ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Medicine, Lung : Tuberculosis : Treatment -

Streptomycin - Oral administration ; undesirable effects : Evaluation.

ਕਦਮ 4 : ਪਹੁੰਚ ਪਦ/ਸ਼ਬਦ : ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚ ਪਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਅਤੇ ਬਦਲਵੇਂ ਪਦਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿਚ 'Therapeutics' ਅਤੇ 'Therapy' ਨੂੰ 'Treatment' ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਪਦ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'Side effort' ਵਾਸਤੇ 'Side reaction' ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਦਮ 5 : ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ : ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਵਰਣਨ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਹਨ ਕਿ ਚੁਣੀ ਗਈ ਪਹੁੰਚ ਪਦ ਸੁਲੇਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਦ (Lead Term) ਬਣ ਸਕੇ।

ਕਦਮ 6 : ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ : ਹਰੇਕ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਵਿਚ ਆਮ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

(i) ਮੁੱਖ-ਪਦ ਖੰਡ (Lead Term Section)

(ii) ਵਿਸ਼ਾ ਵਰਣਨ ਖੰਡ (Subject Representation Section)

(iii) ਹਵਾਲਾ ਖੰਡ (Performance Section)

ਪਹਿਲੇ ਖੰਡ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਪਦ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨੇੜਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਾ ਵਰਣਨ ਖੰਡ ਵਿਚ ਕਦਮ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਛੋਟਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਵਾਲਾ ਖੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਛਾਣ ਸੰਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣਗੇ :

EVALUATION, UNDESIRABLE EFFECTS

Medicine, Lung ; Tuberculosis : Treatment

Streptomycin - oral ; undesirable effects : Evaluation

LUNG, MEDICINE

Medicine, Lung ; Tuberculosis : Treatment

Streptomycin - Oral ; Underirable effects : Evaluation

DRUG, TREATMENT, TUBERCULOSIS

Medicine, Lung ; Tuberculosis : Treatment

Streptomycin - Oral ; Undesirable effects : Evaluation

ਕਦਮ 7 : ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ : ਹਰੇਕ ਬਦਲ, ਲਗਭਗ-ਸਮਾਨਾਰਥਕ, ਅਤੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਪਦਾਂ ਲਈ ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ (ਦੇਖੋ ਹਵਾਲੇ) ਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ, ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ (ਹੋਰ ਦੇਖੋ ਹਵਾਲੇ), ਹਰ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ :

Therapeutics **see** Treatment

Therapy **see** Treatment

Streptopencillin **see also** Streptomycin

Streptomycin **see also** Streptopencillin

ਕਦਮ 8 : ਅੱਖਰ ਵਾਰ ਤਰਤੀਬ : ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ, ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ, ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਕ ਅੱਖਰਵਾਰ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਦੇਣੀ ਹੈ।

(d) ਪਾਪਸੀ ਵਿਚ ਸੁਧਾਈਆਂ :

ਡੱਟਾਚਾਰੀਆ ਨੇ ਪਾਪਸੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੁਧਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਈ ਵੇਰ ਡੱਟਾਚਾਰੀਆ ਦੀ ਪਾਪਸੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਮੁਢਲੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਧਾਰਣ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿਸ਼ਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਭਿਧਾਰਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ : ਡਿਸਿਪਲਿਨ (D), ਐਨਟਿਟੀ (E), ਐਕਸ਼ਨ (A), ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ (P), ਅਤੇ ਮੈਡੀਫਾਇਰਜ਼ (M)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

1. D = ਡਿਸਿਪਲਿਨ : ਇਸ ਵਿਚ ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਸ਼ੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ, ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ, ਭੌਤਿਕ-ਵਿਗਿਆਨ, ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

2. E = ਐਨਟਿਟੀ : ਇਸ ਵਿਚ ਬੋਧਾਤਮਕ ਸਹਿ-ਸਬੰਧ ਜਾਂ ਸਕੰਲਪਕ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਉਰਜਾ, ਰੋਸ਼ਨੀ, ਬੂਟੇ, ਸਥਾਨ, ਸਮਾਂ, ਮਾਹੌਲ, ਆਦਿ।

3. A = ਐਕਸ਼ਨ : ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ 'ਹੋ ਰਹੇ ਕੰਮ' ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨਾ, ਚੋਣ, ਪ੍ਰਬੰਧ, ਮੁਲਾਂਕਣ, ਆਦਿ।

4. P = ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ : ਇਸ ਵਿਚ 'ਗੁਣ' ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਗਿਣਾਤਮਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ, ਪ੍ਰਭਾਵ, ਸ਼ਕਤੀ, ਯੋਗਤਾ, ਨਿਪੁੰਨਤਾ, ਉਪਯੋਗਤਾ, ਆਦਿ।

5. M = ਮੈਡੀਫਾਇਰ : ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ D, E, A, P ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ, 'ਮੈਡੀਫਾਇਰ' ਪਦ ਅਜੇਹਾ ਵਿਚਾਰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਕੰਲਪ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਵਿਘਨ ਪਾਏ, ਉਸਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ 'ਛੂਤ ਵਾਲਾ ਰੋਗ' ਵਿਚ 'ਛੂਤ'।

(e) ਪਾਪਸੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰੂਪਾਂਤਰ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ :

ਉਦਾਹਰਣ : **Implications of Technological Changes in**

Rice Cultivation for India

1. ਵਿਸਲੇਸ਼ਣ (Analycis)

D = Agriculture

E = Rice

A to E = Cultivaion

P of A to E = Technology

P of P of A to E = Changes

P of P of P of A to E = Implications

M of the whole subject proposition = India

2. ਸੂਤਰੀਕਰਣ (Formulation)

Agriculture (D), Rice (E), Cultivaton (A to E), Technology (P of A to E), Changes (P of P of A to E), Implications (P fo P of P of A to E), India (M of the whole subject proposition).

3. ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ (Standardization)

ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸ਼ਬਦਾਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਪਦਾਂ/ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। Agriculture (D), Field Crop, Rice (E), Cultivation (A to E), Technology (P of A to E), Change (P of P of A to E), Implication (Pof P of P of A to E), India (M).

4. ਅਨੁਕੂਲਣ (Modulation)

ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਤਰੀਕਰਣ ਵਿਚ ਉਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਉਪਵਿਸ਼ੇ ਰਲਾ ਕੇ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

Agrienlture (D), Field crop Rice (E), Cultivation (A to E), Technology (P of A to E), Change (P of P of A to E), Implication (P of P of P of A to E), India (M).

5. ਵਰਗੀਕਰਣ ਲਈ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ

ਇੱਥੇ ਪਾਪਸੀ ਟੇਬਲ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਅਨੁਕੂਲਣ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਤਰੀਕਰਣ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਿਖਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ,

6. ਪਹੁੰਚ ਪਦਾਂ/ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਬੰਧੀ ਫੈਸਲਾ

ਕਿਫ਼ਾਇਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਪਦਾਂ ਉਪਰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹਵਾਲੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ 'Agriculture', 'Change', ਤੋਂ 'Implication' ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਪਹੁੰਚ ਪਦਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।

7. ਸਹਯਾਰੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਲਈ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ

ਹਰੇਕ ਪਹੁੰਚ ਪਦ/ਸ਼ਬਦ ਹੇਠਾਂ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ :

Field Crop

Agriculture 6 Field Crop, Rice 6.1 Cultivation 6.1.2 Technology 6.1.2.2

Change 6.1.2.2.2 Implication 5 (for) Asia, India.

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਪਹੁੰਚ ਪਦਾਂ, ਜਾਂ ਉਪਰਲੇ ਕੁੰਡੇ ਦੇ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਲੇਖ ਬਣਾ ਕੇ ਬਹੁ-ਪਹਲੂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਪਦ 'Technonology' ਵਿਚ 'Technology, Cultivation,

Rice' ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ।

8. ਅੱਖਰਵਾਰ ਕਰਨਾ

ਅਖੀਰਲੇ ਕਦਮ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਣਾਏ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਪਹੁੰਚ-ਪਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਖਰਵਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(f) ਪਾਪਸੀ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ

ਬੇਸ਼ਕ ਇਸਨੂੰ ਕਈ ਵੇਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਵੀ ਪਾਪਸੀ ਕਿਸੇ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ, ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ, ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਾਪਸੀ ਦੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਨੋਰਥਾ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ :

- ੳ) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਫੀਚਰ ਸਿਰਲੇਖ ਬਣਾਉਣੇ।
- ਅ) ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਸੂਚੀ-ਪੱਤਰ, ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ-ਪਿੱਛੇ-ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਰ ਸੁਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨਾ।
- ੲ) ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕਸੁਰ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ।
- ਸ) ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਢੰਗ-ਵਿਧੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ।
- ਹ) ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿਚਲੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਲਈ ਆਧਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪਸੀ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ.ਐਸ.ਆਰ. (ICSSR) ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ 'Mohandas Karamchand Gandhi : A Bibliography' ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ : ਓਰੀਐਂਟ ਲਾਂਗਮੈਨ, 1974 ਵਿਚ ਪਾਪਸੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸੈਂਟਰਲ ਮਸ਼ੀਨ ਟੂਲ ਇੰਸਟੀਟਿਊਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ "Mechine Tool Abdtracts" ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(ii) **ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Chain Indexing) :-** ਇਸਦਾ ਵਿਕਾਸ ਡਾ. ਐਸ.ਆਰ. ਰੰਗਾਨਾਥਨ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਲੇਖ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਵਰਗ ਅੰਕ (Class Number) ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਇੰਦਰਾਜ (Subject Index Entries) ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੰਡੈਕਸ ਪਦ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਗੀਕਰਣ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ 1930 ਵਿੱਚ ਅਹਿਸਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 1936 ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਲ, ਸਥਾਨ, ਊਰਜਾ, ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦੇ ਕ੍ਰਮਾਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫੀ ਨੇ ਇਹ ਵਿਧੀ 1950 ਤੋਂ 1970 ਤੱਕ ਅਪਣਾਈ। 'ਲੀਸਾ' (LISA), 'ਕਰੰਟ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ' ਅਤੇ 'ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੈਟਾਲਾਗ ਆਫ਼ ਮਿਊਜ਼ਿਕ' ਵੀ ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰੰਗਾਨਾਥਨ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਕਲਾਸੀਫਾਇਡ ਕੈਟਾਲਾਗ ਕੋਫ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ (1964) ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਲੜੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

“ਇਹ ਵਰਗਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ (ਅਰਥਾਤ ਵਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸੁਲੇਖ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜੋ ਵਰਗ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਇਸਦੀ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਲਗਭਗ ਮਕਾਨਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।”

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਵਰਗ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਅਤੇ ਅਨੁਵਰਣ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ, ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸੁਲੇਖ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਖੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(a) ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ :

ਗੁਹਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ :

1. ਵਰਗਬੋਧਕ ਅਧਾਰ (classificatory base) ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ।
2. ਵਰਗਬੋਧਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ।
3. ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਹਿ-ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।
4. ਇਸਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਚਾਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਅਤੇ ਮੂਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਸੰਕਲਪ ਹਨ।

(b) ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਲਈ ਕਦਮ :

ਕਿਸੇ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਲੁਸਾਰ ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆ ਲੜੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੜੀ ਵਿਧੀ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਦਮ ਚੁਕਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ :

- ਕਦਮ 1. ਪੁਲੇਖ ਦੇ ਸੁਲੇਖ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ।
- ਕਦਮ 2. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਮੂਲ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨਾ, ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚਲੇ ਸਾਰੇ ਗੌਣ ਸ਼ਬਦ ਹੱਟਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਬੀਜ (kernal) ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਕਦਮ 3. ਹਰੇਕ ਮੂਲ ਅੰਸ਼ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਅਭਿਧਾਰਣਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ। ਇਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਕਦਮ 4. ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕੇ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਧਾਰਣਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਕਦਮ 5. ਹਰੇਕ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਕਰਨਾ। ਜੇਕਰ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸ਼ਬਦ ਢੁਕਵਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਅਨੁਸੂਚੀ ਜਾਂ ਥੀਸਾਰਸ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚੋਂ ਬਰਾਬਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਬਦਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਕਦਮ 6. ਪੁਲੇਖ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚਲੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰ ਕਰਨਾ।
- ਕਦਮ 7. ਲੜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਣ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਤਿਮ ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਡਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :
  - (ੳ) ਅੰਤਲੇ ਅੰਕ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ ਕੁੰਡਾ ਬਣਾਉ।
  - (ਅ) ਦੋ ਅੰਕਾਂ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਕੁੰਡਾ ਬਣਾਉ, ਆਦਿ ਅੰਤਲੇ ਕੁੰਡੇ ਤਕ ਕਰਦੇ ਜਾਉ।
  - (ੲ) ਕੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।
  - (ਸ) ਹਰੇਕ ਕੁੰਡੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰ ਲਿਖਣਾ।
  - (ਹ) ਹਰੇਕ ਕੁੰਡੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਨਾਲ ਜੋੜਣ ਲਈ '=' ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤੋ।

- (ਕ) ਹਰੇਕ ਕੁੰਡੇ ਦੇ '=' ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਕੁੰਡੇ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਦੇ ਤੀਰ '↓' ਨਾਲ ਜੋੜੋ।
- ਕਦਮ 8. ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੁੰਡੇ, ਜਿਵੇਂ ਨਕਲੀ ਕੁੰਡਾ ਅਣਚਾਹਿਆ ਕੁੰਡਾ, ਲੱਭਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਡਾ, ਗੁਆਚਾ ਕੁੰਡਾ, ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ।
- (ੳ) ਨਕਲੀ ਕੁੰਡਾ (FL): ਉਹ ਕੁੰਡਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਉਚਿਤ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਨਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਯੋਜਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਦਸ਼ਾ-ਸੰਬੰਧ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ।
- (ਅ) ਅਣਚਾਹਿਆ ਕੁੰਡਾ (USL): ਉਹ ਕੁੰਡਾ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸਾਹਿਤ ਨਾ ਲੱਭਿਆ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ।
- (ੲ) ਲੱਭਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਡਾ (SL) : ਉਹ ਕੁੰਡਾ ਜੋ ਨਾ ਨਕਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਣਚਾਹਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਅਜੇਹੀ ਧਾਰਣਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸਾਮਗਰੀ ਲੱਭੀ ਜਾਣੀ ਹੈ।
- (ਸ) ਗੁਆਚਾ ਕੁੰਡਾ (ML): ਇਹ ਲੜੀ ਵਿਚ ਵਿਰਲ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਕੁੰਡਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਜੇਹਾ ਸੰਕਲਪ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਲੋੜ ਪੈਣ ਉਪਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਤਾ ਵਿਰਲ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਕਦਮ 9. ਲੜੀ ਵਿਚ ਹਰਕੇ ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁੰਡੇ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਅੰਤਲੇ ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁੰਡੇ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ ਵਾਸਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਫਿਰ ਉਪਰਲੇ ਕੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਵਧੋ, ਅਤੇ ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਚੱਲੋ। ਜੇਕਰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਸਮਾਂ ਇਕੱਲ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਪਵੰਡ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੜੀ ਨੂੰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਲਵੋ। ਅਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁੰਡੇ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।
- ਕਦਮ 10. ਹਰੇਕ ਉਪਰਲੇ ਲੱਭੇਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁੰਡੇ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾ ਹਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਜਾਰੀ ਰਖੋ ਜਦ ਤੱਕ ਉਪਰਲੇ ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਕੁੰਡੇ ਵਰਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ।
- ਕਦਮ 11. ਹਰੇਕ ਵਿਸ਼ਾ ਹਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਹਵਾਲਾ ਜਾਂ 'ਹੋਰ ਦੇਖੋ' ਹਵਾਲੇ ਤਿਆਰ ਕਰੋ। ਜਦ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਅੰਤਲੇ ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁੰਡੇ ਤੋਂ, ਸਥਾਨ ਸਮਾਂ ਜਾਂ ਉਪਵੰਡ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਹੋਰ ਦੇਖੋ' ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਦੇਖੋ' ਹਵਾਲਾ ਤਿਆਰ ਕਰੋ ਜੋ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੋਵੇ।
- ਕਦਮ 12. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਰੇਕ ਬਦਲਵੇਂ ਅਤੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ 'ਦੇਖੋ' ਹਵਾਲੇ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।
- ਕਦਮ 13. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ, ਵਿਸ਼ਾ ਹਵਾਲੇ (ਅਰਥਾਤ 'ਹੋਰ ਦੇਖੋ' ਹਵਾਲੇ) ਅਤੇ 'ਦੇਖੋ' ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦਿਉ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅੱਖਰਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣਾਂ :

1. "Retinal diseases of the eye in children."

ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤਰ ਕਰ ਲਵੋ।

Medicine (BF) - Child (special) Retina (1P1)

Disease (E) - Treatment (2E)

ਇਹ ਵਰਗਬੱਧਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ :

L9C, 1857 : 4 :6

ਸੂਚੀਕਾਰ ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਰਗ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਬਣੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਪੀ ਅੰਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਰਗਾ ਦਿਸੇਗਾ।

L	=	Medicine
	↓	
L9C	=	Child
	↓	
L9C,185	=	Eye
	↓	
L9C,1857	=	Retina
	↓	
L9C,1857:4	=	Disease
	↓	
L9C,1857:4:6	=	Treatment

(ਇੱਥੇ ਨਕਲੀ ਕੁੰਡੇ ਅਤੇ ਅਣਚਾਹੇ ਕੁੰਡੇ ਅਣੜਿੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ)

ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ :

1. Treatment, Disease, Retina, Child, Medicine

ਅੰਤਲੇ ਕੁੰਡੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਕੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ :

ਵਿਸ਼ਾ ਹਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖ :

2. Disease, Retina, Eye, Child, Medicine
3. Retina, Eye, Child, Medicine
4. Eye, Child, Medicine
5. Child, Medicine
6. Medicine

ਅੰਤਰ ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ :

Retina, Eye, Child, Medicine

See also

Treatment, Disease, Retina, Child, Medicine

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਹਵਾਲੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

2. Geetanjali of rajindranath Tagore

ਵਰਗ ਸੰਖਿਆ 0157, 1M61, 2

0	=	Literature (ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਡਾ)
		↓
01	=	Teutomic Literature (ਅਣਚਾਹਿਆ ਕੁੰਡਾ)
		↓
015	=	Sanskrit Literature (ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਡਾ)
		↓
0157	=	Bengali Literature (ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਡਾ)
		↓
0157,	=	ਨਕਲੀ ਕੁੰਡਾ
		↓
0157,1	=	Poetry, Bengali Literature (ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਡਾ)
		↓
0157,1M61	=	Tagore (ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਡਾ)
		↓
0157,1M61,1	=	ਨਕਲੀ ਕੁੰਡਾ
		↓
0157,1M61,2	=	Geetanjali (ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਡਾ)

ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ :

Geetanjali	=	0157,1M61,2
Tagore	=	0157,1M61
Poetry, Bengali	=	0157,1
Bengali,Literature	=	0157
Sanskrit Literature	=	0157
Literature	=	0

(c) ਵਰਤੋਂ :

1. ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫੀ ਨੇ 1950 ਤੋਂ ਡੀ ਡੀ ਸੀ ਦੇ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਿਕਾ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 1970 ਤੱਕ ਕੀਤੀ। 1971 ਤੋਂ ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਿਕਾ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰੈਸਿਸ (Precis) ਨੇ ਲੈ ਲਈ।
2. ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫੀ ਨੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਲੜੀ ਵਿਧੀ, ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ ਸਹਿਤ, ਅਪਣਾਈ

ਹੋਈ ਹੈ।

3. ਈ. ਜੇ. ਕੋਟਸ (coates) ਨੇ 'ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਇੰਡੈਕਸ' ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੜੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਕਰੰਟ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਇੰਡੈਕਸ' ਵਿਚ ਕੀਤੀ।

(d) ਲਾਭ :

1. ਵਰਗ ਸੰਖਿਆ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਗਕਾਰ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।
2. ਵਰਗਾਂ ਦਾ ਮੁੜ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਵਰਗ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
3. ਲੜੀ ਵਿਧੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਸੰਖਿਆ ਅਤੇ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
4. ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ੀ-ਸੰਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੁਕਤ ਹੈ।
5. ਇਹ ਵਿਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪੜਾਅ ਤੇ ਸੰਕੇਤਨ ਰਾਹੀਂ ਅਧੀਨ ਵਰਗ ਦਰਸਾਏ ਜਾਣ, ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
6. ਇਹ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਫਾਈਲ ਨੂੰ ਵਿਪਰੀਤ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦਰਸਾ ਕੇ ਬਦਲਵੀਂ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
7. ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦਾ ਕੰਪਿਊਟਰੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(e) ਸੀਮਾਵਾਂ :

1. ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੜੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ-ਨਿਰਧਾਰਤ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਅਰਥ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਰਗ ਸੰਖਿਆ ਦੀ ਵਿਪਰੀਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤਰਤੀਬ ਅਮੂਰਤ ਤੋਂ ਸਾਕਾਰ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਮ ਵੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
2. ਲੇਪ ਹੁੰਦੀ ਲੜੀ ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੀਮਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਕੁੰਡੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਸੁਲੇਖ ਹੀ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸਮਵਿਸਤਾਰੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਰੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿਚ, ਅਸਲ ਵਿਚ, ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਲੇਖ ਬਣੇਗਾ।
3. ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰੇਗੀ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਕਾਰ ਵਿਸ਼ੇ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

(f) ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ :

1. ਉਪਰੋਕਤ ਦੱਸੀਆਂ ਹਵਾਲਾ ਕ੍ਰਮ, ਲੇਪ ਹੁੰਦੀ ਲੜੀ ਅਤੇ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕਰੜਾਈ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ

ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੜੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਰੰਗਾਨਾਥਨ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਹਵਾਲਾ ਕ੍ਰਮ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁੰਡੇ ਦੀ ਥਾਂ ਪਹਿਲੇ ਲੱਭੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁੰਡੇ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਹਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਹਵਾਲਾ ਕ੍ਰਮ :

Medicine, Child, Retina, Disease, Treatment.

2. ਲੋਪ ਹੁੰਦੀ ਲੜੀ ਸਬੰਧੀ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਸਿਰ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ ਛੱਡਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਵਾਰੀਸਿਰ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਰਖਣਗੇ। ਜਿਵੇਂ :

1. Chi;d, Eye, Retina, Disease, Treatment. / MEDICINE
2. Disase, Treatment./MEDICINE, Child, Eye, Retina
3. Eye, Retina, Disease, Treatment./MEDICINE, Child
4. MEDICINE, Child, Eye, Retina, Disease, Treatment
5. Retina, Disease, Treatment,/MEDICINE, Child, Eye
6. Treatment./MEDICINE, Child, Eye, Retina, Disease

3. ਸੰਜਮ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਇਤਨਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ। ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਤਿਆਗਣ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਨਿਯਮ ਘੜੇ ਜਾਣ। ਪਰ ਕ੍ਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਬਲੀਦਾਨ ਦਾ ਬਕਰਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀ ਵੱਡੀ ਉਣਤਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹੁੰਚ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੈਰ-ਤਸੱਲੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਦਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉੱਤਰ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ।

2.2.4.3.2 ਉੱਤਰ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Post-Coordinate Indexing) :- ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਉੱਤਰ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬਿਨਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਵੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਡਬਲਿਊ.ਈ. ਬਾਟੇਨ (W.E. Batten), ਜੀ. ਕੋਰਡੋਨੀਅਰ (G. Cordonnier), ਕਾਲਵਿਨ ਮੂਰ (Calvin Mooer), ਮਾਰਟੀਅਰ ਟਾਬੇ (Mateimer Taube) ਆਦਿ ਨੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਤਰ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਿੱਚ ਜਿਸਨੂੰ ਅਕਸਰ 'ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਚੁਣੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਹੇਠ ਵੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਫੇਰ ਖੋਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ - ਕਵਿਕ (KWIC), ਕਵਾਕ (KWAC) ਆਦਿ; ਯੂਨੀਟਰਮ (Uniterm) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ; ਸਵੈ-ਚਾਲਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਆਦਿ ਉੱਤਰ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਜਾਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚਾਲਕ ਸਾਧਾਰਣ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ (Complex Subjects) ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ

ਖੋਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋੜ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ : Annotation + Bibliography for Annotated Bibliography.

I. ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Keyword Indexing) :

ਕਵਿਕ (KWIC) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਕੀ-ਵਰਡ ਇਨ ਕਨਟੈਕਸਟ (Keyword in Context) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਵਿਕਾਸ 1958 ਵਿੱਚ ਆਈ.ਬੀ.ਐਮ. (IBM) ਲਈ ਐਚ.ਪੀ. ਲੂਹਨ (H.P. Luhn) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤਾਂ ਜਾਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹੈਡਿੰਗ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਵਿਕ (KWIC) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਤਰਤੀਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਦੇ ਸੈਟ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੈਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਕੀਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਸੈਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਗੋਲਾਈ ਵਿੱਚ ਘੁਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਲਾਈਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਵਿਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਗੋਲਾਕਾਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਹੋਏ, ਲਾਈਨ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਰੱਖਕੇ ਕਈ ਲਾਈਨਾਂ ਦੇ ਸੈਟ ਦੀ ਲਿਸਟ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਉਦਾਹਰਣ "Permuterin Subject Index" of Citation Indexes of Institute of Scientific Information, Philadelphia ਹੈ। ਕਵਿਕ (KWIC) ਦੀ ਸੋਧ ਵਜੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਕਵੈਕ (KWAC), ਕਵਾਕ (KWOC) ਆਦਿ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ।

ਉਦਾਹਰਣ : KWIC :
 for Croatsians. **Cataloguing** and classification
 Cataloguing and **classification** for Croatsians.
 for **Croatsians**. Cataloguing and
 classification.

KWAC :
Cataloguing and classification for Croatsians.
classification for Croatsians. Cataloguing and
Croatsians. Cataloguing and classification for

KWOC :
Cataloging Cataloguing and classification for Croatsians.
classification Cataloguing and classification for Croatsians.
Croatsians. Cataloguing and classification for Croatsians

II. ਯੂਨੀਟਰਮ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Uniterm Indexing) :-

ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮਾਰਟੀਮਰ ਟਾਬੇ (Mortmer Taube) ਦੁਆਰਾ ਸੰਨ 1953 ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਘਟਿਤ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਪਦ ਵਾਲੇ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਕਲਪ ਲਿਖ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਲਈ ਇੱਕ ਅੱਡ ਕਾਰਡ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਖੋਜ ਸੌਖੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਖਪਤਕਾਰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਪ੍ਰਲੇਖ ਚੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ : ਸਿਰਲੇਖ "Treatment of retinal diseases" ਵਿੱਚ treatment, diseases, retina ਪਦ ਚੁਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸਾਧਾਰਣ ਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਖਰਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬੇ ਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਨੰਬਰ ਲਿਖ ਲਏ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਤਿੰਨਾਂ

ਪਦਾਂ ਦੇ ਕਾਰਡਾਂ 'ਤੇ ਸਾਂਝੇ ਹੋਣ। ਫੇਰ ਸਾਂਝੇ ਨੰਬਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਸੈਲਫਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੋਰਨਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਨੀਟਰਮ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ।

III. ਆਟੋਮੈਟਿਕ (ਸਵੈ-ਚਾਲਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ) :-

ਇਹ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਤਕਨੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁੱਢਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਐਚ.ਪੀ. ਲੂਹਨ (H.P. Luhan) ਨੇ ਕੀਤੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਆਈ.ਬੀ.ਐਮ. (IBM) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਹਰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨੁਕਤਾ (Entry Point) ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਸਥਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਿਰਲੇਖ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ :

digital computation / **Field** plotting by Fourier synthesis and
 compulation / Field **plotting** by Fourier synthesis and digital
 Field plotting by **Fourier** synthesis and digital computation
 plotting by Fourier **synthesis** and digital computation / Field
 Fourier synthesis and **digital** computation / Field plotting by
 synthesis and digital **computation** / Field plotting by Fourier

ਇੱਕ ਆਮ ਜਾਂ ਸਾਧਾਰਣ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ “ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਇੰਡੈਕਸਿੰਗ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਉਹ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਬਣਾਉਣੀ ਲਿਆਕਤ (Artificial Intelligence) ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਵਧੀਆ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਇੰਡੈਕਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

2.2.4.4 ਹਵਾਲਾ ਜਾਂ ਉੱਧਰਣ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ (Citation Indexing) :

ਸਾਹਿਤਕ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਉੱਧਰਣ (Citation) ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਜਾਂ ਬੋਲੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਵਕਤਾ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਉੱਧਰਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖਕ, ਸੰਪਾਦਕ, ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਰਤ, ਜਾਂ ਕਿਰਤ ਦੇ ਭਾਗ (ਪੁਸਤਕ, ਲੇਖ, ਸ਼ੋਧ-ਪ੍ਰਬੰਧ, ਰੀਪੋਰਟ, ਸੰਗੀਤਕ ਜੁਗਲਬੰਦੀ, ਆਦਿ) ਦਾ ਲਿਖਿਤ ਹਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਦਿ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਉੱਧਰਣ ਦੀ ਵਾਰਵਾਰਤਾ (frequency) ਤੋਂ ਉੱਧਰਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਉੱਧਰਣ ਫਾਰਮੈਟ ਇੱਕ ਅਧਿਐਨ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਅਧਿਐਨ ਖੇਤਰ ਲਈ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲੇਖਕ, ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ-ਮਿਤੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਅਵੱਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਰਵਾਇਤੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਗੈਰ-ਰਵਾਇਤੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ (ਉੱਧਰਣ/ਹਵਾਲਾ) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਿਧੀਆਂ ਲਈ (ੳ) ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਾਸ, ਜਾਂ (ਅ) ਸ਼ਬਦ ਨਿਰਧਾਰਣ, ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

(a) ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ (Association of Ideas) :

ਹਵਾਲਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਲੱਭਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ।

ਯੂਜੀਨ ਗਾਰਫੀਲਡ (Eugene Garfield) ਅਨੁਸਾਰ ਹਵਾਲਾ ਅਨੁਕ੍ਰਿਤਕ ਉਲੇਖ ਕੀਤੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਸੋਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਲੇਖ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਲੇਖ ਨੂੰ ਉੱਧਰਣ (ਜਾਂ ਹਵਾਲਾ)। ਜਦ ਇਕ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਅਤੇ ਉਲੇਖ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਆਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਦੇਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਵਰਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਚੇ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਭਾਗ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਖੋਜ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗਿਆਨੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ ਕੰਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਉਲੇਖਿਤ (cited) ਪ੍ਰਲੇਖ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਲੇਖ ਜੋ ਉੱਲੇਖਿਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (citing) ਪ੍ਰਲੇਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਧਰਣ (ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ) ਉਲੇਖਿਤ ਪੇਪਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਜਾਂ ਪੂਰਾ ਪੇਪਰ ਅਤੇ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੇਪਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਜਾਂ ਪੂਰੇ ਪੇਪਰ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਧਰਣ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੀ ਉਲੇਖਿਤ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ (Cited Documents) ਅਤੇ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ (Citing Documents) ਵਿਚਲਾ ਇਹ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਉਲਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਦੋਂ ਅਦੇ ਕਿੱਥੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਗਿਆ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਆਦਿ।

(b) ਵਿਕਾਸ :

ਗ੍ਰੰਥਾਤਮਕ ਫਾਈਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਨਵੀਂ ਪਹੁੰਚ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਵਾਲਾ/ਉਧਰਣ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਧਾਰਣਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਰਤੋਂ ਫਰੈਂਕ ਸ਼ੇਪਰਡ (Frank Shepard) ਨੇ 1873 ਵਿਚ ‘‘ਸ਼ੇਪਰਡਜ਼ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ’’ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਨ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਉਪਲਬਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਰਲ ਸੰਕੇਤਾਵਲੀ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਉਲੇਖਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਇਸ ਮੁਕਦਮੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਹੋਰ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਪਯੋਗੀ ਹਵਾਲੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਕੀਲਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਢੁਕਵੇਂ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਰਕ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਵਾਲਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਯੂਜੀਨ ਗਾਰਫੀਲਡ ਨੇ 1950ਵਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜੇਹੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਸੰਕਲਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਉਪਰ ਬਲ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਮੁਢਲੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਉਪਰਾਂਤ ਉਸਨੇ ‘ਸਾਇੰਸ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ’ (SCI) ਦਾ 1961 ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗੀ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਇਨਸਟੀਟਿਊਟ ਫਾਰ ਸਾਇੰਸਟਿਫਿਕ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ, ਫਿਲਾਡੇਲਫੀਆ ਨੇ 1961 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਾਹਿਤ ਉਪਰ ਆਧਾਰਤ ਪਹਿਲਾ SCI 1963 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। 1972 ਤੋਂ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਇੰਸ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ ਅਤੇ 1978 ਤੋਂ ਆਰਟਸ ਐਂਡ ਹੁਮੈਨਟੀਜ਼ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

SCI ਦਾ ਆਨਲਾਈਨ ਰੂਪਾਂਤਰ SCISEARCH 1974 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮੁਖ ਆਨਲਾਈਨ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਸਿਸਟਮ ਜਿਵੇਂ DIALOG, ਆਦਿ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸੀ ਡੀ ਰੂਪਾਂਤਰ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

(c) ਸਾਇੰਸ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ (SCI) :

ਯੂਜੀਨ ਗਾਰਫੀਲਡ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਾਂ ਇਨਸਟੀਟਿਊਟ ਫਾਰ ਸਾਇੰਟਿਫਿਕ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ, ਫਿਲਾਡੇਲਫੀਆ ਨੇ SCI ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਇਸਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਅ ਸਥਿਤੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਸਾਲਾ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਭਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਗਭਗ 100 ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ 3000 ਖੋਜ ਰਸਾਲੇ, ਅਤੇ 1200 ਦੇ ਲਗਭਗ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਹਨ : ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ, ਸ੍ਰੋਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ (Source Index), ਅਤੇ ਪਰਮੂਟਰਮ ਸਬਜੇਕਟ ਇੰਡੈਕਸ।

2.2.4.1 ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ (CI) :

ਇਸ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਖਰਵਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :

(ੳ) ਉੱਲੇਖਿਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਅਤੇ (ਅ) ਉੱਲੇਖ ਕਰ ਰਹੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ (ਸ੍ਰੋਤ) ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ। ਇਕ ਉੱਲੇਖਿਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਸੁਲੇਖ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :

- ਪਹਿਲੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਥਮ ਅੱਖਰ,
- ਉੱਲੇਖਿਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਾਲ,
- ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਰਲੇਖ,
- ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ,
- ਜਿਲਦ ਸੰਖਿਆ,
- ਆਰੰਭਿਕ ਪੰਨਾ ਸੰਖਿਆ।

ਜੇਕਰ ਇੱਕੋ ਲੇਖਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਲੇਖ ਉੱਲੇਖਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਲੇਖਕ ਇੱਕ ਹੀ ਪ੍ਰਲੇਖ ਨੂੰ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੋਤ ਲੇਖਕਾਂ ਨੀਚੇ ਅਖਰਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਸੂਚਨਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :

- ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਥਮ ਅੱਖਰ,
- ਸ੍ਰੋਤ ਪ੍ਰਲੇਖ/ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ,
- ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਾਲ,
- ਜਿਲਦ ਸਾਲ,
- ਆਰੰਭਿਕ ਪੰਨਾ ਸੰਖਿਆ।

ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮੱਦ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, A (ਸਾਰ ਲਈ), E (ਸੰਪਾਦਕੀ ਲਈ), N (ਤਕਨੀਕੀ ਨੋਟਸ ਲਈ), ਆਦਿ।

ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ ਵਿਚ ਅਨਾਮ ਉੱਲੇਖ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਲਹਿਦਾ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਤੀਬ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਖਰਾ ਅਨੁਭਾਗ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਉੱਲੇਖਿਤ ਪੇਟੈਂਟਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਲ, ਈਜਾਦਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ : (ਉੱਲੇਖ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਵਾਲੇ)

ਉੱਲੇਖ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੇਖਕ	ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ	ਉੱਲੇਖਿਤ ਸਾਲ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ	ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਲ	ਜਿਲਦ ਸੰਖਿਆ	ਪੰਨਾ
SWEAT JA		61	SCI		134	163
	BROOKS BC		J DOC	65	24	30
	BROWN HL		AM DOC	66	19	30
.....		62	SPLIB		31	56
	COOPER WS		J DOC	68	L29	22

ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿਚ JA Sweat ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਪੇਪਰ ਸਾਲ 1961 ਦੇ 'Science' ਰਸਾਲੇ ਦੀ ਜਿਲਦ ਸੰਖਿਆ 134 ਦੇ ਪੰਨਾ 163 ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਦੋ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ, BC Brooks ਨੇ ਆਪਣੇ 1965 ਦੇ Journal of Documentation ਦੀ ਜਿਲਦ ਸੰਖਿਆ 24 ਦੇ ਪੰਨਾ 30 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਹਵਾਲਾ HL Brown ਨੇ American Documentation, ਸਾਲ 1966 ਦੀ ਜਿਲਦ ਸੰਖਿਆ 19 ਦੇ ਪੰਨਾ 30 ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਿੰਦੀਆਂ ਵਾਲੀ ਲਾਈਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਉਸੇ ਲੇਖਕ, JA Sweat, ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੇਖ 1962 ਵਿਚ Special Libraries ਦੀ ਜਿਲਦ 31 ਦੇ ਪੰਨਾ 56 ਉਪਰ ਛਪਿਆ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ WS Cooper ਨੇ ਉੱਲੇਖਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ 1968 ਸਾਲ ਦੇ Journal of Documentation ਦੀ ਜਿਲਦ 68 ਦੇ ਪੰਨਾ 22 ਉਪਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਲੇਖ ਕੋਡ L ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮੱਦ ਇਕ ਚਿੱਠੀ (letter) ਹੈ।

(d) ਸਰੋਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ (Source Index-SI) :

ਇਹ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮੱਦਾਂ (ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ) ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਇੰਸ ਸਾਇਟੇ ਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਰੋਤ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਹੈ। ਸਰੋਤ ਮੱਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਅਖਰਵਾਰ ਤਰਤੀਬ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮੱਦ ਦਾ ਸੁਲੇਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

- (i) ਪਹਿਲੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ,
- (ii) ਸਹਿ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ (ਦੱਸ ਤੱਕ) ਨਾਮ, ਜੇ ਹੋਣ ਤਾਂ,
- (iii) ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੀ (ਸਰੋਤ) ਮੱਦ, ਅਰਥਾਤ ਲੇਖ, ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਿਰਲੇਖ,
- (iv) ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ (ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਰੋਤ ਪ੍ਰਲੇਖ),
- (v) ਜਿਲਦ ਸੰਖਿਆ,
- (vi) ਅੰਕ/ਭਾਗ/ਪੂਰਕ ਸੰਖਿਆ,

- (vii) ਆਰੰਭਿਕ ਪੰਨਾ ਸੰਖਿਆ,
- (viii) ਸਾਲ,
- (ix) ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਕਿਸਮ ਲਈ ਕੋਡ ਚਿੰਨ੍ਹ (ਰਿਵਿਊ, ਲੈਟਰ, ਆਦਿ)
- (x) ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮੱਦ ਦੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ,
- (xi) ਸਰੋਤ ਰਸਾਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਖਿਆ (ਜਿਵੇਂ ISI ਵਿਚ ਹੈ),
- (xii) ਲੇਖ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਿਰਲੇਖ।

ਸਰੋਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿਚ ਦੋ ਹੋਰ ਅਨੁਭਾਗ, ਅਨਾਮ ਮੱਦਾਂ (anonymous items), ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਇੰਡੇਕਸ ਹਨ। ਅਨਾਮ ਮੱਦਾਂ ਨੂੰ ਰਸਾਲੇ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਖਰਵਾਰ ਤਰਤੀਬ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੋਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਇੰਡੇਕਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰੋਤ ਮੱਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨ, ਜਿਥੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠਾਂ ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਖਰਵਾਰ ਤਰਤੀਬ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਗਠਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਸੰਗਠਨ ਲਈ ਸੁਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲੇਖ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਰਸਾਲਾ, ਜਿਲਦ, ਅਤੇ ਪੰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਰੋਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੇਕ ਸੁਲੇਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ

ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲੇਖਕ	ਸਹਿ-ਲੇਖਕ	ਰਸਾਲਾ	ਜਿਲਦ	ਪੰਨਾ	ਸਾਲ	ਕੋਡ	ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ	ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਖਿਆ
BROOKS BC			J DOC	24	41	65	12R	48284
THE MEASUREMENT OF INFORMATUON RETRIEVA LEFFECTIVENESS PROPOSED BY SWEAT (Fulltitle)								
BROWN	HL	JAMES T	AM DOC	19	30	66	10R	
EVA LUATION OF DOCUMENT SEARCHING SYSTEMS (Full Title)								
COOPER WS	LIB ASSDC (Gr Brit)	J DOC		29	12	68	L	6R
EXPECTED SEARCH LENGTH (Full title)								
JAMES T	SEE BROWN HL							

ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ HL BROWN ਨੇ T JAMES ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ 1966 ਵਿਚ Americans Documentation ਦੀ ਜਿਲਦ 19 ਦੇ ਪੰਨਾ 30 ਉਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ 10 ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਗਲੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਿਰਲੇਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰੋਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਲੇਖ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰ ਅੰਤਿਮ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ)।

ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਇੰਡੈਕਸ ਭਾਗ

ਸਬੰਧਤ ਸੰਗਠਨ	ਉਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲੇਖਕ	ਰਸਾਲਾ ਸਾਲ	ਜਿਲਦ	ਪੰਨਾ
LIBRARY ASSOCIATION (Gr Britain)	COOPER WS	JDOC 68	29	22

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੰਗਠਨ ਹੇਠਾਂ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਉਸ ਸੰਗਠਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚ WS Cooper ਦਾ ਲੇਖ LIBRARY ASSOCIATION (Great Britain) ਦੇ ਨੀਚੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਸਬੰਧ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਹੈ।

(e) ਪਰਮਯੂਟੇਸ਼ਨ ਸਬਜੈਕਟ ਇੰਡੈਕਸ (PSI) :

ਇਸ ਵਿਚ ਸਰੋਤ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸ਼ਬਦਾਂ/ਪਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਗੋਣ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਸਕੇਗਾ। ਉਸ ਲੇਖ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਇੰਡੈਕਸ ਦਾ ਫਾਰਮੇਟ ਜਿਵੇਂ SCI ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰੋਤ ਇੰਡੈਕਸ ਦੇ ਦੋ ਸਬੰਧਤ ਸੁਲੇਖ ਅਗਲੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣ

INTERSTELLER				
ATOMS	GREENEBER	JM		
BORON	MORTON	DC		ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚ 'Interstaller' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।
.....				
.....				
CLOUDS	CHAFFEE	FH		
	COHEN	JG		
	GOLDSTEI	JS		
COLD	CRUTCHER	RM		
COLLIDING	GOLDSTEI	JS		

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚੋਂ "Interstiller" ਅਤੇ "Clouds" ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਰੋਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦਾ ਸੁਲੇਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ :

CHAFFEE	FH		
LINE SPECTRA IN INTERSTELLAR Clouds			
	ASTRO PHYS J 189 (3) : 427-440	74	42R
GOLDSTEI JS			
MAZZELLA AJ-PARTIAL COALESECNE MODEL FOR			
COLLIDING INTERSTELLAR CLOUDS			
	Nuov CIMB 21 (1) : 142-150	74	9R

(f) ਖੋਜ ਸੁਰਗਤ (Search Strategy) :

ਸਾਇੰਸ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਰਲ ਹੈ। ਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ; ਸਗੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਫੁਟਨੋਟ, ਪੁਸਤਕ, ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ੀ ਲੇਖ, ਰਵਾਇਤੀ ਸ਼ਬਦ ਆਦਿ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐਸ ਸੀ ਆਈ ਦੇ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਉਸ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲਣ ਉਪਰਾਂਤ ਖੋਜੀ ਅਨੇਕ ਸੰਭਾਵੀ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਉਚਿਤ ਹਵਾਲਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮੱਦ (ਪ੍ਰਲੇਖ) ਦਾ ਪੂਰਾ ਗ੍ਰੰਥਾਤਮਕ ਵਿਵਰਣ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਢੁਕਵਾਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬੇਸ਼ਕ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ (CI) ਅਤਿਅੰਤ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁੱਛ ਲਈ ਵਿਆਪਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸੂਚੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਭਾਲ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਖੋਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਰੋਤ ਲੇਖ ਲੱਭ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ ਲਈ ਸੁਲੇਖ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ‘ਸਾਇਕਿਲਿੰਗ’ (Cycling) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਮਯੁਟੇਸ਼ਨ ਸਬਜੈਕਟ ਇੰਡੈਕਸ (PSI) ਰਾਹੀਂ ਖੋਜ ਆਰੰਭ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਪਦਾਂ/ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਅਤੇ PSI ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਪਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਪਦ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰਾਂਤ ਉਹ ਸਰੋਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਗ੍ਰੰਥਾਤਮਕ ਵਰਣਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਸਮਾਨ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਰੋਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਗਲੇ ਸਰੋਤ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(g) ਲਾਭ :

1. ਇਹ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੇਪਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਪੇਪਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸਦਕਾ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
2. ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਇਸ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਜਦਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਬਦਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸਮੱਸਿਆ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।
3. ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਪਿਊਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉੱਲੇਖਿਤ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸਦੇ ਸੰਕਲਨ ਵਿੱਚ ਬੌਧਿਕ ਕਾਰਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

4. ਰਵਾਇਤੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਤੇਜ਼ਗਤੀ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਹੈ।
5. ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਾ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਇਸਦੀ ਪਹੁੰਚ ਬਹੁਤ ਉੱਤਮ ਹੈ।
6. ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ੇ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਉਗਮ ਰਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਲੀਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
7. ਉੱਲੇਖਿਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਟੀਕਾ-ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।
8. ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਸਬੰਧਤ ਪੇਪਰਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਲਈ ਮੱਦ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
9. ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਹੋਈ ਉੱਨਤੀ ਦੇਖਣ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਪੈਮਾਨੇ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਰਸਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ, ਇਨਾਮ ਆਦਿ ਦੇਣ ਲਈ ਪੇਪਰਾਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
10. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਅਪ੍ਰਚਲਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
11. ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮਿਤੀਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛਲੇ ਪੇਪਰ ਸਬੰਧੀ ਨਵੇਂ ਹਵਾਲੇ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
12. ਪਹੁੰਚ ਬਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਪਿਆਨਪੂਵਬਕ ਕੀਤੀ ਚੋਣ ਨਾਲ ਅਪ੍ਰਸੰਗਕਤਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(h) ਹਾਨੀਆਂ :

1. ਇਹ ਕੋਈ ਤਾਰਕਿਕ ਜਾਂ ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਸ਼ਾ ਤਰਤੀਬ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਆਦਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
2. ਖੋਜ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਕ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
3. ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ।
4. ਕਿਸੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣ (ਸਰਬਾਂਗੀ) ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।
5. ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ SCI ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਅਸੰਗਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਨੁਪਾਤ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ।
6. ਸਾਇਟੇਸ਼ਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਿਕਾਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬੇਲੋੜੇ ਹਵਾਲੇ ਹੱਥ ਆਉਣਗੇ।

2.2.4.5 ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈਟ :

ਵਰਲਡ ਵਾਈਡ ਵੈਬ (www) ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਨੇ ਇੰਟਰਨੈਟ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸੌਖਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈਟ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਵੈਬ ਪੰਨੇ, ਐਫ.ਟੀ.ਪੀ. (FTP) ਫਾਈਲਾਂ, ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਆਦਿ 'ਤੇ ਟੈਕਸਟ, ਚਿੱਤਰਾਂ, ਧੁਨੀ ਆਦਿ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੰਨੇ ਐਚ.ਟੀ.ਐਮ.ਐਲ. (HTML) ਜਾਂ ਐਕਸ.ਐਮ.ਐਲ. (XML) ਫਾਰਮੈਟ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇੰਟਰਨੈਟ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ

ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨਫ਼ਾਰਮੇਸ਼ਨ ਗੇਟਵੇਜ਼, SOSIG ਅਤੇ ਹੋਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰੀਆਂ, BUBL ਆਦਿ ਇੰਟਰਨੈਟ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਚ ਇੰਜਨ, ਮੈਟਾ ਸਰਚ ਇੰਜਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਰਚ ਜਾਂ ਖੋਜ ਨੂੰ ਸਰਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

2.2.6 ਸਾਰਾਂਸ਼ :

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸਟੋਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਦ ਹੈ। ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦਾ ਸਟੋਰ ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫੇਰ ਵੈਬ ਸ੍ਰੋਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ - (i) ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪਦਾਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ (ii) ਵਿਉਂਤਪੰਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਲੇਖ, ਸਾਰਾਂਸ਼ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਸਰਲ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੇਖਕ, ਸਿਰਲੇਖ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਖਰਵਾਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਇੱਕ ਅੱਡ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ। ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਦਾ ਪੂਰਵ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉੱਤਰ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਖਪਤਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮੰਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰੈਸਿਸ (PRECIS), ਪਾਪਸੀ (POPSI) ਅਤੇ ਲੜੀ ਇੰਡੈਕਸਿੰਗ (Chain Indexing) ਆਦਿ ਤਕਨੀਕਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ, ਯੂਨੀਟਰਮ, ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਆਦਿ ਉੱਤਰ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਜੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਛਪੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਵੈਬ (Web) ਆਧਾਰਿਤ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

2.2.7 ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ :

- ਉੱਧਰਣ (Citation) : ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖਕ, ਸੰਪਾਦਕ, ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਰਤ ਜਾਂ ਕਿਰਤ ਦੇ ਭਾਗ (ਪੁਸਤਕ, ਲੇਖ, ਸ਼ੋਧ-ਪ੍ਰਬੰਧ, ਰੀਪੋਰਟ, ਸੰਗੀਤਕ ਜੁਗਲਬੰਦੀ, ਆਦਿ) ਦਾ ਲਿਖਿਤ ਹਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਦਿ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਇੰਟਰਨੈਟ (Internet) : ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੈਟਵਰਕਾਂ ਦਾ ਨੈਟਵਰਕ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਂਝੇ ਸੰਚਾਰ-ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ (Protocol) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਸਰਚ ਇੰਜਨ (Search Engine) : ਇਹ ਇੱਕ ਸਾਫ਼ਟਵੇਅਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਡਾਟਾਬੇਸ ਜਾਂ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਰਚ ਇੰਜਨ ਵਿੱਚ ਬੁਲੀਅਨ ਚਾਲਕ, ਸਰਚ ਫੀਲਡ, ਡਿਸਪਲੇ ਫਾਰਮੈਟ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਗੂਗਲ (Google), ਯਾਹੂ (Yahoo), ਲਾਈਕਾਸ (Lycos) ਆਦਿ ਸਰਚ ਇੰਜਨ ਹਨ।

2.2.8 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ :

1. Buckland, M. (2003) <http://www.sims.berkeley.edu/courses/is245/s03/verbal.html>
2. Foskett, A.C. (1982) *The subject approach to information*, 4th Edition. London, Clive Bingley.
3. Kumar, P.S.G. (2004) *Information analysis, repackaging, consolidation and information retrieval*. New Delhi, B.R. Publications.
4. Lancaster. F.W. *Abstracting and indexing in theory and practice*.
5. ODLIS, URL: http://lu.com/odlis/odlis_s.cfm#semanticrelation
6. Prasher. R.G. *Index and indexing systems*. New Delhi, Medillion, 1989
7. Taylor, A. (2000). *Wynar's Introduction to Cataloging and Classification*. 9th edition. Littleton, Colo. : Libraries Unlimited. (p. 408-411).

ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ (INFORMATION STORAGE AND RETRIEVAL SYSTEMS)

ਸੰਰਚਨਾ :

- 2.3.1 ਉਦੇਸ਼
- 2.3.2 ਜਾਣਕਾਰੀ
- 2.3.3 ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ (Storage) ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ (Retrieval) ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
- 2.3.4 ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਣ (Representation)
- 2.3.5 ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਲੱਛਣ
- 2.3.6 ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ : ਵਾਪਸੀ (Recall) ਅਤੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ (Precision)
- 2.3.7 ਆਨਲਾਈਨ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਗੁਣ ਜਾਂ ਆਨਲਾਈਨ ਖੋਜ ਕਰਨੀ
- 2.3.8 ਖੋਜ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਜੁਗਤ
- 2.3.9 ਆਨਲਾਈਨ ਖੋਜ ਸੇਵਾਵਾਂ
- 2.3.10 ਸਾਰ
- 2.3.11 ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ
- 2.3.12 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ।

2.3.1 ਉਦੇਸ਼ :

ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ :

- * ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਣ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਬਾਰੇ;
- * ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਬਾਰੇ;
- * ਸੂਚਨਾ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਾਰਮੈਟਾਂ (Formats) ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਾਂ (Standards) ਬਾਰੇ;
- * ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਮੈਠੂਅਲ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ; ਅਤੇ,
- * ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਖੋਜ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਜੁਗਤ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੈ।

2.3.2 ਜਾਣਕਾਰੀ :

ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਲਿਖਿਤ ਰੀਕਾਰਡ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਡਾਟੇ, ਸੂਚਨਾ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ (Wisdom) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਭੰਡਾਰਣ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਠ, ਨਕਸ਼ਾ, ਚਿੱਤਰ, ਧੁਨੀ ਆਦਿ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਾਰਮੈਟਾਂ (Formats) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੇਪਰ, ਆਡੀਓ-ਵਿਡੀਓ, ਮਾਈਕਰੋਫਾਰਮਾਂ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ-ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਉਕਰਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਲੇਖੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਸਟੋਰ ਕਰਨ, ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਆਸਾਨ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ISAR) ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖੋਜ ਅਤੇ ਮਿਲਾਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ,

ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

2.3.3 ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ :

ਆਈ.ਐਸ.ਏ.ਆਰ. (ISAR) ਡਾਟਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸੂਚੀਕਰਣ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਬੱਧ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਡਾਟਾ ਫ਼ਾਈਲ ਵਿੱਚੋਂ ਮੰਗ ਕਰਨ 'ਤੇ ਚੋਣਵੀਂ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਵਾਪਸੀ (Recall) ਕਰਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸਨੂੰ "ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਡਾਟੇ ਦੀ ਸੂਚੀਕਰਣ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਬੱਧ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਡਿਸਪਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।" (The Concise Columbia Electronic Encyclopedia, 1994). ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਇਕੱਤਰ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ISAR ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇੱਕ ਭੰਡਾਰਣ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਖੋਜ ਇੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਮੱਦ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਭਾਲ ਅਕਸਰ ਕੈਟਾਲਾਗ ਜਾਂ ਇੰਡੈਕਸ ਫ਼ਾਈਲ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਧਾਰਿਤ ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਨਲਾਈਨ ਕੈਟਾਲਾਗ ਜਾਂ ਬਿਬਲਿਉਗ੍ਰਾਫਿਕ ਡਾਟਾਬੇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਡਾਟਾ ਪ੍ਰਾਸੈਸਿੰਗ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ, ਵਪਾਰਕ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਦੋ ਮੂਲ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਿਸਟਮ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

(ੳ) **ਡਾਕੂਮੈਂਟ-ਰਿਟ੍ਰੀਵਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ :-** ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਲੇਖ ਜਾਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪਾਠ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਆਪਟੀਕਲ ਡਿਸਕ 'ਤੇ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਲਿਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਾਟਾਬੇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਔਡ-ਔਡ ਭਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਔਡ-ਔਡ ਖੇਤਰਾਂ (fields) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਮ, ਪਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅੰਕ; ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੀਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਤਤਕਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖੋਜਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਾਟਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(ਅ) **ਸੈਕੰਡਰੀ / ਰੈਫਰੈਂਸ ਰਿਟ੍ਰੀਵਲ ਸਿਸਟਮ :-** ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਸਟੋਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਸਟੋਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਉਦਾਹਰਣ - ਕੈਟਾਲਾਗ, ਆਪੇਕ (OPACs) ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਰਦਾਰ ਸਾਬਿਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

2.3.4 ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਣ (Information Representation) :

ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਦੇ ਮੂਲ ਕਰਤੱਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

- (ੳ) ਇੰਡੈਕਸਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ;
- (ਅ) ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ,
- (ੲ) ਡਾਟਾਬੇਸ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਕਰਨਾ।

ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਪਹੁੰਚ ਨੁਕਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੰਕੇਤਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ - ਵਰਗ ਅੰਕ, ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਜਾਂ ਇੰਡੈਕਸ ਪਦ); ਉਹ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਨੁਕਤਿਆਂ (Access Points) ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਨੁਕਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੀ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਰੀਕਾਰਡ ਵਜੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

- (ੳ) ਰਵਾਇਤੀ ਸੂਚੀਕਰਣ ਅਤੇ ਵਰਗੀਕਰਣ;
- (ਅ) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ - ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ - ਐਲ.ਸੀ. ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗ, ਮੈਡੀਕਲ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ (MeSH); ਅਤੇ,
- (ੲ) ਕੋਡੀਕਰਣ (encoding) ਸਟੈਂਡਰਡ - ਮਾਰਕ (MARC), ਮੈਟਾਡਾਟਾ, ਡਬਲਿਨ-ਕੋਰ, ਐਕਸ.ਐਮ.ਐਲ. (XML) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕੋਡੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਰੀਕਾਰਡ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਰੀਕਾਰਡ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੁਲੇਖ ਦੇ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਵੇਰਵੇ, ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਡ ਜਾਂ ਮਸ਼ੀਨ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਸੂਚੀ, ਜਾਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਜਾਂ ਸਾਰਾਂਸ਼ਾਤਮਕ ਰਸਾਲਾ, ਜਾਂ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫੀ ਜਾਂ ਡਾਕੂਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਲਿਸਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਰੀਕਾਰਡ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਕੰਪਿਊਟਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੰਦਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ “ਆਨਲਾਈਨ ਪਬਲਿਕ ਐਕਸੈਸ ਕੈਟਾਲਾਗ (ਓਪੇਕ)” ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਡਿਸਪਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ/ਸੂਚਨਾ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਂਝੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਈ.ਐਸ.ਬੀ.ਡੀ. (ISBD), ਆਈ.ਐਸ.ਓ. (ISO)-2709 ਅਤੇ ਮਾਰਕ-21 ਆਦਿ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਉਪਲਬਧ ਹਨ।

ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨਾ :

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਮਾਹਿਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ, ਆਯੋਜਨ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਨੂੰ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਸ੍ਰੋਤ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨੈਵੀਗੇਟਿੰਗ (Navigating) ਦੇ ਰਾਹ ਤਲਾਸ਼ਣਾ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਆਰ.ਡੀ.ਐਫ. (RDF) ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਰਿਸੋਰਸ ਡਿਸਕ੍ਰਿਪਸ਼ਨ ਫਾਰਮੈਟ (Resource Description Format); ਡਬਲਿਨ-ਕੋਰ, ਟੈਕਸਟ ਇਨਕੋਡਿਡ ਸਿਸਟਮ (TEI) ਆਦਿ ਮੈਟਾਡਾਟਾ ਫਾਰਮੈਟ ਅਤੇ Z39.50 ਜਿਹੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਲਈ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਚੈਕ ਅਭਿਆਸ :

ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਸਟੋਰ ਜਾਂ ਡਾਟਾਬੇਸ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?

2.3.5 ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਲੱਭਣ :

ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇੱਕ ਭੰਡਾਰੇ (store) ਜਾਂ ਰੀਕਾਰਡ ਦੀ ਫ਼ਾਈਲ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਣਵੀਂ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਵਾਪਸੀ (Recall) ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਢੰਗ ਅਤੇ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਤ ਸਾਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣ ਲਈ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਫ਼ਾਈਲ ਦਾ ਕੰਮ ਅਕਸਰ ਕੈਟਾਲਾਗ ਜਾਂ ਇੰਡੈਕਸ ਜਾਂ ਕੰਪਿਊਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਨਲਾਈਨ ਕੈਟਾਲਾਗ ਜਾਂ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਡਾਟਾਬੇਸ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ :

ਹੈਰਡ ਗਲਾਸਰੀ ਆਫ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਟਰਮਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ, ‘‘ਇੱਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਪੁਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਜਾਂ ਪੁਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਣਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਾਧਾਰਣ ਇੰਡੈਕਸ ਜਾਂ ਕੈਟਾਲਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਵਰਗੀਕਰਣ, ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਮਿਲਾਨ (Matching), ਖੋਜਣਾ (Searching) ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਹਨ।’’

ਟੈਕਸਟ, ਧੁਨੀ, ਚਿੱਤਰ ਜਾਂ ਡਾਟੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ (IR) ਪੁਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣ, ਪੁਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲੱਭਣ, ਮੈਟਾਡਾਟਾ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪੁਲੇਖਾਂ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਡਾਟਾਬੇਸ ਵਿਚਕਾਰ ਖੋਜ ਕਰਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੁਤੰਤਰ ਡਾਟਾਬੇਸ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹਾਈਪਰਟੈਕਸਟ ਡਾਟਾਬੇਸ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੰਟਰਨੈਟ ਜਾਂ ਇੰਟਰਨੈਟ ਵਿੱਚੋਂ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ। (ਵਿਕੀਪੀਡੀਆ)

ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ :

ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- (i) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਦਰਮਿਆਨ ਇੱਕ ਕੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਲੇਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ (Surrogate) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੇਖਕ, ਸਿਰਲੇਖ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵੇਰਵਾ ਅਤੇ ਸੱਦ ਅੰਕ (Call Number) ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
- (ii) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਇੱਕ ਪੁਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਇੱਕ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਲੱਭਣਯੋਗ ਅੱਖਰਵਾਰ, ਸੰਖਿਆਤਮਕ (Numerical) ਜਾਂ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ; ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤਪਤੀ ਲਈ ਪਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਕ (Guide) ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- (iii) ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਮਿਹਨਤ ਘਟਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਨਤੀਜੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।
- (iv) ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੋ ਸਮਕਾਲਕ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ - (ੳ) ਲੋੜੀਂਦੇ ਪੁਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ; ਅਤੇ, (ਅ) ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪੁਲੇਖਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣੀ।
- (v) ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੰਦ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪੁਲੇਖਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- (vi) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਦੇ ਦੋ ਗੁਣ - ਪੂਰਣਤਾ (Exhaustivity) ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਿਟੀਕਰਣ (Specificity) ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਦੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਅਰਥਾਤ ਵਾਪਸੀ (Recall) ਅਤੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ (Precision) ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਸਤੀ ਜਾਂ ਮਸ਼ੀਨ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਦਸਤੀ (Manual) ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮੁੱਢਲੇ ਜਾਂ ਮੂਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫੀਆਂ,

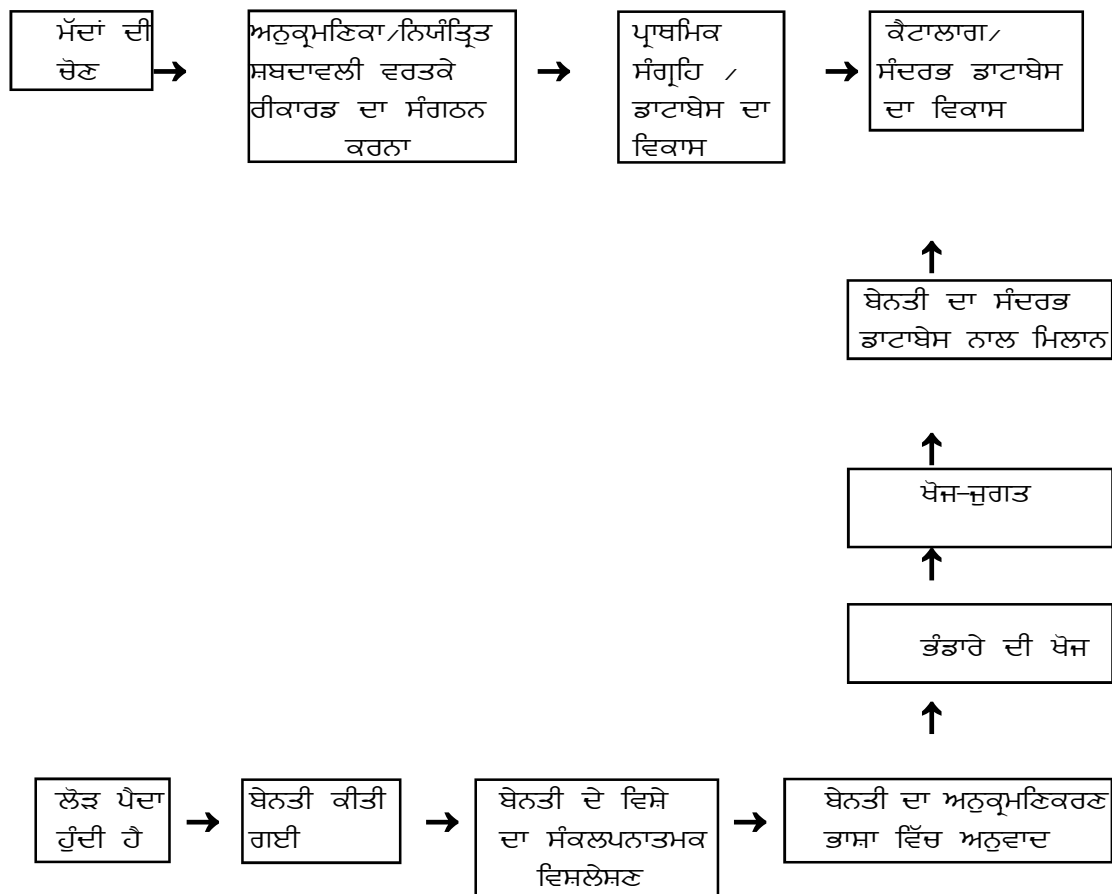
ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਸਾਰਾਂਸ਼ਾਤਮਕ ਰਸਾਲੇ ਆਦਿ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਔਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕ ਰੁਝਾਨ ਮਸ਼ੀਨ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਲ ਹੈ।

ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਤਰੀਕਾ ਹੋਵੇ, ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤਿੰਨ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

- (i) ਖੋਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਡਾਟਾਬੇਸ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ;
- (ii) ਖੋਜ ਬਿਆਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨਾ ਅਰਥਾਤ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਪਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨਾ, ਪਦਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ, ਆਦਿ; ਅਤੇ
- (iii) ਡਾਟਾ ਆਊਟਪੁੱਟ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਡਿਸਪਲੇ ਅਤੇ ਡਾਟੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧਤ ਪਾਠਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖੋਜ ਦਾ ਭੰਡਾਰੇ (Store) ਅਤੇ ਖਪਤਕਾਰ ਦਰਮਿਆਨ ਮੁੱਖ ਰੋਲ ਹੈ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਜੁਗਤ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਤੋਂ ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ :

2.3.6 ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ :

ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਮਾਪਣ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਕਤਾ ਜਾਣਨ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਕਤਾ ਜਾਣਨ ਲਈ ਦੋ ਪੈਮਾਨੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੋ ਪੈਮਾਨੇ **ਵਾਪਸੀ (Recall)** ਅਤੇ **ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ (Precision)** ਹਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖ/ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀਕਾਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਢੁੱਕਵੇਂਪਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ।

ਢੁੱਕਵਾਂਪਣ (Relevance) :- ਖਪਤਕਾਰ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੁਤਾਬਕ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ (Recall) ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਖਪਤਕਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਢੁੱਕਵਾਂਪਣ (Relevance) ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਢੁੱਕਵਾਂਪਣ ਨੂੰ ਵਾਪਸੀ (Recall) ਅਤੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ (Precision) ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਜੋਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਭਾਗ ਹਨ - (i) ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪ੍ਰਲੇਖ; ਅਤੇ (ii) ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਪ੍ਰਲੇਖ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਗਾਂ ਜਾਂ ਸੈਟਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਤੇ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਸੈਟ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਢੁੱਕਵੇਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਢੁੱਕਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਭਾਵ ਬੇਲੋੜੇ ਹਨ। ਗੂਹਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਰਣੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

	ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ (Retrieved)	ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ (Not-retrieved)	ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ
ਢੁੱਕਵੇਂ (Relevant)	a (hit)	b (missed)	a + b
ਢੁੱਕਵੇਂ ਨਹੀਂ (Not Relevant)	c (wasted)	d (dodged)	c + d
	a + c	b + d	a + b + c + d

ਉਪਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਮੈਟ੍ਰਿਕਸ ਵਿੱਚ (a+c) ਪ੍ਰਲੇਖ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਕਿ (a+b) ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਹਨ। (a+c) ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ a ਢੁੱਕਵੇਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ (a) ਦਾ ਆਕਾਰ ਕੁੱਲ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਕੁਸ਼ਲਤਾ (a) ਦੀ (a+b) ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪੈਮਾਨਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜਾਂ ਭੰਡਾਰੇ ਵਿੱਚ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸੀ ਅਨੁਪਾਤ (Recall Ratio) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਾਪਸੀ (Recall) :- ਵਾਪਸੀ ਸਿਸਟਮ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਸਿਸਟਮ ਬਾਰੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਸਿਸਟਮ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ ਹੈ। ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸੀ ਅਨੁਪਾਤ (Recall Ratio) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਪਸੀ ਅਨੁਪਾਤ (Recall Ratio) ਨੂੰ ਗਣਿਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

$$\frac{a}{a+b} \times 100 \text{ ਅਰਥਾਤ } \frac{\text{ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖ (ਖੋਜ ਦੌਰਾਨ)}}{\text{ਕੁੱਲ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖ (ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ)}} \times 100$$

ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ (Precision) :- ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪੂਰਕ ਪੈਮਾਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਣਚਾਹੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਭੰਡਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਿਵੇਂ ਸਿਰਫ਼ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਹੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫਿਲਟਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਣਚਾਹੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਜਾਂ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੋਕਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਢੰਗ ਹੈ।

ਖਪਤਕਰਤਾ ਖੋਜ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਢੁੱਕਵੇਂਪਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ ਗਾ। ਇਸਨੂੰ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਕੁੱਲ ਮੱਦਾਂ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ-ਕਰਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਢੁੱਕਵੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਲਨਾ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਅਨੁਪਾਤ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਵਾਪਸੀ ਅਨੁਪਾਤ ਕੱਢਣ ਵੇਲੇ ਕੇਵਲ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁੱਛ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ (ਅਰਥਾਤ 'c' ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਗਏ); ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਸਹੀ ਹੈ।

ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਣ ਜਿਹਾ ਗਣਿਤ ਦਾ ਫਾਰਮੂਲਾ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

$$\frac{a}{a+c} \times 100 \text{ ਅਰਥਾਤ } \frac{\text{ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਖੋਜ ਵਿੱਚ)}}{\text{ਕੁੱਲ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪ੍ਰਲੇਖ (ਖੋਜ ਵਿੱਚ)}}$$

ਦਰਅਸਲ ਵਾਪਸੀ (Recall) ਅਤੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ (Precision) ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਉਲਟ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਪਾਤੀ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਤ-ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਪਸੀ ਜਾਂ ਸ਼ਤ-ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਵਾਪਸੀ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਘਟਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

- (i) ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- (ii) ਢੁੱਕਵੀਂ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ
- (iii) ਖਪਤਕਾਰਾਂ (Users) ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ
- (iv) ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਕੀਤੀ / ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੂਚਨਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਨ
- (v) ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਸਮਾ-ਅਨੁਕੂਲਤਾ (Timeliness)

ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਅਭਿਆਸ :

ਵਾਪਸੀ ਅਨੁਪਾਤ (Recall Ratio) ਅਤੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ (Precision) ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?

2.3.7 ਆਨਲਾਈਨ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਗੁਣ ਜਾਂ ਆਨਲਾਈਨ ਖੋਜ ਕਰਨੀ :

ਆਨਲਾਈਨ ਜੁਗਤਾਂ ਅਤੇ ਪੈਰੀਫਰਲਾਂ (Peripherals) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਆਮ ਪਦ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਆਪਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਸੀ.ਪੀ.ਯੂ. (CPU) ਨਾਲ ਸਿੱਧੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਨਲਾਈਨ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਯਾਦ-ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਡਾਟਾਬੇਸ ਦੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹਿਤ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਨਲਾਈਨ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਸੀ.ਪੀ.ਯੂ. (CPU) ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਆਨਲਾਈਨ ਸੁਵਿਧਾ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਸੰਪਰਕ ਰਾਹੀਂ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਆਨਲਾਈਨ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ (ਜਾਂ ਆਨਲਾਈਨ ਖੋਜ) ਤੋਂ ਭਾਵ ਦੂਰ ਸਥਿਤ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਟਰਮੀਨਲ ਜਾਂ ਪੀ.ਸੀ. (PC) ਦੁਆਰਾ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਖਰੀਦ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਖੋਜੀ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦਰਮਿਆਨ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡਾਟਾਬੇਸਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਲੇਖ, ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦੇ ਪੇਪਰ, ਰੀਪੋਰਟਾਂ, ਰਸਾਲੇ, ਪੁਸਤਕਾਂ, ਆਦਿ ਸਮਿਲਤ ਹਨ, ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਜ਼ਬਾਨ (Host) ਜਾਂ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਈ ਇਛੁੱਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਪਾਰਕ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਨਪੁਟ ਖੋਜ ਪਦ ਦਾ ਮਿਲਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਲਾਨ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਡਿਸਪਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕਰਕੇ ਸਬੰਧਤ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੰਟਰਨੈਟ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰ ਘਰ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇੰਟਰਨੈਟ 'ਤੇ ਅਰਬਾਂ, ਖਰਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵੈਬ ਪੰਨੇ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਹਰ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈਟ 'ਤੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸੂਚਨਾ-ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਈ-ਪੁਸਤਕਾਂ, ਈ-ਜਰਨਲ (e-journals), ਈ-ਸੰਦਰਭ ਸ੍ਰੋਤ (ਮਹਾਨ-ਕੋਸ਼, ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਡਾਈਰੈਕਟਰੀਆਂ, ਮੈਨੂਅਲ, ਆਦਿ), ਟੈਕਨੀਕਲ ਰੀਪੋਰਟਾਂ, ਥੀਸਿਸ, ਪੇਟੈਂਟ, ਸਿੱਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਆਦਿ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਾਠ (Text) ਜਾਂ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਵੇਰਵੇ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਹ ਆਨਲਾਈਨ ਪਬਲਿਕ ਐਕਸੈਸ ਕੈਟਾਲਾਗਾਂ (OPACs) ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਨਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਸਰਚ ਇੰਜਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਖੋਜਕਾਰ ਜਾਂ ਲੱਭਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨੈਟ ਜਾਂ ਵੈਬਸਾਈਟ ਦੀ ਖੋਜ ਜਾਂ ਬਰਾਉਜ਼ (Browse) ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

2.3.8 ਖੋਜ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਜੁਗਤ (Search and Search Strategy) :

ਖੋਜ (Search) :- ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕੈਟਾਲਾਗ/ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ/ਕੰਪਿਊਟਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚੋਂ ਖਪਤਕਾਰ (user) ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਦਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨਪੁਟ (Input) ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੋਜ (Search) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਖੋਜ-ਜੁਗਤ (Search Strategy) :- ਇਹ ਕਿਸੇ ਟਾਪਿਕ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਢੁੱਕਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਖੋਜ ਦੀ ਇੱਕ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ, ਖੋਜਕਾਰ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੰਦਰਭ-ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਖੋਜ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਰਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹੈਰਡ ਗਲਾਸਰੀ ਆਫ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਟਰਮਜ਼ ਵਿੱਚ ਖੋਜ-ਜੁਗਤ ਨੂੰ “ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁੱਛ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਖੋਜ ਬਿਆਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਯੋਜਨਾ” ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੋਜ-ਜੁਗਤ ਦੇ ਮਾਡਲ :- ਬੁਲੀਅਨ ਲਾਜਿਕ (Boolean Logic) ਮਾਡਲ, ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਬੁਲੀਅਨ ਮਾਡਲ ਅਤੇ ਫੁਜ਼ੀ (Fuzzy) ਮਾਡਲ ਖੋਜ-ਜੁਗਤ ਦੇ ਕੁਝ ਮਾਡਲਾਂ ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਖੋਜ ਢੰਗਾਂ ਅਤੇ ਦਸਤੀ (Manual) ਖੋਜ ਵਿੱਚ “ਬੁਲੀਅਨ ਲਾਜਿਕ” ਮਾਡਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ

ਹਨ। ਖੋਜ-ਜੁਗਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪੜਾਅ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੜਾਅ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

- (i) ਖੋਜ ਲਈ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ (Keywords) ਦੀ ਚੋਣ।
- (ii) ਖੋਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਖੋਜ ਤਰਕ (Search Logic) ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ।
- (iii) ਖੋਜ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁੱਕਵੇਂ ਡਾਟਾਬੇਸ ਚੁਣਨੇ।
- (iv) ਖੋਜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ।
- (v) ਹਰ ਇੱਕ ਖੋਜ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ।

ਫੁਜ਼ੀ ਲਾਜਿਕ (Fuzzy Logic) :- ਬੁਲੀਅਨ ਮਾਡਲ ਅਲਜਬਰੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਜਦੋਂ ਕਿ ਫੁਜ਼ੀ ਮਾਡਲ ਫੁਜ਼ੀ (Fuzzy) ਸੈਟ ਥਿਊਰੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ ਫੁਜ਼ੀ ਸੈਟ ਥਿਊਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਟਿਲ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਲਈ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਬੁਲੀਅਨ ਖੋਜ (Boolean Search) :- ਇਸ ਖੋਜ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਪਦਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਬੰਧ ਅਕਸਰ ਬੁਲੀਅਨ ਲਾਜਿਕ ਚਾਲਕਾਂ "AND, OR, NOT" ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। "AND" ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪਦ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਦੋ ਪਦਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

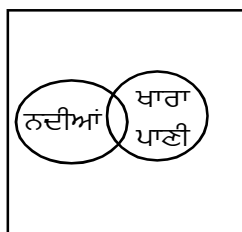
ਉਦਾਹਰਣ : ਨਦੀਆਂ AND ਖਾਰਾ ਪਾਣੀ

"OR" ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਸਮਾਨਾਰਥ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

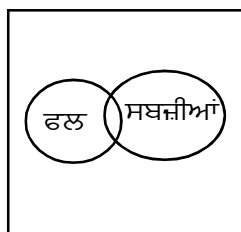
ਉਦਾਹਰਣ : ਫਲ OR ਸਬਜ਼ੀਆਂ

"NOT" ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੇ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅਕਸਰ ਦੋ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

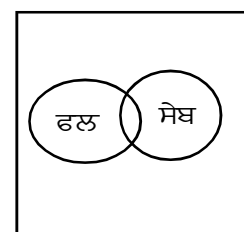
ਉਦਾਹਰਣ : ਫਲ NOT ਸੇਬ

ਬੁਲੀਅਨ 'AND' ਦੀ Venn Diagram

ਬੁਲੀਅਨ 'OR' ਦੀ Venn Diagram

ਬੁਲੀਅਨ 'NOT' ਦੀ Venn Diagram

ਛੰਗਾਈ (Truncation) :- ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਆਧਾਰ (Root) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅੰਤਲੇ (endings) ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਨੂੰ ਛੰਗਾਈ (Truncation) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਛੰਗਾਈ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਡਾਟਾਬੇਸ ਜਾਂ ਖੋਜ ਇੰਜਨ ਮੁਤਾਬਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੁਝ ਸਾਂਝੇ ਛੰਗਾਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ :-

* (ਤਾਰਾ)

- ? (ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਾਚਕ ਚਿੰਨ੍ਹ)
  - # (ਪ੍ਰਾਉਂਡ ਚਿੰਨ੍ਹ)
- ਛੰਗਾਈ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-
- Computer
  - Computing
  - Computation
  - Compute
  - Computers

ਖੋਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸਰਚ ਇੰਜਨ (Search Engine) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਛੰਗਾਈ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਵਚਨ (Plural) ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 'ing' ਜਾਂ 'ed' ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿੱਚ ਆਧਾਰ ਸ਼ਬਦ "Compt" ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਰਚ ਇੰਜਨ (Search Engine) :- ਸਰਚ ਇੰਜਨ ਇੰਟਰਨੈਟ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਨਲਾਈਨ ਡਾਟਾਬੇਸ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ "ਕੁੱਝੀ ਸ਼ਬਦ" ਰਾਹੀਂ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤੇ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਾਈਟ ਤੇ ਜਾਕੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਅੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ - 'ਸਰਚ ਇੰਜਨ ਸਾਫਟਵੇਅਰ', 'ਸਪਾਈਡਰ ਸਾਫਟਵੇਅਰ', ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ (ਡਾਟਾਬੇਸ) ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਐਲਗੋਰਿਦਮ (Algorithm) ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੈਂਕਿੰਗ (Ranking) ਲਈ ਨਿਯਮ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੰਟਰਨੈਟ ਸਰਚ ਇੰਜਨ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੂਗਲ, ਅਲਟਾਵਿਸਟਾ) ਇੱਕ ਦਿੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਵੈਬ ਪੇਜ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਰਚ ਇੰਜਨ ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਅਤੇ ਯੂਜ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (ਸਪਾਈਡਰ ਜਾਂ ਰੋਬੋਟ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ) ਦੀਆਂ ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਦੇ ਡਾਟਾਬੇਸ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਰਚ ਇੰਜਨ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਸਾਧਾਰਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸਰਚ ਇੰਜਨ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਂਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਰਲਡ, ਵੈਬਕਰਾਲਰ (Webcrawler); ਇਨਫੋਸੀਕ (Infoseek), ਲੀਕਾਸ (Lycos) ਅਤੇ ਯਾਹੂ (Yahoo) ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਰਚ ਇੰਜਨ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੁਲੀਅਨ ਚਾਲਕ (Boolean Operators), ਸਰਚ ਫੀਲਡਜ਼ (Search Fields), ਡਿਸਪਲੇ ਫਾਰਮੈਟ (Display Format) ਆਦਿ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

2.3.9 ਆਨਲਾਈਨ ਸਰਚ-ਸੇਵਾਵਾਂ (Online Search Services) :

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਆਨਲਾਈਨ ਸਰਚ-ਸੇਵਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖਿਪਤ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

1. ਸਰਚ ਇੰਜਨ (Search Engine) :- ਇਹ ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਸਪਾਈਡਰ (Software Spider) ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੂਗਲ (Google), ਐਕਸਾਈਟ (Excite) ਅਤੇ ਲੀਕਾਸ (Lycos) ਸਰਚ ਇੰਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ।

2. ਡਾਇਰੈਕਟਰੀਆਂ (Directories) :- ਇਹ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵੈਬਸਾਈਟ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ (Indexes) ਨੂੰ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਸਾਈਟਾਂ (Sites) ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਅਕਸਰ ਨਿੱਜੀ ਹੋਮ ਪੇਜ (Home Page) ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਪਾਠ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦੀਆਂ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਯਾਹੂ (Yahoo) ਅਤੇ ਓਪਨ ਡਾਇਰੈਕਟਰੀ (Open Directory) ਹਨ।

3. ਮੈਟਾ ਸਰਚ ਇੰਜਨ (Meta Search Engine) :- ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਦ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਖਪਤਕਾਰ ਨੂੰ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਸਰਚ ਇੰਜਨਾਂ ਅਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਅਲਹਿਦਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਇਹ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੋਜ ਸੰਦਾਂ ਤੇ ਸਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਟਾ-

ਸਰਚ ਇੰਜਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੈਬ ਪੇਜਾਂ (Web Pages) ਦੇ ਡਾਟਾਬੇਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖੋਜ-ਪਦ (Search Terms) ਨੂੰ ਸਰਚ-ਇੰਜਨ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਡਾਟਾਬੇਸਾਂ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

4. ਸਬਜੈਕਟ ਗੇਟਵੇਜ਼ (Subject Gateways) :- ਇਹ ਇੱਕ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਸਾਈਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਦੂਜੇ ਸੂਚਨਾ ਸਰਵਰਾਂ (Servers) ਨਾਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਬਜੈਕਟ ਪੇਜਿਸ (Subject Pages) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰੀਆਂ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਸ.ਓ.ਐਸ.ਆਈ.ਜੀ. (SOSIG), ਬੀ.ਯੂ.ਬੀ.ਐਲ. (BUBL) ਅਤੇ ਪਿਨਾਕਸ (Pinakes) ਸਬਜੈਕਟ ਗੇਟਵੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ।

ਸਰਚ-ਇੰਜਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ :- ਸਰਚ-ਇੰਜਨ ਅਕਸਰ ਵੈਬ ਤੋਂ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ ਦੀ ਜੁਗਤ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ :-

- (ੳ) **ਖੋਜ ਦੀ ਕਿਸਮ :-** ਖੋਜ ਦੀ ਕਿਸਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ (Keywords) ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- (ਅ) **ਖੋਜ ਵਿਕਲਪ (Search Options) :-** ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜ ਸਾਧਾਰਣ ਹੈ ਜਾਂ ਉਚੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- (ੲ) **ਪ੍ਰਭਾਵ ਖੇਤਰ (Domain) :-** ਵੈਬ ਯੂਜ਼ਨੈੱਟ (Usenet)
- (ਸ) **ਖੋਜ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜਾ ਬਣਾਉਣਾ :-** ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬੁਲੀਅਨ ਚਾਲਕ 'AND', 'OR', 'NOT' ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- (ਹ) **ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਕਤਾਰਬੰਦੀ ਕਰਨੀ :-** ਇੱਕ ਪੰਨੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਖੋਜ ਪਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਖੋਜ ਪਦਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰਬੰਦੀ ਕਰਨੀ।
- (ਕ) **ਨਤੀਜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ :-** ਪੁਲੇਖ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਆਰੰਭਕ ਲਾਈਨਾਂ ਜਾਂ ਵਿਆਪਕ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ਖ) **ਯੂਜ਼ਰ ਇੰਟਰਫੇਸ :-** ਹਰ ਇੱਕ ਨਤੀਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਸੁਚੱਜੀ ਖੋਜ ਲਈ ਨਵੀਂ ਖੋਜ ਕਰਨੀ।
- (ਗ) **ਪੇਜ (Page) :-** ਪੇਜ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਅਭਿਆਸ :

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੋਜ-ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

2.3.10ਸਾਰ :

ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਵਿਸਫੋਟ ਨੇ ਕਾਰਜ-ਕੁਸ਼ਲ ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਖੋਜ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਐਨ ਵਕਤ ਦੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਆਮਦ ਨੇ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਤਲਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ

ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਡਾਟਾਬੇਸ ਜਾਂ ਸੂਚਨਾ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਢੁਕਵੇਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਬੇਨਤੀਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਬੁਲੀਅਨ ਲਾਜਿਕ (Boolean Logic), ਛੰਗਾਈ, ਫੁਜ਼ੀ ਸੈਟ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਖੋਜ-ਜੁਗਤਾਂ ਉਪਲਬਧ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਸਤੀ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਖੋਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਨਲਾਈਨ ਖੋਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਟਿਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਾਟਾ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਸਰਚ ਇੰਜਨ, ਡਾਇਰੈਕਟਰੀਆਂ, ਸਬਜੈਕਟ ਗੇਟਵੇਜ਼ ਆਦਿ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ; ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵੈਬ ਸੋਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਖੋਜ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

2.3.11 ਸਬਦਾਵਲੀ :

ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ (Information Retrieval) :- ਇਹ ਸਬਦ ਕਾਲਵਿਨ ਮੂਰਜ਼ (Calvin Moores) ਨੇ 1948-50 ਦੌਰਾਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਹੈ; ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਟੈਕਸਟ, ਧੁਨੀ, ਚਿੱਤਰ ਜਾਂ ਡਾਟੇ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ (IR) ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣ, ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲੱਭਣ, ਮੈਟਾਡਾਟਾ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ - ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਡਾਟਾਬੇਸ ਵਿਚਕਾਰ ਖੋਜ ਕਰਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੁਤੰਤਰ ਡਾਟਾਬੇਸ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹਾਈਪਰ ਟੈਕਸਟ ਡਾਟਾਬੇਸ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੰਟਰਨੈਟ ਜਾਂ ਇੰਟਰਨੈਟ; ਵਿੱਚੋਂ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ।

ਇੰਟਰਨੈਟ :- ਇੰਟਰਨੈਟ ਜਾਂ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੈੱਟ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੈੱਟਵਰਕਾਂ ਦਾ ਨੈੱਟਵਰਕ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਇੰਟਰਨੈਟ ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ (IP) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਪੈਕਿਟ ਸਵੀਚਿੰਗ (Packet Switching) ਦੁਆਰਾ ਡਾਟੇ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਵਪਾਰਕ, ਘਰੇਲੂ, ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੈੱਟਵਰਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੇਲ, ਆਨਲਾਈਨ ਚੈਟ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵੈਬ ਪੰਨੇ ਅਤੇ ਵਰਲਡ ਵਾਈਡ ਵੈਬ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੂਚਨਾ ਸੇਵਾਵਾਂ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਆਨਲਾਈਨ ਸਰਚਿੰਗ (Online Searching) :- ਆਨਲਾਈਨ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ (ਜਾਂ ਆਨਲਾਈਨ ਸਰਚਿੰਗ) ਇੱਕ ਟਰਮੀਨਲ ਜਾਂ ਪੀ.ਸੀ. (PC) ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੂਰ ਸਥਾਨ ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦਰਮਿਆਨ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਕੇ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦ ਹੈ।

ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ (Precision) :- ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਖੋਜ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਕਤਾ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ ਹੈ; ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਅਨੁਕੂਲ ਰੀਕਾਰਡ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਾਪਸੀ (Recall) :- ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸੀ ਇੱਕ ਖੋਜ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਕਤਾ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਰੀਕਾਰਡਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਡਾਟਾਬੇਸ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਕੁੱਲ ਅਨੁਕੂਲ ਰੀਕਾਰਡਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਖੋਜ-ਵਿਧੀ (Search Strategy) :- ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਖੋਜ ਵਿਧੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2.3.12 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ :

1. Rowley, J.E. and Turner, CMD (1977). The Dissemination of Information. London, Andre Deutsch.
2. Guha, B. Documentation and Information. Calcutt, World Press, 1983.
3. Foskett, A.C. (1982). The subject approach to information. 4th Edition. London, Clive, Bingley.
4. Answers.com URL: www.answers.com/topic/
5. Wikipedia. URL: en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia
6. ODLIS. URL: http://lu.com/odlis/odlis_s.cfm#semanticrelation

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ (VOCABULARY CONTROL)

ਸੰਰਚਨਾ :

- 2.4.0 ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼
- 2.4.1 ਜਾਣਕਾਰੀ
- 2.4.2 ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
- 2.4.3 ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ
  - 2.4.3.1 ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ
  - 2.4.3.2 ਅਰਥ ਜਾਂ ਨੀਮ-ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ
  - 2.4.3.3 ਸਮਲੇਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਨਿਖੇੜ (Differentiation of Homographs)
- 2.4.4 ਸਾਰ
- 2.4.5 ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ
- 2.4.6 ਔਗੋ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ
- 2.4.7 ਸਵੈ-ਪੜ੍ਹਤਾਲ ਅਭਿਆਸ।

2.4.0 ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ :

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਤੁਸੀਂ :-

- (ੳ) ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ; ਅਤੇ
- (ਅ) ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ, ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ, ਰੁਝਾਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕੋਗੇ।

2.4.1 ਜਾਣਕਾਰੀ :

ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸ਼ਬਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਾਲਵਿਨ ਮੂਰ (Colvin Moore) ਦੁਆਰਾ ਸੰਨ 12.452 ਈ. ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ 12.461 ਤੋਂ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਜਾਂ ਰੀਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸੋਖੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ (Bibliographic) ਸੂਚਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਜਾਂ ਰੀਕਾਰਡ ਹੋਰ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਡਾਟਾ ਤੋਂ ਇਕਦਮ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਂ ਸੁਪਰ-ਮਾਰਕੀਟ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਡਾਟਾਬੇਸ ਨੂੰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਰੀਕਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਤੱਥ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਦਵੀ, ਤਨਖ਼ਾਹ ਅਤੇ ਹੋਰ; ਜਾਂ ਸੁਪਰ-ਮਾਰਕੀਟ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ, ਮਿਕਦਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ। ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫਿਕ ਵੇਰਵੇ ਦੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ।

2.4.2 ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ :

ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸਬੰਧੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਵੈ-ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਹੈ। ਸੋਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਦੀ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਭਾਗ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ : (ੳ) ਸੂਚਨਾ ਦੀਆਂ ਮਦਾਂ, (ਅ) ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੇ ਸਵਾਲ (Users queries); ਅਤੇ (ੲ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਡਾਟਾਬੇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸੇ -ਪ੍ਰਲੇਖ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਖੋਜ/ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹਨ। ਇਹ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ (ੳ) ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨਾ, ਦੂਜੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਡਾਟਾਬੇਸ ਬਣਾਉਣਾ; (ਅ) ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਡਾਟਾਬੇਸ ਖੋਜਣ ਲਈ ਨੀਤੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ; (ੲ) ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਡਾਟਾਬੇਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਜਾਂ ਖੋਜਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ (ਸ) ਖੋਜ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਾਤਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ। ਇੱਕ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਜਾਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਇਕੱਠੀ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਉਤਪਾਦਕ ਜਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਪੁਲ ਜਾਂ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨਿਵੇਸ਼ (input) ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਚਨਾ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚੋਣ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਅਤੇ ਚੋਣ ਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪ੍ਰਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪ੍ਰਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕਰਕੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪਛਾਣ ਕੇ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕਰਣ, ਸੂਚੀਕਰਣ, ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣੀਕਰਣ ਅਤੇ ਸਾਰੀਕਰਣ (abstracting) ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣੀਕਰਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਗ ਹਨ : ਇੱਕ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਿਸ਼ਲੇਣ ਦਾ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਜਾਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉੱਲਥਾ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਲੇਖ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ, ਇੱਕ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਥੀਸਾਰਸ ਦੀ ਸੂਚੀ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ (keywords) ਜਾਂ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ (Phrases) ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਨਤੀਜੇ (output) ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਦਮ ਨਿਵੇਸ਼ (input) ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਦਮਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਜਮਾਤ (community) ਸੂਚਨਾ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਖੋਜ-ਨੀਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਵਾਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੀ ਖੋਜ-ਜੁਗਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਖੋਜ-ਜੁਗਤ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਡਾਟਾਬੇਸ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ

ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖੋਜ-ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਮਿਸਲਾਂ (Files), ਛਪੀਆਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ, ਲਘੂ-ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਜਾਂ ਚੁੰਬਕੀ ਟੇਪਾਂ ਜਾਂ ਡਿਸਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੋਜ ਦੌਰਾਨ ਉਪਲਬਧ ਪ੍ਰਲੇਖ ਜਿਹੜੇ ਖੋਜ-ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾਟਾਬੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ - (ੳ) ਪ੍ਰਲੇਖ ਚੋਣ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ; (ਅ) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣੀਕਰਣ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ; (ੲ) ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ; (ਸ) ਖੋਜ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ; (ਹ) ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਾਂਝ; ਅਤੇ (ਕ) ਮਿਲਾਨ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹਨ।

ਕਈ ਕਾਰਕ (factors) ਇੱਕ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ - ਡਾਟਾਬੇਸ ਕਾਰਕ (Database factors) ਅਤੇ ਡਾਟਾਬੇਸ (database) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਰਕ। ਡਾਟਾਬੇਸ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚ (i) ਨਿਵੇਸ਼ ਕਾਰਕ (input factors) ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ (ੳ) ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ; (ਅ) ਕਿੰਨੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਅਤੇ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣੀਕਰਣ ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ (ੲ) ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਉਪਯੁਕਤ ਹੈ, ਆਦਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਦੋ ਆਮ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ : ਇਨ-ਹਾਊਸ (in-house) ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ (online)। ਇਨ-ਹਾਊਸ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਜਾਂ ਸੂਚਨਾ ਕੇਂਦਰ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚਲੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸੂਚੀ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਨ-ਹਾਊਸ ਡਾਟਾਬੇਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਨਲਾਈਨ ਪਬਲਿਕ ਐਕਸੈਸ ਕੈਟਾਲਾਗ (OPAC) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਇਮਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਵੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਨਲਾਈਨ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਅਰਥ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਸਥਿਤ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੇ ਡਾਟਾਬੇਸਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਪਾਰਕ ਆਧਾਰ 'ਤੇ CD-ROM ਤਕਨੀਕ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਆਨਲਾਈਨ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈਟ ਅਤੇ ਵਰਲਡਵਾਈਡ ਵੈਬ ਨੇ ਤਾਂ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਲਈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਰਸਤਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵੱਲ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਵੈਬ ਰਾਹੀਂ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

2.4.4.3 ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ :

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ, ਇੱਕ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਗ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸੋਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ : “ਅਨੁਕ੍ਰਮਣੀਕਰਣ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਪਛਾਣ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਛਾਣ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ (Labels) ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ ਕਰਕੇ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।” ਤਰਜੀਹੀ (Preference) ਪਦਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਚੋਣ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਦੋ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਬੌਧਿਕ ਕਦਮ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ : (1) ਸੰਕਲਪ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ

ਅਨੁਵਾਦ; ਅਤੇ (2) ਕਿਸੇ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ। ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਭਾਸ਼ਾ ਇਸਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਯੋਗ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਰੇਕ ਖੋਜ-ਜੁਗਤ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਖੋਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਡਾਟਾਬੇਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਅਸਾਧਾਰਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਟਾਪਿਕ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇੰਡੈਕਸਰ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸੇ ਟਾਪਿਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਲਈ ਔਡ-ਔਡ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਦਿੱਕਤ ਪੇਸ਼ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਘਾਟ ਇੱਕੋ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਔਕੜ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

2.4.3.1 ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ (Synonym Control) :- ਕਿਸੇ ਟਾਪਿਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਦ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਪਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੰਡੈਕਸਰ ਨੂੰ ਖੋਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ 'ਪਦ' ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਪਦਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਦਿੱਤੇ ਟਾਪਿਕ 'ਤੇ ਸਾਰਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਾਹਿਤ ਖੋਜ ਸਕੇ। ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੰਮ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਤੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪਦ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹੀ (preferred) ਪਦ ਮੰਨਕੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਤਰਜੀਹੀ ਪਦ ਮੰਨਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਰਜੀਹੀ ਪਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ ਪਦ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਹੇਠ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਹੋਣ।

2.4.3.1.1 ਲਗਭਗ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ :- ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

2.4.3.2 ਅਰਥ ਜਾਂ ਨੀਮ-ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ :- ਅਰਥ ਜਾਂ ਨੀਮ-ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਮਨਦੂਤ (Mandoot) ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਵਰਤਣ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਉਲਝਾਉ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨੀਮ-ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਪਰੀਤ ਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਉ ਅਸੀਂ 'Roughness' ਅਤੇ 'Smoothness' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋੜੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ। 'Roughness' ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ 'Smoothness' ਦੀ ਘਾਟ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਉਲਟ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਨੀਮ-ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇੱਕ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹੀ ਪਦ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

2.4.3.3 ਸਮ-ਲੇਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਨਿਖੇੜ :- ਸਮ-ਲੇਖ (Homograph) ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਜੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣ ਪਰ ਅਰਥ ਔਡ-ਔਡ ਹੋਣ, ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। "Mercury" ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ 'ਤੇ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਗੁਣ, ਇੱਕ ਉਪਗ੍ਰਹਿ, ਇੱਕ ਧਾਤੂ, ਇੱਕ ਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੁੰਝਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੋਲ ਬੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਲਿਖਕੇ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸ੍ਰੋਤ ਵਿੱਚ ਸਕੋਪ ਨੋਟ ਦੇਕੇ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਦਾ ਦੂਜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਆਪਕ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਬੰਧਤ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਪਦ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰੀ (ਸਮੁੱਚ-ਅੰਗ, ਜੀਨਸ-ਸਪੀਸ਼ੀ) ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਦਾ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਰਤੱਵ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ

ਇੱਕੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇੰਡੈਕਸਰ ਅਤੇ ਖੋਜੀ ਚੋਣ ਸਮੇਂ ਸਬੰਧਤ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਖਿੰਡਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਸਕਣ। ਇਹ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਂ (Homographs) ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਲਈ “ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ”, “ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਲਿਸਟਾਂ”, ਅਤੇ “ਥੀਸਾਰਸ” ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਸੰਦ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਜਾਂ ਖੋਜ ਲਈ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਲਿਸਟਾਂ ਅਤੇ ਥੀਸਾਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰਵਾਰ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਲਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚੀਕਰਣ ਹਿੱਤ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਹਵਾਲੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਵਿਸ਼ਾ ਪਦ ਜਾਂ ਹੈਡਿੰਗ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਥੀਸਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ, ਵਿਪਰੀਤਾਰਥੀ, ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹਿੱਜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਆਦਿ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਪਦਾਂ, ਛੋਟੇ ਪਦਾਂ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਤੇ ਅਸੰਬੰਧਤ ਪਦਾਂ ਬਾਰੇ ਨਿਯਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਲਿਸਟਾਂ ਅਤੇ ਥੀਸਾਰਸਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਅੰਤਰ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੀਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਤਾਜ਼ਾ-ਤਰੀਨ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਥੀਸਾਰਸਾਂ ਵਾਲੇ ਪਦਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

2.4.4 ਸਾਰ :

ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰਣ (storage) ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਿਰਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਛੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ - (ੳ) ਪੁਲੇਖ ਚੋਣ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ; (ਅ) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ; (ੳ) ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ; (ਸ) ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ; (ਹ) ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੰਟਰਫੇਸ (interface); ਅਤੇ (ਕ) ਮਿਲਾਨ ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਇਨਪੁਟ ਅਤੇ ਆਊਟਪੁਟ ਦੋਹਾਂ ਪੱਧਰਾਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਗ ਹੈ। ਸਮਾਨਾਤਮਕ, ਉਲਟ-ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਨੀਮ-ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅਤੇ ਸਮ-ਲੇਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਅੱਡ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਖਿੰਡਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਾਲਾਂਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸੰਦ ਬਣਾਵਟ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਕੈਟਾਲਾਗਰਾਂ ਅਤੇ ਇੰਡੈਕਸਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਆਨਲਾਈਨ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਿਮ ਵਰਤੋਂਕਾਰ (End User) ਵੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਣ ਲਈ ਆਨਲਾਈਨ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਵਿੱਚੋਂ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2.5.5 ਰੁੱਜੀ ਸ਼ਬਦ :

- ਵਿਪਰੀਤ-ਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦ (Antonym) : ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਪਰੀਤ ਹੋਣ, ਜਿਵੇਂ ਠੰਡਾ, ਗਰਮ।
- ਸਮ-ਲੇਖ ਸ਼ਬਦ (Homograph) : ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਜੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਰਥ ਉਲਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ : ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਪੁਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪੁਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

2.4.6 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਔਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ :

1. Chowdhury, G.G. Introduction to modern information retrieval. London : Library Association Publishing, 1999
2. Foskett, A.C. The subject approach to information. Ed. 5. London: Library Association Publishing, 1996
3. Frants, V.I., Shapiro, J. and Voiskunskill, V.G. Automated information retrieval: theory and methods. San Diego: Academic Press, 1997
4. Korfhage, R.R. Information storage and retrieval. New York: John Wiley, 1997
5. Lancaster, F.W. Information retrieval systems: characteristics, testing and evaluation. Ed. 2. New York : John Wiley, 1978.
6. Lancaster, F.W. Vocalubary control for information retrieval. Ed. 2. Arlinton, V.A. Information Resources, 1986
7. Vickery, B. and Vickery A. Information science : theory and practice. London: Bowker-Saur, 1987
8. Vickery, B.C. Techniques of information retrieval. London: Butterworth, 1970.

2.4.7 ਸਵੈ-ਪੜ੍ਹਤਾਲ ਅਭਿਆਸ :

1. ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ।

---

2. ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅੰਗ/ਉਪ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਬਣਾਉ।

ਮੈਡੀਕਲ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ (MEDICAL SUBJECT HEADINGS)

ਸੰਰਚਨਾ :

- 2.5.0 ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼
- 2.5.1 ਜਾਣਕਾਰੀ
- 2.5.2 ਮੈਡੀਕਲ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ (MeSH)
  - 2.5.2.1 ਮੈਸ਼ (MeSH) ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ
  - 2.5.2.2 ਲੱਛਣ
  - 2.5.2.3 ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ
  - 2.5.2.4 ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਇੰਦਰਾਜ
  - 2.5.2.5 ਇੰਦਰਾਜ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ
  - 2.5.2.6 ਸਾਰ
- 2.5.3 ਸਾਰ
- 2.5.4 ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ
- 2.5.5 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ
- 2.5.6 ਸਵੈ-ਪੜ੍ਹਤਾਲ ਅਭਿਆਸ

2.5.0 ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ :

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਤੁਸੀਂ :

- (ੳ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਲੇਖ ਸੂਚੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝ ਸਕੋਗੇ; ਅਤੇ
- (ਅ) ਮੈਡੀਕਲ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ (MeSH) ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ, ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਲੱਛਣਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਸਕੋਗੇ।

2.5.1 ਜਾਣਕਾਰੀ :

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਸੰਦ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਦ (terms) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ (i) ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ; ਅਤੇ (ii) ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਸਮ-ਅਰਥ ਕੋਸ਼ਾਂ (Thesauri) ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਬਣਾਉਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਦ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਸਮ-ਅਰਥ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਖਰਵਾਰ ਤਰਤੀਬੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਕੁਝ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਇੰਦਰਾਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਰੰਭਕ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾ ਕੈਟਾਲਾਗ ਲਈ ਇੰਦਰਾਜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਰੀਕਾਰਡ ਲਈ ਵਰਤੀ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਨਕਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਕੈਟਾਲਾਗ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੋ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ

ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਦੇਸ਼ ਹਨ - (ੳ) ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪੁਲੇਖ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ; ਅਤੇ, (ਅ) ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ, ਪੁਲੇਖਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਉਂਤਪੰਨ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਿਯਮਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵੇਖੋ (See), ਭੀ ਵੇਖੋ (See also), ਸਕੋਪ ਨੋਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮ-ਅਰਥ ਕੋਸ਼ਾਂ (Thesauri) ਵਾਂਗ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਅਪਨਾਉਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ “ਵੱਡੇ ਪਦਾਂ” (Broader Terms), “ਛੋਟੇ ਪਦਾਂ” (Narrower Terms), “ਸੰਬੰਧਤ ਪਦਾਂ” (Related Terms), “ਭੀ ਵੇਖੋ” (See Also) ਅਤੇ “ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ” (Used for) ਲਈ ਕ੍ਰਮਵਾਰ “ਬੀ ਟੀ” (BT), “ਐਨ ਟੀ” (NT), “ਆਰ ਟੀ” (RT), “ਐਸ ਏ” (SA) ਅਤੇ “ਯੂ ਐਫ” (UF) ਸੰਕੇਤਨ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

2.5.2 ਮੈਡੀਕਲ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ (MeSH) :

ਨੈਸ਼ਨਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਮੈਡੀਸਨ (ਐਨ ਐਲ ਐਮ) ਦੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸਮ-ਅਰਥ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਮੈਸ਼ (MeSH) ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਨ ਐਲ ਐਮ (NLM) 4800 ਬਾਇਓ-ਮੈਡੀਕਲ ਜਰਨਲਾਂ (Journals) ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਡਲਾਈਨ (MEDLINE)/Pub MED ਡਾਟਾਬੇਸ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਸ਼ (MeSH) ਬੀਸਾਰਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ NLM ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਡਾਟਾਬੇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਪੁਲੇਖ ਅਤੇ ਆਡੀਓ-ਵਿਡੀਓ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਸੂਚੀਕਰਣ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

2.5.2.1 ਮੈਡੀਕਲ ਸਬਜੈਕਟ-ਹੈਡਿੰਗ (MeSH) ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ :

ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੈਡੀਸਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ (NLM) ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਪਹਿਲੀ ਅਧਿਕਾਰਿਤ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ “ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਅਥਾਰਟੀ ਲਿਸਟ” ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਸੰਨ 1954 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ “ਕਰੰਟ ਲਿਸਟ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਲਿਟਰੇਚਰ” ਰਸਾਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਿਸਟ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਇੰਡੈਕਸ, ਕੈਟਾਲਾਗ ਅਤੇ 1940 ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤ੍ਰੈਮਾਸਿਕ ਮੈਡੀਕਲ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼’ ਨਾਂ ਦੀ ਸਮੂਹਕ (Cumulative) ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ।

ਸੰਨ 1960 ਵਿੱਚ “ਮੈਡੀਕਲ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ (MeSH)” ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ “ਇੰਡੈਕਸ ਮੈਡੀਕਸ” ਵੀ ਸਮਿਲਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਨ 1954 ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ “ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਅਥਾਰਟੀ ਲਿਸਟ” ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਸੂਚੀ ਛਾਪੀ ਗਈ ਸੀ। 1960 ਵਿੱਚ ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਾਕੇ 67 ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਰਥਕ ਉਪ-ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ 67 ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪ-ਵਿਸ਼ਾ “ਚੀਰਫਾੜ (Therapy)” ਦੀ ਵਰਤੋਂ “Therapy of”, “Therapeutic Use of”, ਜਾਂ ਸਿਰਫ “Therapeutic Aspects” ਵਰਗੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਉਪਚਾਰ ਸੌਖਾ ਸੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਸਨ। 1963 ਵਿੱਚ “ਮੈਡੀਕਲ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼” ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵੰਡ ਵਾਲੀ ਲਿਸਟ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛਾਪੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 13 ਮੁੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ 58 ਗਰੁੱਪ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਰਤੀਬਤ ਸੂਚੀਆਂ ਨਾਲ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧਤ ਪਦਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੋ ਗਿਆ; ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। 1963 ਵਾਲੇ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਦੂਜੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1960 ਵਾਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇ 4,400 ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਤੋਂ ਵਧਾਕੇ 5,700 ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 1960 ਵਾਲੀ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ 113 ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਿਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ 2006 ਵਾਲੇ ਮੈਸ਼ (MeSH) ਵਿੱਚ 23,885 ਬਿਰਤਾਂਤਕ (Descriptors) ਹਨ।

‘‘ਮੈਡੀਕਲ ਲਿਟਰੇਚਰ ਐਨਾਲੀਸਿਸ ਐਂਡ ਰਿਟ੍ਰੀਵਲ ਸਿਸਟਮ (MEDLARS)’’ ਇੰਡੈਕਸ ਮੈਡੀਕਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੈਡੀਕਲ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫੀਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੋ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਸੰਨ 1960 ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਸੂਚਨਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸੀ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਮੈਡੀਸਨ (NLM) ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ 1960 ਵਾਲੀ ਸੰਸਕਰਣ ਮੈਸ਼ (MeSH) ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਸੀ।

ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੀ ਰਵਾਇਤੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਸੂਚੀਕਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਮੁਹਾਵਰਾਨੁਮਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੁਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ (Pre-Coordinate) ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਉਪ-ਵਿਸ਼ਾ (Topic) ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਦਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਦਸਤੀ (Manual) ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦਿੱਕਤਾਂ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਸ਼ (MeSH) ਵਿੱਚ 22,997 ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਲਹਿਦੇ ਥੀਸਾਰਸ ਵਿੱਚ 1,51,000 ਪੂਰਕ ਸੰਕਲਪ ਰੀਕਾਰਡ (Supplementary Concept Records) ਕਰਕੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰਕ ਕੈਮੀਕਲ ਰੀਕਾਰਡ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਢੁੱਕਵੇਂ ਮੈਸ਼ (MeSH) ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ‘‘ਵਿਟਾਮਿਨ C ਵੇਖੋ। ਐਸਕਾਰਬਿਕ ਏਸਿਡ’’ ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਇੰਦਰਾਜ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਾਧੂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 24,050 ਛਪੇ ਹੋਏ ‘‘ਵੇਖੋ ਹਵਾਲੇ’’ (See References) ਅਤੇ 112,012 ‘‘ਹੋਰ ਇੰਦਰਾਜ’’ ਨੁਕਤੇ ਹਨ।

ਮੈਡੀਕਲ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਸੈਕਸ਼ਨ ਲਗਾਤਾਰ ਮੈਸ਼ (MeSH) ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਸੋਧਦਾ ਅਤੇ ਮਿਤੀ ਅੰਤ ਰੱਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਸ਼ (MeSH) ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਸੋਧਣ ਲਈ ਇੰਡੈਕਸਰਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਵੱਲੋਂ ਨਵੇਂ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਦਾਂ (terms) ‘ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਉਪਲਬਧ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2.5.2.2 ਲੱਭਣ :

- (i) ਮੈਸ਼ (MeSH) ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਦ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।
- (ii) ਬਿਰਤਾਂਤਕ (ਮੁੱਖ ਸਿਰਲੇਖ) : ਵਿਸ਼ਾ-ਸਾਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- (iii) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ (Qualifiers) : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਨਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕਾਂ (Qualifiers) ਦੀ ਲਿਸਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

- (iv) ਮੈਸ਼ (MeSH) ਵਿੱਚ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ, ਸੂਚੀਕਰਣ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਖੋਜ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- (v) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਕਿਸਮ : ਮੱਦ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (vi) ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ : ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਦੀਪ, ਖੇਤਰ, ਦੇਸ਼, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੂਗੋਲਿਕ ਉਪਵੰਡਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁੱਖ ਸੰਰਚਨਾ (Tree Structure) ਦੀ 'Z' ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

2.5.2.3 ਇੰਦਰਾਜ ਸੰਰਚਨਾ :

ਮੈਸ਼ (MeSH) ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਨੂੰ 16 ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ (ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ) ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੈਟਾਗਰੀ A ਵਿੱਚ "Anatomic" ਪਦ; ਕੈਟਾਗਰੀ B ਵਿੱਚ 'Organisms', ਕੈਟਾਗਰੀ C ਵਿੱਚ 'Diseases'; ਕੈਟਾਗਰੀ D ਵਿੱਚ 'Drugs and Chemicals' ਇਤਿਆਦਿ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਹਰ ਇੱਕ ਕੈਟਾਗਰੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਉਪ-ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਇੱਕ ਉਪ-ਕੈਟਾਗਰੀ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ (Descriptors) ਨੂੰ ਪਦਵੀ ਤਰਤੀਬ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ 11 ਪੱਧਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪਦਵੀ-ਤਰਤੀਬ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਾਧਾਰਣ ਪੱਧਰ ਦੇ ਆਮ ਹੈਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ "Anatomy" ਜਾਂ "Mental Disorder"। ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇੰਦਰਾਜ 11 ਪੱਧਰੀ ਪਦਵੀ-ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ "Ankle" ਅਤੇ "Conduct Disorder" ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਉਪਭੋਗਤਾ ਰੁੱਖ ਸੰਰਚਨਾ (Tree Structure) ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਰਲੇਖ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਨ; ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦਿੱਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਵਧੇਰਾ ਢੁੱਕਵੇਂ ਅਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਣ।

ਉਦਾਹਰਣ : ਜਨਰਲ ਸਿਰਲੇਖ Abnormalities ਹੇਠ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ "Abnormalities" ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

- Abnormalities C16.131
  - Abnormalities, Drug Induced C16.131.42
  - Abnormalities, Multiple C16.131.77
    - Alagille Syndrome C16.131.77.65
    - Angelman Syndrome C16.131.7.95

ਰੁੱਖਾਂ (trees) ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕ (Descriptor) ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਸ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਦੀ ਰੁੱਖ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਰੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਭੂਗੋਲਿਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕ (ਕੈਟਾਗਰੀ Z) ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅੱਖਰਵਾਰ ਤਰਤੀਬੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ MEDLINE ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਟਿਲ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

(i) **ਤਾਲਮੇਲ :-** ਪਹਿਲੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ "Jejunal enteritis" ਨੂੰ "Jejunum and Entities" ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ii) **ਸੰਯੋਜਨ (Conjunction) :** ਦੂਜੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਢੁੱਕਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ (Qualifier) ਦਾ ਸੰਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ "A deficiency of monoamina" ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ 'Monamine Oxidase/deficiency' ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਸੰਪਰਕ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਕਲੀ ਸੰਯੋਜਨ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ।

(iii) **ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ :** ਤੀਜੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਮੈਸ਼ (Mesh) ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ

ਹੀ ਤਾਲਮੇਲ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸਿਰਲੇਖ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ "Heart Surgery" ਤਾਂ ਇਨਡੈਕਸਰ ਜਾਂ ਕੈਟਾਲਾਗਰ ਨੂੰ ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲ ਕੀਤਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੀ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਬਿਰਤਾਂਤਕ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਜੋੜਾ। ਜੇਕਰ ਬਿਰਤਾਂਤਕ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਜੋੜ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਕੇ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜੀ।

ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਕਿਸਮ : ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲਤਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਉਲਟ ਕ੍ਰਮ ਵਾਲੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਉਲਟ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਪਹਿਲਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਹਿੱਜੇ (Spelling) :- ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਿੱਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਮਰੀਕਨ ਹਿੱਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ 'Anesthesia' (ਅਮਰੀਕਨ ਹਿੱਜੇ) ਨੂੰ Anaesthesia (ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਿੱਜੇ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀਕਰਣ (Englishing) :- ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ 'ਪਦ' ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਵਿਚ ਉਸੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ 'radiesthesia' ਅਤੇ 'reflexotherapy' ਸ਼ਬਦ ਫ੍ਰੈਂਚ ਅਤੇ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਦਾਂ (Terms) ਦੀ ਚੋਣ : ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਪਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੰਦਰਭ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। "Bacterial genera" ਨਾਮ "Bergey's Manual" ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ "Neoplasms" ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਨ ਕੈਂਸਰ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਮੈਨੂਅਲ ਆਫ ਟਿਊਮਰ ਨਾਮਨਕਲੇਚਰ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ 'ਪਦ' ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੰਦਰਭ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਅਪਵਾਦ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਨਾਮ ਕਾਫੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

2.5.2.4 ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਹਵਾਲੇ :

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ, ਲਗਭਗ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਅਤੇ ਕਰੀਬੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਮੈਸ਼ (Mesh) ਵਿਚ "ਵੇਖੋ ਹਵਾਲੇ" (See references) ਵਜੋਂ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਪਭੋਗਤਾ ਸਭ ਤੋਂ ਢੁਕਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਤਕ ਪੁੱਜ ਸਕਣ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣ।

ਕਈ ਵੇਰ ਇੰਦਰਾਜ ਪਦ ਨੂੰ "See Cross-reference" ਵਜੋਂ ਵਿਖਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੂਸਰੇ ਪਦ ਹੇਠ ਮਿਲੇਗੀ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਅਰਥ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਕੁਝ ਪਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਕੁਚਿਤ ਅਦਾਰੇ ਕਾਰਨ, ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵਜੋਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਹਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ :

Abdominal Abscess

X Abscess, Abdominal

X Abscess, Intra-Abdominal

Abscess, Abdominal see Abdominal Abscess

ਵੇਖੋ (See) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੈਸ਼ (MeSH) ਰੁੱਖ ਸਰੰਚਨਾ ਦੀ ਉਸੀ ਉਪ-ਕੈਟਾਗਰੀ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੇਖੋ (See) ਸੰਬੰਧੀ ਹਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਾ ਟਾਪਿਕ ਨਾਲ ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਸਾਂਝ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਰ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣ :

NAVAL MEDICINE see related DIVING.
Indicators of Entry and Related Terminology
 Referring to another term Corresponding "referred from" designation

see X
 see related XR

“ਭੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ” (Consider also) ਦੀ ਵਰਤੋਂ Anatomical ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਤੇ ਟਾਪਿਕ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾਈ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸੰਬੰਧਤ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ BRAIN consider also terms at CEREBR - and ENCEPHAL ਨੋਟ "Consider also" ਇਕੋ ਤਨੇ (Stem) ਵਾਲੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਿਰਤਾਂਤਕ/ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਜੋੜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਏ ਬਿਰਤਾਂਤਕ/ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਸੰਕਲਪ ਵਜੋਂ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ :

'ACCIDENTS', 'AORTA' ਅਤੇ 'ARM' ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਵਾਲਾ ਇੰਦਰਾਜ ਹੋਣਗੇ :
 ACCIDENTS/prevention & control see ACCIDENT PREVENTION
 AORTA/radiography see AORTOGRAPHY
 ARM/injuries see ARM INJURIES

ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ (Display)

ਮੈਸ਼ (MeSH) ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਢੰਗਾਂ-ਅੱਖਰਵਾਰ ਅਤੇ ਪਦ-ਕ੍ਰਮ ਸੰਰਚਨਾ (Hierarchical) ਨਾਲ ਤਰਤੀਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਖਰਵਾਰ ਲਿਸਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਹਰ ਇਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੁੱਖ (Tree) ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲ ਸਕੇ ਕਿ ਰੁੱਖ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਤ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲਭਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਅੱਖਰਵਾਰ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਰੁੱਖ ਨੰਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਿਆ + ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਰੁੱਖ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ ਉਸ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣ : ਮੈਸ਼ (MeSH) ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਡਾਟਾ ਅਤੇ ਇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਰੁੱਖ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

	MeSH Descriptor Data
MeSH Heading	Acquired Immunodeficiency Syndrome
Tree Number	C02.782.815.616.400.040
Tree Number	C02.800.801.400.400
Tree Number	C02.839.040
Tree Number	C20.673.480.040
Annotation	caused by HIV; coord IM with HIV-1 or HIV-2 (IM) if pertinent; /epidemiol : consider also HIV SEROPREVALENCE; AIDS-RELATED OPPORTUNISTIC INFECTIONS is available if

Scope Note	<p>particularly discussed : see note there; for lymphoma with AIDS, use LYMPHOMA, AIDS-RELATED</p> <p>An acquired defect of cellular immunity associated with infection by the human immunodeficiency virus (HIV), a CD4-positive T-lymphocyte count under 200 cells/microliter or less than 14% of total lymphocytes, and increased susceptibility to opportunistic infections and malignant neoplasms. Clinical manifestations also include emaciation (wasting) and dementia. These elements reflect criteria for AIDS as defined by the CDC in 1993.</p>
Entry Term	AIDS
Entry Term	Immunodeficiency Syndrome, Acquired
Entry Term	Immunologic Deficiency Syndrome, Acquired
Entry Term	Acquired Immune-Deficiency Syndrome
Entry Term	Acquired Immuno-Deficiency Syndrome
See Also	AIDS Arteritis, Central Nervous System
See Also	AIDS Dementia Complex
See Also	AIDS Serodiagnosis
See Also	HIV Seropositivity
See Also	HIV Seroprevalence
See Also	Lymphoma, AIDS-Related
Allowable Qualifiers	BL CF CI CL CN CO DH DI DT EC EH EM EN EP ET GE HI IM ME MI MO NU PA PC PP PS PX RA RH RI RT SU TH TM UR US VE VI
Entry Version	ACQUIRED IMMUNODEFIC SYNDROME
Previous Indexing	Immunologic Deficiency Syndromes (1979-1982)
History Note	83
Unique ID	D000163

MeSH Tree Structures

Virus Diseases (CO2)	
RNA Virus Infections (CO2.782)	
Retroviridae Infections (CO2.782.815)	
Lentivirus Infections (CO2.782.815.616)	
HIV Infections (CO2.782.815.616.400)	
Acquired Immunodeficiency Syndrome	

(CO2.782.815.616.400.400.040)

Nervous System

AIDS Arteritis, Central

(CO2.782.815.616.400.048)

AIDS-Associated Nephropthy

(CO2.782.815.616.400.050)

AIDS Dementia Complex

(CO2.782.815.616.400.070)

AIDS-Related Complex

(CO2.782.815.616.400.080)

AIDS-Related Opportunistic

Infections

(CO2.782.815.616.400.100)

HIV-Associated Lipodystrophy Syndrome (CO2.782.815.616.400.400)

HIV - Enteropathy (CO2.782.815.616.400.480)

HIV- Seropositivity (CO2.782.815.616.400.500)

HIV - Wasting Syndrome (CO2.782.815.616.400.520)

2.5.3 ਸਾਰ

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮ-ਅਰਥ ਕੋਸ਼ (Thesauri) ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸੰਦਾਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਸਮ-ਅਰਥ ਕੋਸ਼ (Thesauri) ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ-ਜੁਲਦੀ ਹੈ।

ਮੈਸ਼ (MeSH) ਦਾ ਵਿਕਾਸ "MEDLINE" ਦੇ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਸ਼ (MeSH) ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਲੱਛਣ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮੈਡੀਸਨ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਇੰਡੈਕਸ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰੇ ਉਤਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਜਟਿਲ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ ਸਿਰਲੇਖ ਵਜੋਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪੂਰਵ-ਤਾਲਮੇਲੀ ਨਿਯਮ ਹਨ। ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਤਰ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਅੱਖਰਵਾਰ ਅਤੇ ਰੁੱਖ-ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2.5.4 ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ :

ਜਟਿਲ ਵਿਸ਼ਾ : ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਹਿਲੂ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣ।

ਇੰਦਰਾਜ ਪਦ : ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਪਦਾਂ ਅਤੇ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਸੈਟ।

2.5.5 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ :

1. Chain, Lois Mai. Cataloguing and Classification: an introduction. 2nd ed. New York, McGraw-Hill, 1994.
2. Chowdhury, G.G. Introduction to modern information retrieval. London: Library Association Publishing, 1999

3. Foskett, A.C. The subject approach to information. Ed. 5. London: Library Association Publishing, 1996 <http://www.nlm.nih.gov/mesh>
4. Lancaster, F.W. Information retrieval systems: characteristics, testing and evaluation. Ed. 2. New York: John Wiley, 1978
5. Lancaster, F.W. Vocabulary control for information retrieval. Ed. 2. Arlington, V.A. Information Resources, 1987.
6. Taylor, Ariene G. Wynar's Introduction to Cataloguing and Classification. 9th ed. Englewood, Colo, Libraries Unlimited, 2000.

2.5.6 ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਅਭਿਆਸ

(ਨੋਟ : ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤੀ ਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਉਤਰ ਲਈ ਵਰਤੋ)

1. ਸਬਜੈਕਟ-ਚੈਡਿੰਗ ਲਿਸਟ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹੋ?

---

2. ਮੈਸ਼ (MeSH) ਵਿਚ ਪਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ, ਸਿਰਲੇਖ ਬਣਾਉਣ, ਹਿੱਜਿਆਂ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

---

3. ਮੈਸ਼ (MeSH) ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ।

ਐਰਿਕ-ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦਾ ਥੀਸਾਰਸ ਅਤੇ ਥੀਸਾਰੋਫੇਸਿਟ
(**THESAURUS OF ERIC DESCRIPTORS AND THESAUROFACET**)

ਸੰਰਚਨਾ :

- 2.6.0 ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼
- 2.6.1 ਜਾਣਕਾਰੀ
- 2.6.2 ਐਰਿਕ (ERIC) ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦਾ ਥੀਸਾਰਸ
- 2.6.3 ਥੀਸਾਰੋਫੇਸਿਟ
- 2.6.4 ਸਾਰ
- 2.6.5 ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ
- 2.6.6 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ
- 2.6.7 ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਅਭਿਆਸ

2.6.0 ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ :

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਤੁਸੀਂ :-

- (ੳ) ਥੀਸਾਰਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਬਾਰੇ ਆਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਐਰਿਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੇ ਥੀਸਾਰਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੋਗੇ; ਅਤੇ
- (ਅ) ਥੀਸਾਰੋਫੇਸਿਟ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੋਗੇ।

2.6.1 ਜਾਣਕਾਰੀ :

ਯੂਨੀਸਿਸਟ (UNISIST) ਥੀਸਾਰਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਇਸਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਰਦੀ ਹੈ, "ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ, ਇੰਡੈਕਸਰਾਂ ਜਾਂ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ "ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ" (ਪ੍ਰਲੇਖਨ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੂਚਨਾ ਭਾਸ਼ਾ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

ਥੀਸਾਰਸ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ; ਅਤੇ ਉਹ ਜਨਰਲ ਪਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਦ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਥੀਸਾਰਸ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਦਾ ਸੁਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਹੈ।

ਥੀਸਾਰਸ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਸੰਦ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ 1974 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਟੈਂਡਰਡ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ੀ ਥੀਸਾਰਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਥੀਸਾਰਸ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਆਈ ਹੈ। ਆਈ.ਐਸ.ਓ. (ISO 2788 ਅਤੇ ISO 5964), ਬਰਤਾਨਵੀ (BS5723 ਅਤੇ BS6723) ਅਤੇ ਯੂਨੀਸਿਸਟ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

2.6.2 ਐਰਿਕ-ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦਾ ਥੀਸਾਰਸ :

ਯੂ.ਐਸ.ਏ. ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ "ਦੀ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸਾਇੰਸਿਜ਼ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ "ਦੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰਿਸੋਰਸਿਜ਼ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ (ERIC) ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਸਾਲਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਸਾਲਾ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਡਾਟਾਬੇਸ ਹੈ। ਐਰਿਕ (ERIC) ਡਾਟਾਬੇਸ ਵਿੱਚ 1.1 ਮਿਲੀਅਨ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਇੰਦਰਾਜ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਨ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਗਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ, ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਤਮਕ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਹਿਤ ਐਰਿਕ (ERIC) ਡਾਟਾਬੇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਡਾਟਾਬੇਸ ਤੱਕ ਸਿੱਧੀ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਐਰਿਕ ਥੀਸਾਰਸ ਜਾਂ ਐਰਿਕ (ERIC) ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦਾ ਥੀਸਾਰਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਦਾਂ ਦੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਡਾਟਾਬੇਸ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪਦਾਂ ਦਾ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰਾ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੰਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਐਰਿਕ (ERIC) ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖੋਜੀਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਸਮੱਸਿਆ ਬਿਆਨ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਖੋਜ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਜਾਂ ਵਿਆਪਕ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਥੀਸਾਰਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਐਰਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ 30 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੈਂਡਰਡ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਨੇ 1996 ਵਾਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ Z39.19 ਸਟੈਂਡਰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਵਧੀਆ ਮਾਡਲ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਥੀਸਾਰਸ ਬਣਾਉਣ, ਫਾਰਮੈਟ ਅਤੇ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ੀ ਥੀਸਾਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਐਰਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਸਕੋਪ ਨੋਟ (Scope Note) ਜਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਦਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ (Arrays) ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਖੋਜੀ ਨੂੰ ਐਰਿਕ ਥੀਸਾਰਸ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨੇ ਸੰਕਲਪ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਸਕੇ।

ਐਰਿਕ ਦੇ 14ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ 10,773 ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਪਦ (terms), 206 ਬਿਰਤਾਂਤਕ (descriptors) ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ 210 "Use references" ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

2.6.2.1 ਸੰਰਚਨਾ (Structure) :

ਐਰਿਕ (ERIC) ਵਿੱਚ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ (ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ (Major Descriptors) ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਰਾ ("*") ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੱਡਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ (Minor Descriptors) ਨਾਲ ਤਾਰੇ ("") ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਐਰਿਕ ਥੀਸਾਰਸ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਆਮ ਥੀਸਾਰਸਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸਕੋਪ ਨੋਟ, ਯੂਜ਼ ਫਾਰ (UF), ਯੂਜ਼ (USE), ਹਵਾਲੇ, ਨੈਰੇਵਰ ਟਰਮ (NT), ਬਰਾਡਰ ਟਰਮ (BT) ਅਤੇ ਰਿਲੇਟਿਡ ਟਰਮ (RT) ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਕੋਪ ਨੋਟ :- ਸਕੋਪ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਨੋਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਅਸਪੱਸ਼ਟ ਪਦ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

"UF" ਹਵਾਲਾ :- ਯੂ.ਐਫ. (UF) ਹਵਾਲਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਪਦਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। "UF" ਸੰਕੇਤਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਪਦ ਅਕਸਰ (1) ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਪਦ ਦੇ ਅੱਡ ਰੂਪਾਂ, ਜਾਂ (2) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਜ਼ਿਆਦਾ 'ਜਨਰਲ ਪਦ' ਹੇਠ ਇੰਦਰਾਜ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹੇਠ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿੱਚ "UF" ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ :-

LIFELONG LEARNING

Use For

Continuous Learning (1967, 1980)
Education Permanent
Lifelong Education
Life Span Education
Permanent Education
Recurrent Education

ਇੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ (Descriptor) ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ "UF" ਕੈਟਾਗਰੀ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਕਾਲ (Life Span) ਛੋਟੀਆਂ ਗੋਲ ਬੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ (1967, 1980)। ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ ਕਾਲ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਪਦ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਛਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਤੀਅੰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

"USE" ਹਵਾਲੇ :- "USE" ਹਵਾਲਾ "UF" ਦਾ ਆਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਬਦਲ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇੰਡੈਕਸਰ ਜਾਂ ਖੋਜੀ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਤਰਜ਼ੀਹੀ ਪਦਾਂ ਤੋਂ ਤਰਜ਼ੀਹੀ ਪਦਾਂ ਵੱਲ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਥੀਸਾਰਸ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲੀ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ "USE" ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਕੱਲੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਮੁੱਖ ਪਦਾਂ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਵਰਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :-

LIBRARIES

Narrower Terms

Academic Libraries [+]
Branch Libraries
Children Libraries
Depository Libraries
Public Libraries [+]
Research Libraries
School Libraries
Special Libraries [+]

ਵੱਡੇ ਪਦ (BT) ਛੋਟੇ ਪਦ (NT) ਦਾ ਆਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਬਦਲ ਹੈ। ਕੁਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਦ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੱਡੇ 'ਪਦ' ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ :

REMEDIAL READING

Broader Terms

Reading [+]
Reading Instruction [+]
Instruction [+]

ਸਬੰਧਤ ਪਦ (RT) :- ਭਾਗ-ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਬੰਧ (Part-whole relationship), ਲਗਭਗ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਪੱਖੋਂ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਪਦਾਂ ਨੂੰ "RT" ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ :

HIGH SCHOOL SENIORS

Related Terms

College Bound Students
Grade 12
High School Freshmen

High School Graduates
Noncollege Bound Students

“ਸਮਾਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਪਰ ਅੱਡ ਅਰਥ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ” (Homographs) ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ, 'ERIC' ਵਿੱਚ ਗੋਲ ਬੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ (Qualifier) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ : (1) LETTERS (ALPHABET) ਅਤੇ LETTERS (CORRESPONDENCE)
(2) SELF EVALUATION (INDIVIDUALS) ਅਤੇ SELF EVALUATION (GROUPS)

ਐਰਿਕ (ERIC) ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦਾ ਥੀਸਾਰਸ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

- (1) ਅੱਖਰਵਾਰ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਿਖਾਵਾ
- (2) ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਿਖਾਵਾ
- (3) ਦੋ ਢੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਪਦ-ਵਿਖਾਵਾ
- (4) ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਗਰੁੱਪ ਵਿਖਾਵਾ।

2.6.2.2 ਆਨਲਾਈਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਐਰਿਕ (ERIC) ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦਾ ਥੀਸਾਰਸ :

ਐਰਿਕ ਡਾਟਾਬੇਸ ਨੂੰ ਵੈਬਸਾਈਟ ਜਾਂ ਵਪਾਰਕ ਵਿਕ੍ਰੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੈਟਵਰਕਾਂ 'ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖੋਜੀ ਆਪਣੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤਲਾਸ਼ਣ ਲਈ ਐਰਿਕ ਥੀਸਾਰਸ ਦੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਐਰਿਕ ਡਾਟਾਬੇਸ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਥੀਸਾਰਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅੱਖਰਵਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਂ ਫੇਰ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੀ ਕੈਟਾਗਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਬੁਲੀਅਨ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਖੋਜ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਖੋਜ ਬੁਲੀਅਨ ਲਾਜਿਕ (Boolean Logic) ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਰਚ ਇੰਜਨ (Search Engine) ਹਿਦਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਰੀਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਰਚ ਇੰਜਨ ਹਿਦਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਾ ਪਦਾਂ ਨੂੰ AND, OR ਅਤੇ NOT ਚਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ।

2.6.3 ਥੀਸਾਰੋਫੇਸਿਟ :

ਇਹ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਵਾਲੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਅਤੇ ਥੀਸਾਰਸ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਵਿਕਾਸ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰੀ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਥੀਸਾਰਸ ਵਾਂਗ ਅਤੇ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਦਾਂ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਭਾਗ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ। ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਾਲਾ ਭਾਗ ਪਦ-ਕ੍ਰਮ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧ ਥੀਸਾਰਸ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਥੀਸਾਰੋਫੇਸਿਟ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਲਾਭ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੈਲਫਾਂ ਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਡਾਟਾਬੇਸ ਵਿੱਚ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੀ ਪਦ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ 'ਪਦ', ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਵਾਧੂ ਸੰਬੰਧਤ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

SV	Sewage Engineering
SV2	Sewage
SV4	Domestic sewage
SV6	Industrial sewage

SV7	Soil sewage
SV9	Surface water sewage
SVB	Sewers
SVC	Outfall sewers
SVD	Storm sewers
SVE	Manholes
SVG	Sewage pumping
SVH	Syphone (Sewage)
SVS	Sewage disposal

The entry for 'Sewage' from the index / thesaurus is :

Sewage	SV2
UF	Sewerage
RT	Corrosion atmospheres
BT(A)	Wastes

ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪਦ 'Sewage' ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਪਦ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਛੋਟੇ ਪਦ (Narrower terms) "Domestic Sewage", "Industrial Sewage" ਆਦਿ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਪਦ "Sewer", "Sewage Pumping" ਆਦਿ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸੀ ਕਾਰਨ ਥੀਸਾਰਸ ਦੇ ਇੰਡੈਕਸ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਗਏ। ਥੀਸਾਰਸ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਪਦਾਂ (Related Terms) ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪਦ "Wastes" ਨੂੰ "Sewage Engineering" ਵੱਡੇ ਪਦ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਧੂ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੇ ਪਦਕ੍ਰਮ ਵੱਲੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। (BT(A) ਵਿੱਚ 'A' ਵਾਧੂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ)।

2.6.4 ਸਾਰ :

ਥੀਸਾਰਸ ਵਰਗੀਕਰਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੂਚੀ ਵਾਂਗ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਜੁਗਤ ਹੈ। ਥੀਸਾਰਸ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਅਤੇ ਢੰਗ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਟੈਂਡਰਡ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਥੀਸਾਰਸ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਐਰਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਐਰਿਕ (ERIC) ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦਾ ਥੀਸਾਰਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਥੀਸਾਰੋਫੇਸਿਟ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰਵਾਰ ਥੀਸਾਰਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਾਲੀ ਪਦ-ਕ੍ਰਮ ਵਰਗੀਕਰਣ ਨਾਲ ਸੰਕੇਤਨ ਸਮੇਤ ਜੋੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੇ ਥੀਸਾਰਸ ਨੂੰ ਥੀਸਾਰੋਫੇਸਿਟ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਥੀਸਾਰਸ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰਵਾਰ ਅਤੇ ਪਹਿਲੂ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ (Complimentary) ਨਹੀਂ ਹਨ।

2.6.5 ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ :

ਤਰਜ਼ੀਹੀ ਪਦ (Preferred Term) :- ਇੱਕ ਦਿੱਤੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਦ; ਕਈ ਵਾਰ ਇਸਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੈਰ-ਤਰਜ਼ੀਹੀ ਪਦ (Non-Preferred Term) :- ਤਰਜ਼ੀਹੀ ਪਦ ਦਾ ਵਿਪਰੀਤ ਅਰਥੀ ਜਾਂ ਆਭਾਸੀ ਵਿਪਰੀਤ ਅਰਥੀ।

2.6.6 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਔਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ :

1. Chowdhury, G.G. Introduction to modern information retrieval. London: Library Association Publishing, 1999

2. Houston, James E. (ed.). Thesaurus of ERIC Descriptors. 14th Edition. New York, Greenwood Publishing Corp., 2001
<http://eric.ed.gov/>
3. Hunter, Eric J. Classification made simple. Alderslot, Gower, 1988
4. Lancaster, F.W. Information retrieval systems : characteristics, testing and evaluation. Ed. 2. New York: John Wiley, 1978.
5. Lancaster, F.W. Thesaurus construction and use: a condensed course. (PGI-85/WS/11). Paris, UNESCO, 1985.

2.6.7 ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਅਭਿਆਸ :

(ਨੋਟ : ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤਰਾਂ ਲਈ ਥਾਂ ਹੈ)।

1. ਐਰਿਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੇ ਬੀਸਾਰਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਹਨ?

---

2. ਐਰਿਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਂ ਦੇ ਬੀਸਾਰਸ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।

---

3. ਬੀਸਾਰੋਫੇਸਿਟ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹੋ?

ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ (SEARS LIST OF SUBJECT HEADINGS)

ਸੰਰਚਨਾ :

- 2.7.0 ਉਦੇਸ਼
- 2.7.1 ਜਾਣਕਾਰੀ
- 2.7.2 ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਕੀ ਹੈ?
- 2.7.3 ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼
  - 2.7.3.1 ਉਦੇਸ਼
  - 2.7.3.2 ਉਤਪਤੀ
  - 2.7.3.3 ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ
  - 2.7.3.4 ਕਿਰਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ?
  - 2.7.3.5 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਇੰਦਰਾਜ਼
  - 2.7.3.6 ਸਾਂਝੀ ਵਰਤੋਂ
  - 2.7.3.7 ਰੂਪ (Form) ਸਿਰਲੇਖ
  - 2.7.3.8 ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ
  - 2.7.3.9 ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ
  - 2.7.3.10 ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦੇ ਢੰਗ
  - 2.7.3.11 ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ
  - 2.7.3.12 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਖਾਵੇ ਵਜੋਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ
  - 2.7.3.13 ਕਾਲ-ਕ੍ਰਮ ਵਜੋਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ
  - 2.7.3.14 ਸਥਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਵਜੋਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ
  - 2.7.3.15 ਗੈਰ-ਪ੍ਰਸਤਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ
  - 2.7.3.16 ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ
- 2.7.4 ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਅਭਿਆਸ
- 2.7.5 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

2.7.0 ਉਦੇਸ਼ :

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਤੁਸੀਂ :

(ੳ) ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਲੋੜ; ਅਤੇ,

(ਅ) ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕੋਗੇ।

2.7.1 ਜਾਣਕਾਰੀ :

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਪਣੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਲੇਖ ਖਰੀਦਦੀ ਹੈ।

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਮਿਤੀ-ਅੰਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸੂਚੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੈਟਾਲਾਗ ਇੱਕ ਲੱਭਣ ਵਾਲੀ ਸੂਚੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਠ-ਸਾਮੱਗਰੀ ਪਛਾਣਨ, ਲੱਭਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਟਰ (C.A. Cutter) ਅਨੁਸਾਰ ਕੈਟਾਲਾਗ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਾ, ਜਿਸਦਾ ਜਾਂ ਤਾਂ (i) ਲੇਖਕ ਪਤਾ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ, (ii) ਸਿਰਲੇਖ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ; ਜਾਂ, (iii) ਵਿਸ਼ਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਪਹੁੰਚ (Subject Approach) ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਗਾ। ਏ.ਏ.ਸੀ.ਆਰ.-2 ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇ ਸ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਮੰਗ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾ-ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹਰ ਇੱਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਅੱਖਰਵਾਰ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੈਟਾਲਾਗ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਸ਼ਾ-ਪਹੁੰਚ ਅਕਸਰ ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਕੈਟਾਲਾਗ ਨੂੰ ਕੈਟਾਲਾਗ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਪੱਖੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ-ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੀ ਮੰਗ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਲਾਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਲਈ ਇੱਕੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਅਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਦੋ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸੂਚੀਆਂ ਉਪਲਬਧ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- (1) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਸਬਜੈਕਟ-ਹੈਡਿੰਗਜ਼ (LCSH)
- (2) ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼।

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

2.7.2 ਵਿਸ਼ਾ-ਸਿਰਲੇਖ ਕੀ ਹੈ? :

ਵਿਸ਼ਾ-ਸਿਰਲੇਖ ਜਾਂ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਜਾਂ ਟਾਪਿਕ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਲਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਪਦ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਜਾਂ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਜਾਂ ਟਾਪਿਕ ਬਾਰੇ ਪਾਠ ਸਾਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਔਖੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲੱਭ ਸਕਣ। ਜੇਕਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ-ਹੈਡਿੰਗ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਟਾਪਿਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਬਜੈਕਟ-ਹੈਡਿੰਗ ਪਾਠਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਚੌਥੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

2.7.3 ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ-ਹੈਡਿੰਗਜ਼ :

ਅਗਲੇ ਸੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੇ ਉਦੇਸ਼, ਨਿਕਾਸ, ਇਤਿਹਾਸ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੱਛਣ, ਪੈਟਰਨ ਅਤੇ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨੇ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

2.7.3.1 ਉਦੇਸ਼ :- ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚੀਕਰਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਲਿਸਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੁਆਰਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਇੱਕ ਦਿੱਤੇ ਟਾਪਿਕ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਬਜੈਕਟ-ਹੈਡਿੰਗ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਜਾਂ ਟਾਪਿਕ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

2.7.3.2 ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਉਤਪਤੀ :- ਛੋਟੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਮਿਨੀ ਅਰਲ ਸਿਅਰਜ਼ (Minnie Earl Sears) ਨੇ "ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼" ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਿਸਟ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏ.ਐਲ.ਏ. (ALA) ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ "ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼" ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਉਪਲਬਧ ਸਨ। ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ 1923 ਵਿੱਚ "ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਫ਼ਾਰ ਸਮਾਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਜ਼" ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੈਟਾਲਾਗ ਕੀਤੀਆਂ 9 ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਨੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਮਿਨੀ ਅਰਲ ਸਿਅਰਜ਼ ਨੇ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕਰੂਪਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਵੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਖੋਜ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਉਪਯੁਕਤ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਛੋਟੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। LCSH ਦਾ ਸੰਕਲਨ 1909-1914 ਤੱਕ ਹੋਇਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ 1923 ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

2.7.3.3 ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ :-

ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ 1923 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ, ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ "List of Subject Headings for Small Libraries" ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਏ.ਐਲ.ਏ. ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਥਾਂ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਸਰਲ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਿਸਟ ਦਾ ਆਧਾਰ LCSH ਵਾਲਾ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ LCSH ਵਰਤ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਕਤ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਆਵੇ। ਇਸਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਸਕਰਣ ਛਪ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਖਰੀ 18ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਅਧਿਆਪਨ ਕਾਰਜ ਲਈ 12ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ "See" ਅਤੇ "Refer from" ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਣ 1926 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ "See also" ਹਵਾਲੇ ਜੋੜੇ। "See also" ਹਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਜੋੜੇ ਗਏ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਜੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤੀਜੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਿਅਰਜ਼ ਨੇ "Practical Suggestions for the Beginner in Subject-Heading Work" ਨਾਮ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਚੈਪਟਰ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਚੌਥੇ ਸੰਸਕਰਣ (1939) ਅਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ (1944) ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ "Isabel Stevenson Mintro" ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਪੰਜਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਵਸਤੂ ਵਜੋਂ ਡੀ ਡੀ ਸੀ ਨੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਨੰਬਰ ਅਸਲੀ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਵੇਂ "ਸਬਜੈਕਟ-ਹੈਡਿੰਗ" ਵੀ ਜੋੜੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਟੈਂਡਰਡ ਕੈਟਾਲਾਗ ਸੀਰੀਜ਼ ਅਤੇ W.H. Wilson Company ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਕੈਟਾਲਾਗ ਕਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੱਛਣ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਵਿਆਪਕ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਨੂੰ ਟੇਢੇ ਅੱਖਰਾਂ (Italics) ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸਦਾ 6ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ 1950 ਵਿੱਚ, 7ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ 1954 ਵਿੱਚ ਅਤੇ 8ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ "Bertha M. Frick" ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਹੇਠ ਛਪੇ। 6ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਤੋਂ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਬਦਲ ਕੇ "Sears List of Subject Headings" ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਛੋਟੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮੀਡੀਅਮ ਆਕਾਰ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸਦੇ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਵਰਤਣੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਵਿੱਚੋਂ "for small libraries" ਮੁਹਾਵਰਾ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 9ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਡੀ.ਡੀ.ਸੀ. ਦੇ ਨੰਬਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਿੱਤੇ ਨੰਬਰਾਂ ਲਈ ਡੀ.ਡੀ.ਸੀ. ਵੇਖਣ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ

ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਨੇ 9ਵੇਂ ਅਤੇ 10ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਡੀ.ਡੀ.ਸੀ. ਦੇ ਨੰਬਰ ਨਹੀਂ ਛਾਪੇ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਭਗ 12 ਸਾਲ ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਵੱਡੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਨੇ ਨੈਟਵਰਕ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਕੈਟਾਲਾਗਿੰਗ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਛੋਟੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਮਹਿੰਗੀ ਅਤੇ ਵਿੱਥ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਇਹ ਛੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਮੀਡੀਅਮ ਆਕਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਸੰਕੁਚਿਤ ਬਜਟ ਅਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਨੂੰ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਵਰਗੀਕਰਣ ਨੰਬਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੰਬਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਵਰਗੀਕਰਣ ਨੰਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮੰਗ ਕਾਰਨ ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੇ 11ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਡੀ.ਡੀ.ਸੀ. ਦੇ ਨੰਬਰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਗਾਉਣੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਾਤਾਰ H.W. Wilson ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕੈਟਾਲਾਗਿੰਗ ਵਿੰਗ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਡੀ.ਡੀ.ਸੀ. ਨੰਬਰ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਨੰਬਰ ਡੀ.ਡੀ.ਸੀ. ਦੇ ਫਾਰੈਸਟ ਪ੍ਰੈਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ 11ਵੇਂ ਸੰਖਿਪਤ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ 1979 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਆਪਕ ਨੰਬਰ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕੋ ਵਰਗ ਨੰਬਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਜ਼ਰੀਏ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ "Food" ਲਈ ਤਿੰਨ ਵਰਗ ਅੰਕ 641, 641.3 ਅਤੇ 664 ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ, ਇਹ ਕੈਟਾਲਾਗਰ ਦੇ ਵਿਵੇਕ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ। 12ਵੇਂ ਸੰਖਿਪਤ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚੋਂ ਲਏ ਗਏ ਕੁਝ ਵਰਗ ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦਸਮਲਵ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 4 ਪਦਾਂ ਤੱਕ ਨੰਬਰ ਪਸਰ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਡੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

12ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਜੋੜੇ ਗਏ ਹੈਡਿੰਗ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਅਤੇ H.W. Wilson Company ਦੇ ਕੈਟਾਲਾਗਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਏ ਗਏ ਸਨ।

13ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ 1986 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸਨੂੰ Carmer Ravira ਅਤੇ Caroline Reyes ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਬਦਲ ਰਹੀ ਥਿਊਰੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਕਿ ਆਨਲਾਈਨ ਪਬਲਿਕ ਐਕਸੈਸ ਕੈਟਾਲਾਗ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਨ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ 1991 ਵਿੱਚ ਛਪੇ 14ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। 14ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ Martha T. Moony ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਹੇਠ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪਦਾਂ ਦਾ ਨੰਬਰ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਰਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਮਿਲਾ ਲਏ ਗਏ।

15ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ 1994 ਵਿੱਚ Joseph Miller ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਹੇਠ ਛਪਿਆ। ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਨੂੰ ਮਿਤੀ-ਅੰਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦਰਮਿਆਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ "ਗੁਪਤ" ਅਤੇ ਬਦਲੀ ਯੋਗ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਕੈਟਾਲਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਮਿਤੀਅੰਤ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮਿੱਥਕ (Legend) "Former Headings" ਨੂੰ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। 15ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਗੱਦ, ਕਵਿਤਾ, ਡਰਾਮਾ ਬਾਰੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਕੰਮ ਅਤੇ ਫਿਲਮਾਂ, ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਜਿਹੇ ਖਿਆਲੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗ ਜੋੜੇ ਗਏ।

16ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ 1997 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਡੀ.ਡੀ.ਸੀ. ਦੇ ਸੰਖਿਪਤ 13ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇ ਨੰਬਰ ਜੋੜੇ ਗਏ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਧਰਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਹਿੱਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਣ।

17ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ 2000 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਲੱਛਣ ਪੱਛਮੀ ਗੋਲਾਰਧ (Hemisphere) ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ

ਵਾਲੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਬਣਾਏ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੇਧ ਸੀ। ਕੁਝ ਹੈਡਿੰਗ ਜਿਵੇਂ ਕਿ Indian, Indians of North America, Indians of Mexico, ਆਦਿ ਦਾ ਚਲਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਵੇਂ ਹੈਡਿੰਗ Native Americans ਨੇ ਲੈ ਲਈ; ਜਿਸਦੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਾਂਦੀਪ, ਖੇਤਰ, ਦੇਸ਼, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। Native American ਹੈਡਿੰਗ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਨਸਲੀ ਗਰੁੱਪਾਂ ਲਈ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੰਨ 2000 ਵਿੱਚ ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਨੇ 80 ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਕਰ ਲਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਝਲਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਵ ਸਬਜੈਕਟ ਕੈਟਾਲਾਗਿੰਗ ਦੀ ਸਮਕਾਲੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ 18ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਵੱਡੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ :-

- (1) 500 ਨਵੇਂ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਜੋੜੇ ਗਏ ਹਨ।
- (2) ਵਰਗੀਕਰਣ ਨੰਬਰਾਂ ਲਈ ਡੀ.ਡੀ.ਸੀ. ਦਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ 14ਵਾਂ ਸੰਖਿਪਤ ਸੰਸਕਰਣ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ 2004 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ, ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- (3) ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਲਪ, ਡਰਾਮਾ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਕਿਰਤਾਂ ਲਈ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹੈਡਿੰਗ ਜੋੜਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦਾ ਚਲਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਦੁਬਾਰਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਾਂ "List of Sub-Divisions within the Body of the List" ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

2.7.3.4 ਕਿਰਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? :- ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕੰਮ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪੜ੍ਹਨ 'ਤੇ ਹੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੁਸਤਕ "About Flowers" ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਸਾਰ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਸਤਕ "Flowers" ਬਾਰੇ ਹੈ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿਰਲੇਖ "Rainbow" ਭੁਲੇਖੇ ਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲ ਪਾਉਂਦਾ ਕਿ ਇਹ Rainbow ਦੇ ਉਸ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ "Physics" ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਉਪ-ਭਾਗ ਹੈ। ਕਾਫ਼ੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਸਤਕ D.H. Lawrence ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਇੱਕ ਨਾਵਲ ਹੈ। Rainbow ਲਈ ਕੋਈ ਸਿੱਧਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ "Spectrum Analysis" ਹੇਠ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਹਵਾਲਾ ਇੰਦਰਾਜ "Spectrum" (×) ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ "English Fiction" ਹੋਵੇਗਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਤਕਰਾ ਪੰਨਾ ਵੇਖਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਭੂਮਿਕਾ ਪੜ੍ਹਨੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਹੀ ਪੰਛੀ ਝਾਤ ਮਾਰਨੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੈਰ-ਪੁਸਤਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਬਕਸਾ, ਲੇਬਲ ਜਾਂ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਤ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਅਰਥ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝ ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕੈਟਾਲਾਗਰ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਵੇਖਣੀਆਂ ਪੈ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੈਟਾਲਾਗਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚੋਂ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਚੁਣਨਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਲੱਭਣਾ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਗਏ ਵਰਗੀਕਰਣ ਨੰਬਰ ਵੀ ਸਹੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

2.7.3.5 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਇੰਦਰਾਜ :- ਆਧੁਨਿਕ ਸਬਜੈਕਟ ਕੈਟਾਲਾਗ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਰਤਣ

ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਨਿਯਮ ਮੂਲ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਦ (term) ਹੇਠ ਇੰਦਰਾਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਦ ਤੋਂ ਭਾਵ "ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ" ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੁਸਤਕ ਜਾਂ ਕਿਰਤ ਦੇ ਸਾਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਾਠਕ "Pesticides" ਬਾਰੇ ਸਾਹਿਤ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਕੈਟਾਲਾਗ ਵਿੱਚ "Pesticides" ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਜਾਏ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ "Agriculture" ਜਾਂ "Farming" ਹੇਠ ਝੱਖ ਮਾਰੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਛੋਟੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਚਲਦੇ ਕਈ ਵਾਰ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈਡਿੰਗ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦਾ ਅਪਵਾਦ ਹੈ।

2.7.3.6 ਸਾਂਝੀ ਵਰਤੋਂ :- "ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼" ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਹਿੱਜਿਆਂ (Spellings) ਨੂੰ ਤਰਜ਼ੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ - Color, Cataloging, Labor ਹਿੱਜੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਰਤ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਜੇ Colour, Cataloguing, Labour ਆਦਿ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਕੁਝ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਵਚਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

2.7.3.7 ਰੂਪ ਸਿਰਲੇਖ (Form Headings) :- ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪ ਸਿਰਲੇਖ (Form Heading) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਖ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕੇਵਲ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਕਲਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੇਖ, ਕਵਿਤਾ, ਡਰਾਮਾ, ਗਲਪ, ਧਾਰਮਿਕ ਗੀਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਸਿਰਲੇਖ ਅਕਸਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਕਿਰਤਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ - ਰੂਪ ਸਿਰਲੇਖ "Essays" ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਠਕ ਲੇਖਕ ਜਾਂ ਸਿਰਲੇਖ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਕਿਰਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ "Essay" ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ "Essay" ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆਨ (Essay) ਕਿਵੇਂ ਲਿਖਣਾ ਹੈ, ਆਦਿ ਤਾਂ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ "Essay" ਹੈਡਿੰਗ ਅਸਲੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਰੂਪ ਹੈਡਿੰਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਰੂਪ ਹੈਡਿੰਗ ਅਤੇ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੂਪ ਜਾਂ ਫ਼ਾਰਮ ਹੈਡਿੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ Essay ਅਤੇ Essays।

2.7.3.8 ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ :- ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਾਉ (Noun) ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਆਦਰਸ਼ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਪਦ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਧਾਰਣ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਗੋਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਵਰਤੇ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਹੈਡਿੰਗ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ Art; Agriculture; Education; Religion ਆਦਿ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਹੈਡਿੰਗ ਹਨ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ - Apple; Poetry; Trees; Chairs ਆਦਿ। ਪਰ ਕਈ ਵਿਪਰੀਤ ਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਜਿਆਂ (Spellings) ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇੱਕ-ਵਚਨ ਰੂਪ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ "Book on Pottery" ਲਈ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ "Cookery, Earthenware, Stoneware" ਆਦਿ ਵੀ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ

ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗ ਲਈ "Pottery" ਪਦ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਹੋਰ ਦਿੱਤੇ ਪਦਾਂ ਤੋਂ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਹੈਡਿੰਗ, ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਵਾਲੀ ਹੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਲਈ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਬਦਲੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

2.7.3.9 ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗ :- ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਦੋ ਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ "and" ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਅਕਸਰ ਇਕੱਠਾ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ : Blacks in literature and art; Blind-Book and reading; Boat and boating, ਆਦਿ। ਦੋ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ: Children-Disease; Children-Food; Children-Language, ਆਦਿ। ਕਈ ਵਾਰ ਦੋ ਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਘੱਟ-ਵੱਧ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਟਿਲ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ - Information storage and retrieval system; Freedom of information, ਆਦਿ।

2.7.3.10 ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦੇ ਢੰਗ :- ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦਾ ਢੰਗ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਛਾਪੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਦਾ ਨਿਯਮ ਕੁਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜਨਰਲ ਜਾਂ ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ :

Birds		
Birds	-	Eggs and nests
Birds	-	Migration
Birds	-	Protection
—		
Classical	-	antiquities
Classical	-	dictionaries
Classical	-	education
Classical	-	literature
—		
Cold		
Cold	-	Physiological effect
Cold	-	Therapeutic use
Cold	-	(Disease)
Cold	-	Storage

ਉਪਰ ਬਿਆਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਢੁੱਕਵੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦੂਜੇ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਕਤਈ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।

2.7.3.11 ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਕੁਝ ਸਾਮੱਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਲਿਸਟ; ਜਾਂ, ਸਾਰਣੀਆਂ; ਜਾਂ, ਨਕਸ਼ਿਆਂ, ਚਿੱਤਰਾਂ ਜਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰੀ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਬਿਬਲਿਓਗ੍ਰਾਫੀ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼, ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਆਦਿ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਸਕਦੇ ਹਨ।

Engineering	-	Periodicals
Publishers	-	Directories
Children Literature	-	Bibliography

Library Science	-	Dictionaries
Geology	-	Maps
Literature	-	Yearbooks
Motion pictures	-	Catalogs; etc.

ਇਸ ਲਈ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਕਤ ਸਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੁਝ ਸਟੈਂਡਰਡ ਪਦ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪ ਜਾਂ ਫਾਰਮ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਮੱਗਰੀ ਕੀ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਜਾਏ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿ ਸਾਮੱਗਰੀ ਕਿਸ ਬਾਰੇ ਹੈ? ਇਹ ਵੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਹ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਸਗੋਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਰੂਪ (Form) ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਹੇਠ "See" ਅਤੇ "See also" ਹਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਸਮਝੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

2.7.3.12 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਖਾਰੇ ਵਜੋਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਮ ਜਾਂ ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਿਰਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ; ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਨਸ਼ਾਸਤਰ; ਜਾਂ ਖੋਜ; ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ; ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਬਾਰੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

Art	-	History
Art	-	Exhibitions
Art	-	Study and teaching
Art	-	Technique
Art	-	Galleries and museums
Mathematics	-	Study and teaching
Aeronautics	-	Research
Religion	-	Philosophy
Radio	-	Law and legislation

2.7.3.13 ਕਾਲ-ਕ੍ਰਮ ਵਜੋਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਆਮ ਹੈਡਿੰਗ ਥੱਲੇ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਲ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਲੱਭਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ, ਪਰੰਤੂ ਕਾਲ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੱਕ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ :-

India - History-	Early times to - 1400
India - History-	1401 AD - to 1600 AD
India - History-	1601 AD - 1947, and so on.

2.7.3.14 ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਜੋਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਲਿਸਟ ਦੇ ਆਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭੂਗੋਲਿਕ ਵੰਡ ਦਾ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ "Agriculture (May Subdiv. geog)" ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

Agriculture	-	France
Agriculture	-	India
Agriculture	-	Punjab
Agriculture	-	Patiala

"United States" ਹੈਡਿੰਗ ਹੇਠ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ :-

United States.Army	-	India.Army
United States.Army	-	Examinations - India.Army - Examination
United States.Army-Officers.	-	India.Army-Officers
United States-Climate	-	India-Climate
United States-History	-	India-History
United States-Population	-	India-Population
United States-Population	-	China-Population
United-States-Politics and Govt.	-	India-Politics and Govt.
United States-Statistics	-	China-Statistics

2.7.3.15 ਗੈਰ-ਪੁਸਤਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ-ਹੈਡਿੰਗ :- ਚਾਰਟ, ਗੇਮ, ਗਲੋਬ, ਕਿੱਟ, ਮਾਡਲ, ਤਸਵੀਰ, ਧੁਨੀ ਰੀਕਾਰਡਿੰਗ, ਆਦਿ ਗੈਰ-ਪੁਸਤਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੈਰ-ਪੁਸਤਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਲਈ ਨਿਯਮ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਵਾਲੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੈਟਾਲਾਗ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮਾਧਿਅਮਾਂ (Media) ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

2.7.3.16 ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ-ਸਿਰਲੇਖ :- ਕੋਈ ਵੀ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਲਿਸਟ ਮਿਤੀ-ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪ, ਨਵੇਂ ਆਵਿਸ਼ਕਾਰ ਜਾਂ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਜਾਂ ਟਾਪਿਕਾਂ ਲਈ ਕੈਟਾਲਾਗਰਾਂ ਨੂੰ ਹੈਡਿੰਗ ਬਣਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹੋਣ।

ਨਵੇਂ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਦੇ ਪੱਕੇ ਆਕਾਰ ਬਾਰੇ ਇਕਦਮ ਨਿਰਣਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਕੈਟਾਲਾਗਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਹੈਡਿੰਗ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੱਕੇ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੱਚੇ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਪੱਕੇ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਟਾਲਾਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਹੈਡਿੰਗ ਜੋੜ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਛਪ ਰਹੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਆਰੰਭ ਕਰ ਸਕਣ। ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਸਬਜੈਕਟ ਵਿੱਚ ਝਾਤ ਮਾਰਨ ਲਈ ਗੇਟ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

2.7.4 ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਅਭਿਆਸ :

1. ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
2. ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਲੇਖਿਕਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ?
3. ਸਿਅਰਜ਼ ਲਿਸਟ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਛਪਿਆ ਸੀ?

2.7.5 ਹਵਾਲਾ ਪੁਸਤਕਾਂ :

1. Sears, Minnie Earl : Sears List of Subject-Headings. Edited by Barbara M. Westby. 12th ed. The H.W. Wilson Company, New York, 1982.
2. Girja Kumar : Theory of Cataloguing. 5th rev.ed. Vikas Publishing
Krishan Kumar House Pvt. Ltd., New Delhi, 1986
3. Singh, S.N. : Cataloguing Manual AACR-II. B.R. Publishing
Prasad, H.N. Corporation, Delhi, 1985.
4. Sengupta, Benoyendra : Cataloguing : Its Theory and Practice. 3rd ed.rev.
The World Press Private Ltd., Calcutta, 1974.
5. Krishan Kumar : An Introduction to AACR-2. 3rd ed.rev. Vikas
Publishing House Pvt. Ltd., 1990.
6. Viswanathan, C.G. : Cataloguing : Theory and Practice. 5th ed.rev. Print
House (India), Lucknow, 1983.

**ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼
(LIBRARY OF CONGRESS LIST OF SUBJECT HEADINGS)**

ਸੰਰਚਨਾ :

- 2.8.0 ਉਦੇਸ਼
- 2.8.1 ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼
  - 2.8.1.1 ਪਿਛੋਕੜ
  - 2.8.1.2 ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦਾ ਆਕਾਰ
  - 2.8.1.3 ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਬਣਤਰ
  - 2.8.1.4 ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਹਵਾਲੇ
  - 2.8.1.5 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਲਈ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼
  - 2.8.1.6 ਐਲ.ਸੀ. ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ
- 2.8.2 ਸਾਰ
- 2.8.3 ਸਬਦਾਵਲੀ
- 2.8.4 ਹਵਾਲੇ
- 2.8.5 ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਅਭਿਆਸ
- 2.8.6 ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਉੱਤਰ।

2.8.0 ਉਦੇਸ਼ :

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਤੁਸੀਂ :-

- (ੳ) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ; ਅਤੇ,
- (ਅ) ਇਸ ਲਿਸਟ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਸਕੋਗੇ।

2.8.1 ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ :

2.8.1.1 ਪਿਛੋਕੜ :- ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ 1914 ਵਿੱਚ ‘‘ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਯੂਜ਼ਡ ਇਨ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਕੈਟਾਲਾਗ ਆਫ਼ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ’’ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ 20ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ 1997 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਲਿਸਟ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਛੋਟੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਭਾਵ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮੁਦ੍ਰਿਤ (Printed), ਮਸ਼ੀਨ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਅਤੇ ਮਾਈਕਰੋਫਿਸ਼ ਨਾਮਕ ਤਿੰਨ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਲਿਸਟ ਸੀਡੀ-ਰੋਮ (CD-ROM) ’ਤੇ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ CDMARC ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਿਸਟ ਨੂੰ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ

CD-ROM ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ 'ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2.8.1.2 ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ :- ਇਸ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਮਨਜ਼ੂਰੀ-ਸੁਦਾ (authorised) ਹੈਡਿੰਗਾਂ (ਸਿਰਲੇਖਾਂ) ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ **Books, Book Binding, Reference Books** ਆਦਿ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਹਲਕੇ ਟਾਈਪ ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।

ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਸਾਧਾਰਣ ਜਾਂ ਆਮ ਆਕਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

[Z 7 1 1]

UF Bibliography - Reference books

Books, Reference

Libraries - Reference books

Reference books - English

BT Bibliography

Books and reading

NT Bibliography - Best books

Children's reference books

Encyclopedia's and dictionaries

2.8.1.3 ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਜਾਂ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਬਣਤਰ :- ਐਲ ਸੀ ਐਸ ਐਚ (LCSH) ਵਿੱਚ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਬਣਤਰ ਲਈ ਇਕੱਲੇ ਨਾਉਂ (Single Noun) ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਟਿਲ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਬਾਰੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

ਇਕੱਲੇ ਨਾਉਂ ਵਾਲੇ ਹੈਡਿੰਗ (Single Noun Headings) :- ਇਹ ਮੁੱਖ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸਰਲ ਕਿਸਮ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਕੱਲੇ ਨਾਉਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ Agriculture, Botany, Cataloguing ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਿਧਾਂਤਕ ਵਿਚਾਰ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿ Liberty, Love ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਥੂਲ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਜਿਵੇਂ Short stories, Doctors ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ :- ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਇਕੱਲੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਢੰਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ :- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜਨਰਲ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਜਾਂ ਨਾਮ ਮੁਹਾਵਰਾ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਸੰਸ਼ੋਧਕ (Modifier) ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ - Russian Art, English Drama, Higher Education, ਆਦਿ।

ਯੋਜਕ (Conjunctive) ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ :- ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸ਼ੋਧਕ ਜਾਂ ਸੰਸ਼ੋਧਕਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਨਾਮ ਜਾਂ ਨਾਮ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਯੋਜਕ ਸ਼ਬਦ 'and' ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹੈਡਿੰਗ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :-

(ੳ) ਅਜਿਹੇ ਟਾਪਿਕਾਂ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਲਈ, ਜਿਹੜੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ - Emigration and Immigration.

(ਅ) ਵਿਪਰੀਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ - Open and Closed Shelves.

(ੲ) ਦੋ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸੰਬੰਧ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ Literature and Science, Libraries and Schools.

ਪੂਰਵਸਰਗੀ (Prepositional) ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ :- ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸ਼ੋਧਕ ਸਮੇਤ ਜਾਂ ਸੰਸ਼ੋਤਕ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਨਾਮ ਜਾਂ ਨਾਮ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਪੂਰਵਸਰਗੀ (Preposition) ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
ਉਦਾਹਰਣਾਂ : Photography of Children; Divine Rights of Kings.

ਕ੍ਰਮ ਢਾਲੇ (Inverted) ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ :- ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਤੱਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ - Art, Medieval; Chemistry, Organic.

ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹਨ - ਰੂਪ, ਟਾਪਿਕਲ, ਪੀਰੀਅਡ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ। ਹਰ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੇਠਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

ਰੂਪ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਰੂਪ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ Economics - Periodicals, Chemistry-Dictionaries.

ਟਾਪਿਕ ਅਨੁਸਾਰੀ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਮੁੱਖ ਹੈਡਿੰਗ ਜਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਹੇਠ ਟਾਪਿਕ ਅਨੁਸਾਰੀ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟਾਪਿਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ Agriculture - Accounting ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ Accounting, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ Agriculture ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਬਨਿਸਬਤ Accounting ਨੇ Agriculture ਦੇ ਭਾਗ ਵਜੋਂ ਮੰਨਣ ਦੇ।

ਸਮਾਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਐਲ ਸੀ ਐਚ ਐਚ (LCSH) ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

1. ਨਾਉਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈਡਿੰਗ - Ancient, Medieval, Renaissance
2. ਮੁਹਾਵਰਾ ਜਾਂ ਬਿਨਾ ਤਾਰੀਖ਼ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ - Colonial Period, Revolution
3. ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਂ ਤਾਰੀਖ਼ ਨਾਲ - Middle English (1100-1500 AD), Early Modern (To 1700)
4. ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ - English Fiction - 19th Century
5. ਉਪ-ਵੰਡ ਉਪਸਰਗ 'to' ਨਾਲ - U.S. History - to 1455

ਭੂਗੋਲਿਕ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਭੂਗੋਲਿਕ ਉਪ-ਵੰਡ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਜਾਂ ਬਸਤੀ ਬਾਰੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹੈਡਿੰਗ ਦੀ ਸਥਾਨ ਨਾਲ ਉਪਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ (May Subd. Geog.) ਭੂਗੋਲਿਕ ਵੰਡਾਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ :-

ਸਿੱਧੀਆਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :

Forticulture - Zeneva

Art - India

ਅਸਿੱਧੀਆਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :

Forticulture - Switzerland - Zeneva

Charities - Italy - Florence

ਮੁਕਤ-ਅਸਥਾਈ (Free-Floating) ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਅਸਥਾਈ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਤੋਂ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਮੁੱਖ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਹੇਠ ਪੈਟਰਨ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਵਜੋਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਵਰਤਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢੁੱਕਵੇਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੁਕਤ-ਅਸਥਾਈ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੀਆਂ 4 ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਕਤ-ਅਸਥਾਈ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਇਹ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਨਾਲ

ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ (List) ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਲਿਸਟ ਦੇ ਸਬਜੈਕਟ ਕੈਟਾਲਾਗਿੰਗ ਮੈਨੂਅਲ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੁਕਤ-ਅਸਥਾਈ (Free-Floating) ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ :-

- * Abstracts
- * Library resources
- * Lighting
- * Software
- * Study and teaching

ਇਸ ਉਪ-ਵੰਡ ਦੀ ਹਰ ਇੱਕ ਉਪ-ਵੰਡ ਨਾਲ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੈਡਿੰਗ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਹਿਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ : ਉਪ-ਵੰਡ Lighting ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਖ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਨਾਲ ਲਾਉਣੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ vehicles, buildings, rooms, instalations ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਹੋਣ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਮੁਕਤ-ਅਸਥਾਈ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਇਹ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ :-

- * Classes of persons
- * Ethnic groups
- * Names of corporate bodies
- * Names of persons
- * Names of places
- * Names of bodies of water, streams, etc.

Examples

- Asian - Americans - Race identity
- American Library Association - Employees
- Milton, John 1608-1674 - Political social views

ਪੈਟਰਨ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਮੁਕਤ-ਅਸਥਾਈ ਹੈਡਿੰਗ :- ਕੁਝ ਰੂਪ ਜਾਂ ਟਾਪਿਕ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਮ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੇ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹੈਡਿੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈਡਿੰਗ ਉਸ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਲਈ ਪੈਟਰਨ ਹੈਡਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। LCSH ਵਿੱਚ ਢੁੱਕਵੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪੈਟਰਨ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਥੱਲੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪੈਟਰਨ ਹੈਡਿੰਗ ਹੇਠ ਲਿਸਟ ਕੀਤੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਨੂੰ ਉਸੀ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੈਟਰਨ ਹੈਡਿੰਗ ਹੇਠ ਤਬਦੀਲ ਕਰਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਜੋੜ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਦਾਹਰਣ : ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਹੈਡਿੰਗ "English Language" ਹੇਠ ਉਪ-ਵੰਡ "Phonology" ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ Russian Language - Phonology ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ।

ਅਨੇਕ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਮੁਕਤ-ਅਸਥਾਈ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ :- ਕੁਝ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣ :

- Certain subject headings carry multiple subdivisions e.g.
- Vietnamese Conflict, 1961-1975 - Foreign public opinion - British [German, Russian, etc.]

ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿੱਚ ਵਰਗਾਕਾਰ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਪਦ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਪੂਰਵ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ Vietnamese Conflict, 1961-1917 - Foreign Public Opinion - French.

2.8.1.4 ਵਿਸ਼ਾਤਰ ਹਵਾਲੇ :- LCSH ਦੇ 1988 ਵਿੱਚ ਛਪੇ 11ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਤੋਂ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ 'See', 'See also' ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਪੂਰਕ 'x' ਅਤੇ 'xx' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਦਲ ਵਜੋਂ LCSH ਵਿੱਚ UF, USE, BT, NT, RT ਅਤੇ SA ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ। LCSH ਵਿਸ਼ਾਤਰ ਹਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਬੰਧ ਸਮਾਨਤਾ (Equivalence), ਪਦ-ਕ੍ਰਮ (Hierarchy) ਅਤੇ ਸੰਪਰਕ (Association) ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਹਨ।

(i) ਸਮਾਨਤਾ ਸੰਬੰਧ :- USE/UF (used for) ਹਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਨੁਅਧਿਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਤਰਜ਼ੀਹੀ ਪਦਾਂ ਤੋਂ ਅਧਿਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਤਰਜ਼ੀਹੀ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। USE/UF (used for) ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ :-

Booksellers' Catalogs	Books - Catalogs
UF Books - Catalogs	USE Booksellers' Catalogs
Variant spellings	
Archeology	Archaeology
UF Archeology	USE Archeology
Earlier form of headings	
Online catalogs	Catalogs, Online
UF Catalogs, Online	USE Online catalogs
Abbreviations and acronyms	
CAD	Computer - aided Design
USE Computer - aided Design	UF CAD
Opposite terms	
School attendance	Absence from school
UF Absence from school	USE School attendance
Alternative endings	
Theory of knowledge	Knowledge, Theory of
UF Knowledge, Theory of	USE Theory of knowledge

(ii) ਪਦ-ਕ੍ਰਮ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧ :- ਪਹਿਲਾਂ ਪਦ-ਕ੍ਰਮ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ 'See also' ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦਿੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਡੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਸੰਕੇਤਾਂ BT (Broader Topics) ਅਤੇ NT (Narrower Topics) ਨਾਲ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Reference Books	
BT Bibliography	Books and reading
NT Bibliography - Best books	Children's reference books
	Encyclopedias and dictionaries

(iii) ਸੰਪਰਕ (Association) ਸੰਬੰਧ :- ਅਜਿਹੇ ਹੈਡਿੰਗ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ, ਪਰ ਪਦ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ RT (Related Topic) ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਵਾਲੇ ਅਕਸਰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:-

i. Headings with meaning that overlap to some extent :

Aliens	
RT	Citizenship
	Immigrants
	Nationalism

ii. Headings representating a discipline and the object studied :

Entomology	Insects
-------------------	----------------

	RT Insects	RT Entomology
iii.	Headings representing persons and their field of endeavour	
	Medicine	Physicians
	RT Physicians	RT Medicine

(iv) **ਸਾਧਾਰਣ ਜਾਂ ਆਮ ਹਵਾਲੇ :-** ਸਾਧਾਰਣ ਜਾਂ ਆਮ ਹਵਾਲੇ, ਚਿੰਨ੍ਹ SA (See also) ਨਾਲ ਦਰਸਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦੂਜੇ ਹੈਡਿੰਗ ਹੇਠ ਵਰਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਹੈਡਿੰਗ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਹੈਡਿੰਗ, ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਉਪ-ਵੰਡਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣ :

Atlases

SA subdivisions Maps under names of countries, cities etc., and under topics

2.8.1.5 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਲਈ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ :- ਇਸ ਲਈ LCSH ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤਾਂ, ਜੀਵਨੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣਾਂ :

American Drama - 20th century

Novelists, Russian - 19th century - Biography

United States - Biography

Physicists - Biography

Art - Biography

Twain, Mark, 1835-1910 - Biography

Children's Poetry, American

English Language - Dictionaries, Juvenile

Mars (Planet) - Juvenile literature

2.8.1.6 ਐਲ.ਸੀ. ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ :- ਭਾਵੇਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਲਿਸਟ ਆਫ਼ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੂਚੀ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਉਣਤਾਈਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ :-

1. ਇਹ ਲਿਸਟ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਕੈਟਾਲਾਗ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਲੇਖਨ ਲਿਸਟਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।
2. ਲਿਸਟ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹੱਲ ਦੇਣ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਬਜੈਕਟ ਹੈਡਿੰਗ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਜਟਿਲ ਹੋਵੇ।
4. ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ।
5. ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ A ਤੋਂ Z ਤੱਕ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿਲਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

2.8.2 ਸਾਰ :

ਸਬਜੈਕਟ ਕੈਟਾਲਾਗਿੰਗ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਲੇਖ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਬਾਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ

ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਟਾਲਾਗ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਲੱਛਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

2.8.3 ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ :

ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ ਹੈਡਿੰਗ	:	ਇੱਕ ਨਾਉਂ ਜਾਂ ਨਾਉਂ ਮੁਹਾਵਰਾ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਯੋਜਕਾਂ ਨਾਲ
ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ (Antonym)	:	ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ
ਸੰਪਰਕ (Associate) ਸੰਬੰਧ	:	ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਵਿਚਾਰਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ।
ਵਿਆਪਕ ਪਦ	:	ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜਾ ਦਿੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।
ਸੰਯੁਕਤ ਹੈਡਿੰਗ	:	ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਉਂ "and" ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
ਵਿਸ਼ਾਂਤਰ ਹਵਾਲੇ	:	ਇੱਕ ਹੈਡਿੰਗ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਹੈਡਿੰਗ ਵੱਲ ਹਵਾਲਾ।
ਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲਾ ਸੰਬੰਧ	:	ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਰਣ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਪਦ ਇੱਕੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।
ਪਦਕ੍ਰਮ ਸੰਬੰਧ	:	ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦਿੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲੋਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਜਾਂ ਸੀਮਤ ਹੋਣ।
ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ	:	ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਕ੍ਰਿਆ (Verb) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
ਸਮਾਨਾਰਥੀ	:	ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਇੱਕੋ ਹੋਵੇ।

2.8.4 ਹਵਾਲੇ :

1. Bakewell, K.G.B. (1992). Manual of cataloguing practice. Oxford: Pregamon Press.
2. Chan, L.M. (1994). Cataloguing and classification. An Introduction. 2nd ed. New York: McGraw Hill.
3. Girja Kumar and Krishan Kumar (2000). Theory of cataloguing. 5th rev. ed. New Delhi: Vikas Publishing House.
4. Library of Congress (1997). Subject Headings. 20th ed. Washington D.C. : Library of Congress.
5. Rowley, J.E. (1987). Organising knowledge. An introduction to information retrieval. England: Gower.
6. Tripathi, S.M. (1982). Modern cataloguing. 2nd rev. ed. Agra: Sham Lal Agarwala.

2.8.5 ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਅਭਿਆਸ :

(ਨੋਟ : ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਦਿੱਤੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਲਿਖੋ)

1. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਉ।

2.8.6 ਸਵੈ-ਪੜਤਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ :

ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

1. ਇਕੱਲੇ ਨਾਉਂ ਵਾਲੇ ਹੈਡਿੰਗ
2. ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ :
  - ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-
  - (ੳ) ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ
  - (ਅ) ਯੋਜਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ
  - (ੲ) ਪੂਰਵਸਰਗੀ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ
  - (ਸ) ਉਲਟੇ ਕ੍ਰਮ ਵਾਲੇ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈਡਿੰਗ।